

Metin-1 Toplumsal Düzen Kuralları

İnsan birey olarak doğar ancak toplum olarak yaşar. Toplum halinde yaşamak için bir düzene ihtiyaç vardır. Düzenin sağlanması ve korunması bir yandan kuralların olmasını diğer yandan da kuralların uygulanmasını sağlayacak bir mekanizmayı gerektirir.

Her toplum kendi varlığını devam ettirmek için gerekli düzeni sağlayan kural ve mekanizmaları oluşturma ve devam ettirmeyi hedefler. Bu amaçla toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen çeşitli kurallar oluşturulur. Bireyler bir kısım haklara doğuştan sahiptir. Kurallar bu hakları güvence altına alır, ilave haklar verir ve başkalarının bu haklara zarar vermesini engeller. Dolayısıyla kurallar hem özgürlüklerin kullanılmasına ilişkin bir toplum düzeni sağlar hem de, sınırsız özgürlük olamayacağından, bireyleri kısıtlar. Kuralların ihlali yaptırım ile sonuçlanır. Yaptırımın niteliği ihlal edilen kuralın niteliğine ve sınıfına bağlı olarak değişir.

Toplumunu düzenleyen kuralları görgü, ahlak, din, örf-adet ve hukuk kuralları olarak beş grupta sınıflandırmak mümkündür. Kurallar bir davranışta bulunmayı ya da ondan kaçınmayı ifade eder. Bu anlamda emir ve yasaklar biçiminde ifade edilir.

Görgü kuralları adabı muâşeret veya nezaket kuralları olarak da adlandırılır. Bunlar bireylerin toplum içindeki tutum ve davranışlarını düzenler. Genellikle yeme-içme, oturma-kalkma, selamlaşma-vedalaşma, giyinme gibi alanları düzenler. Toplumun tümünde geçerli olabilecek görgü kuralları bulunduğu gibi sadece belli kesimlerde ya da coğrafi bölgelerde geçerli kurallar da bulunabilmektedir. Bu kurallara aykırı davranmak toplum tarafından yaptırıma bağlanmıştır. Bunları çiğneyenler diğer bireyler tarafından ayıplanır ve yadırganır, bu bireylerle ilişkiler azaltılabilir veya kesilebilir. Örneğin yeme-içme adabına uymayan kişilerin bulunduğu sofralardaki diğer insanlar onları kınayabilir, sofradan kalkabilir hatta onlarla arkadaşlık ilişkilerini sona erdirebilir.

Ahlak kuralları da toplumsal düzen kurallarındandır. Ahlak kurallarının bireyin içine dönük bir tarafı olduğu gibi, toplumsal düzene ilişkin bir tarafı da bulunmaktadır. Ahlak kuralları iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış birbirinden ayırır. Ahlak kurallarının ihlal edilmesi halinde bireysel düzeyde vicdan azabı bir yaptırım olabileceği gibi çeşitli toplumsal yaptırımlar da söz konusu olabilmektedir. Bu kuralları ihlal edenler kötü ahlaklı kimseler olarak toplumda bilinirler, onlara güvenilmez ve inanılmaz. Ahlak kuralları da toplumdan topluma ve zamandan zamana değişiklik gösterebilmektedir.

Örf ve adet kuralları yapılageliş kuralları veya gelenek olarak da adlandırılır. Bunların kökeni çok eskiye dayanır. Toplum tarafından oluşturulmuş bulunan ve çok uzun zamandan beri uygulanan kurallardır. Bunlar süreklilik arz eder. Toplum, bireylerin atalarından kalan bu kurallara uymasını bekler. Bunlara uyulması gerektiği yönünde toplumda genel bir inanç hâkimdir. Uymayanlar toplum tarafından yaptırıma tabi tutulur. Kınama ve ayıplama gibi toplumsal yaptırımlar uygulanabileceği gibi toplumdan dışlama hatta hayatına son verme gibi yaptırımlar da söz konusu olabilir.

Din kuralları temelde birey ile yaratıcı arasındadır ancak bu kuralların çok önemli toplumsal boyut ve yansımaları da bulunmaktadır. İslam dini tek ilah inancına dayanır. İslam dininin kuralları kutsal kitap Kur'an ve Allah'ın elçisi Hz. Muhammed tarafından açıklanmıştır. Bu kurallara uymayanlar öbür dünyada cehennemle cezalandırılacağı gibi bu dünyada da yaptırıma tabi tutulabilirler. Örneğin adam öldüren bir kişi cehennemde ceza çekeceği gibi bu dünyada da cezalandırılır. Din kurallarına uyanlar için ise ödül olarak cennet vardır.

Hukuk kuralları toplumsal düzen kuralları içinde en önemlileridir. Çünkü hukuk kuralları devlet tarafından güvence altına alınmış ve devlet yaptırımına tabi kılınmıştır. Hukuk kurallarını devlet koyar ve bunları ihlal eden kişiler devlet yaptırımını ile karşılaşır. Kuralın koyucusunun devlet olması ve dolayısıyla kuralın devlet yaptırımına bağlanması hukuk kurallarını diğer kurallardan ayırt eden en önemli özelliğidir.

Toplumsal düzen kuralları arasında geçişlilik de söz konusudur. Ahlak ve din kuralı olan bir yasak zamanla hukuk kuralı haline gelebilir. Adam öldürme ve hırsızlık hem ahlak hem de din kurallarına göre yasaklanmıştır. Bunlar aynı zamanda hukuk kuralları tarafından da yasaklanmış ve ceza ile yaptırıma bağlanmıştır.

Hukuk kuralları ile diğer kurallar birlikte varlıklarını devam ettirirler. Hukuk kuralları ile çatışmaları durumunda hukuk kurallarına uyulmasının sağlanması ve çatışan kuralın ortadan kaldırılması devlet gücü ile sağlanır. Örneğin namus cinayeti olarak adlandırılan ve töreye dayandırılan uygulama devlet tarafından öldürme yasağının ihlali olarak görüldüğü için tolere edilmez.

Görgü, ahlak ve örf-adet kuralları ilke olarak yazılı değildir. Bununla birlikte bu kurallar üzerine, onların neler olduğunu açıklayan yazılı çalışmalar da mevcuttur. Din kuralları yazılı ve sözlü olabilmektedir. Sözlü kuralların yazılı hale getirilmesi söz konusudur. Hukuk kuralları ilke olarak yazılı halde bulunmaktadır. Geçmişten kalan ve yazılı olmayan hukuk kuralları yazılı hale getirilmiştir.

Metin - 2 Anayasa

Hukuk bir kurallar bütünüdür. Bu kuralların ne olduğunu hukuk kaynakları belirtir. Hukuk kaynakları bağlayıcı kaynaklar ve bağlayıcı olmayan kaynaklar olarak ikiye ayrılır. Asıl kaynaklar uyulması zorunlu olan kuralları gösterir. Dolayısıyla bunlar bağlayıcıdır. Yardımcı kaynaklar hukuk kuralının ne olması gerektiği hususunda yol göstericidir. Hukuku uygulamakla yükümlü olan yerler bunları dikkate alabilirler, ancak onları uygulamak zorunda değildir. Bu yönüyle yardımcı kaynaklar bağlayıcı değildir.

Ayrıca hukuk kaynakları yazılı olan ve yazılı olmayan kaynaklar olarak da sınıflandırılabilir. Kanunlar, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmelikler yazılı kaynakların örnekleridir. Gelenek hukuku ve hukukun genel ilkeleri ise yazılı olmayan bir kaynaktır. Yazılı kaynaklarda kural bulunmadığında, bunların hükümleriyle çelişmediği müddetçe, yazılı olmayan kaynakların uygulanması söz konusu olabilmektedir.

Kaynaklar arasında bir sıralanış sistemi bulunmaktadır. Bu, normlar hiyerarşisi olarak adlandırılan bir piramit şeklinde ifade edilir. En üstte anayasa bulunmaktadır. Onu takiben aşağıya doğru kanun, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve yönetmelikler gelmektedir. Uluslararası antlaşmalar kanunlarla eşit düzeydedir. Normlar hiyerarşisinin mantığına göre alttaki kural geçerliliğini üstteki kuraldan almaktadır ve onunla uyumlu olmak durumundadır. Diğer bir deyişle yasalar anayasaya, yönetmelikler de yasalara uygun olmak durumundadır. Piramit mantığı gereği üstteki kurallar genel olup alttaki kurallar daha ayrıntılı düzenlemeler içerir.

Anayasa normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunur. Hukuk düzeni içerisindeki tüm kuralların anayasaya uygun olması gerekir. Anayasaya aykırı bir kural konulamaz. Anayasaya aykırılık söz konusu olursa, o kuralın iptal edilerek ortadan kaldırılması gerekir. Kanunların anayasaya uygunluğunu anayasa mahkemesi denetler.

Anayasasız bir devlet olmaz. Anayasa devletin niteliğini, yapısını, temel organlarını, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenler. Bireyin devlet karşısında temel hak ve özgürlükleri de anayasa tarafından düzenlenmiştir.

Anayasa kuralları “anayasa” olarak adlandırılan tek bir yazılı metinde toplanabileceği gibi, birden fazla belgede de toplanabilir. Hatta bu kuralların bir kısmı yazılı olmayan gelenek hukuku tarafından da düzenlenebilir. Türkiye anayasası 1982 yılında kabul edilmiş bulunan tek bir metindir. İngiltere’de ise anayasa kuralları değişik belgelerde ve gelenek hukukunda yer almaktadır. Bu açıdan kimi zaman İngiltere’de anayasa olmadığı ifade edilerek tek bir anayasa metninin bulunmadığına işaret edilmektedir.

Demokratik toplumlarda anayasalar toplumsal ve siyasal uzlaşmayı gösterir. Yönetim biçiminin nasıl olacağı, devletin hangi ilkelere göre kurulup işleyeceği, ana organların birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde toplum ve siyaset kurumu anlaşmıştır. Değişen şartlara göre yeni uzlaşmalar sağlanarak anayasa hükümlerinin değiştirilmesi hatta yeni anayasaların yapılması da mümkündür. Anayasa hükümlerinin kanunlardan daha zor değiştirilmesi esastır. Çünkü normlar hiyerarşisine göre kanunlar anayasaya uygun olmak durumundadır. Anayasa

hükümleri kanunlar gibi değiştirilebilse bu uygun olma kuralının önemi ortadan kalkacak ve yasama organı sıradan bir kanun yapar gibi anayasa kuralını değiştirebilecektir.

Kanunlardan daha zor değiştirilebilmekten kasıt anayasa değişiklikleri için yasama organında öneride bulunma ve kabul etme bakımından daha çok milletvekilinin desteğine ihtiyaç duyulmasıdır. Kimi zaman anayasa değişiklikleri, kanunlardan farklı olarak, halkoyuna da sunulabilmektedir. Kanunların tümü değiştirilebilirken, sert anayasaların bazı hükümleri değiştirilememektedir. Bu şekilde kanunlardan daha zor değiştirilebilen anayasalara sert anayasa denilmektedir. Yumuşak anayasa ise kanunlar gibi değiştirilebilen anayasaları ifade eder. Sert anayasalar daha zor değiştirilebildikleri için anayasada yer alan temel hakları sağlamada daha etkindir.

Metin – 3 Kanunların Uygulanması

Kanunlar devletin sınırları içinde uygulanır. Devletin sınırları içindeki coğrafi alan ülke olarak adlandırılır. Kara ülkesi, hava ülkesi ve denize kıyısı varsa deniz ülkesinden oluşur. Devletin bayrağını taşıyan gemi ve uçaklar da devletin yetki alanı içinde kabul edilir.

Kanunların, onları çıkaran devletin ülkesinde uygulanmasına ülkesellik ilkesi adı verilir. Buna göre, örneğin, Türkiye Cumhuriyeti kanunları ülke sınırları içinde uygulanacaktır. Bu ülke kanunları sınırları içinde sadece Türk vatandaşlarına değil, vatandaş olmayan tüm yabancılara da uygulanacaktır. Ceza Kanunu bakımından Türkiye’de bir suç işleyen Türk vatandaşı ile yabancı arasında fark bulunmamaktadır.

Hukukun uygulanmasıyla ilgili ikinci ilke şahsilik ilkesi ya da vatandaşlık ilkesi olarak adlandırılan ilkedir. Buna göre kişi nerede bulunursa bulunsun kendisine vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devletin hukuk kuralları uygulanır. Kişi yurtdışında bulunsa bile kendi devletinin kanunları ona uygulanır.

Belirtmek gerekir ki, bireyin yurtdışında bulunması, bireyin birden fazla vatandaşlığı bulunması veya bireyin hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmaması durumlarında bu iki ilke çatışabilmektedir. Kural olarak kamu hukuku alanında ülkesellik ilkesi uygulanır. Kamu düzeni ile çatışmadığı müddetçe vatandaşlık ilkesinin özel hukuk alanında uygulanması söz konusu olabilmektedir. Hangi devletin kanunlarının uygulanacağı konusu karmaşık bir konu olup uluslararası hukukta devletin yetkisi ve kanunlar çatışması konuları ile çözümlenir.

Kanunlar ilke olarak yürürlükte buldukları zaman uygulanırlar. Diğer bir deyimle yürürlüğe girmeden önce ve yürürlükten kalktıktan sonra uygulanmazlar. Ana kural bu olmakla birlikte bunun önemli istisnaları da bulunmaktadır.

Kanunlar ne zaman yürürlüğe gireceklerini kendi maddelerinde belirtirler. Bu ileriye dönük özellikli bir tarih ya da belirli bir zaman süreci örneğin yayımı tarihinden bir yıl sonra olabilir. Genellikle kanunlar yayımı tarihinde yürürlüğe gireceklerini belirtirler. Bunlardan hiçbiri yapılmamışsa, yani kanun ne zaman yürürlüğe gireceğini söylememişse, kanunun Resmî Gazetede yayımlandığı günü izleyen günden itibaren 45 gün sonra yürürlüğe girer. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve yönetmelikler, yayımdan sonraki bir tarih belirlenmemişse, Resmî Gazetede yayımlandıkları gün yürürlüğe girer.

Kanunların ne zaman yürürlükten kalkacakları da sarıh ya da zımnî olarak tespit edilebilir. Açıkça yürürlükten kaldırma çeşitli yollarla olabilir. Yasa koyucu kanunun yürürlükte kalacağı süreyi önceden belirtmişse bu sürenin dolmasıyla kanun kendiliğinden yürürlükten kalkar. Sonradan yürürlüğe giren bir kanun, açıkça önceki kanunu yürürlükten kaldırdığını ifade edebilir. Anayasa mahkemesi bir kanunu iptal ederek onu yürürlükten kaldırabilir. Bazen de üstü kapalı olarak sonraki kanun önceki kanunu yürürlükten kaldırabilir. Normlar hiyerarşisinde çatışan kurallar olamayacağına göre önceki kanunların sonradan çıkarılan kanunla çatışan hükümleri yürürlükten kalkar.

Kanunlar ilke olarak geçmişe yürümezler. Diğer bir deyişle, kanunlar yürürlüğe girmeden önceki olaylara uygulanmaz. Bu hukuk güvenliği ve hukukun belirli olması ile ve kazanılmış hakların korunması ile yakından ilgilidir.

Her olaya, o anda, yani o olay olduğu anda, yürürlükte olan kanun uygulanır. Sonradan çıkarılan kanun uygulanmaz. Özellikle ceza hukukunda bu böyledir. Kanunsuz suç ve ceza olmaz. Anayasaya göre kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz, işlendiği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez

İstisnai olarak kanunların geçmişe yürümesi de mümkündür. Kamu düzeni, genel ahlak ve zayıfların korunması amaçlarıyla özel hukuk alanında kanunlar geriye yürüyebilir. Örneğin 2011 yılında çıkarılan Borçlar Kanunu'na göre on sekiz yaşından küçük işçiler ile elli yaşından büyük işçilere en az üç hafta yıllık izin verilir. Bu kanun çıkmadan önce yapılmış hizmet sözleşmelerine de bu kanun hükmü uygulanır.

Ceza hukuku alanında sonradan çıkan ve fail lehine olan kanun geçmişe uygulanır. Sonradan çıkan kanunla faile daha az ceza öngörülmüşse ya da o fiil suç olmaktan çıkarılmışsa fail bundan istifade eder. Ancak sonradan çıkan kanunla ceza ağırlaştırılmışsa bu geçmişteki olaya uygulanmaz.

Metin – 4 Demokrasi

Demokrasi halk ve iktidar sözcüklerinden oluşmaktadır. Demokrasi, halkın iktidarı olarak da bilinir. Halk sahip olduğu iktidarı doğrudan da kullanabileceği gibi temsilcilerini seçerek de kullanabilir.

Doğrudan demokrasi, halkın hiçbir aracıya gerek olmaksızın doğrudan doğruya kendi kendisini yönetmesi ve kararlar almasıdır. Bu, ancak sayıca çok küçük topluluklarda söz konusu olabilir. Bugün itibarıyla devletleri oluşturan vatandaşların sayıları çok fazla olduğundan ve bunlar çok geniş bir coğrafi alana yayıldığından dolayı doğrudan demokrasi uygulanamamaktadır. Bununla birlikte halkın doğrudan karar verdiği istisnai durumlar da söz konusudur. Türkiye’de de geçerli olan ve halkoyu referandum olarak bilinen doğrudan demokrasi uygulamasına göre halk evet hayır oyu vererek anayasa değişikliklerine karar verebilir.

Uygulamada doğrudan demokrasi mümkün olmadığından halk temsilcilerini belirler ve bu kişiler halk adına kararlar alır. Bu demokrasi uygulaması temsili demokrasi olarak adlandırılır. Temsilciler halktan aldığı yetkiye istinaden belirli bir süre halk adına yasama yetkisi kullanır. Yürütmenin yetkili kişileri de halk tarafından seçilir.

Başkanlık sistemi olarak bilinen sistemde yürütme organı olan başkan doğrudan halk tarafından seçilir. Türkiye’nin de benimsediği parlamenter sistemde yürütme organı olan ve başbakan ile bakanlardan oluşan hükümet seçimle işbaşına gelen yasama organı meclis tarafından göreve getirilir ve onun tarafından denetlenir. Ayrıca Cumhurbaşkanının da halk tarafından seçilmesi söz konusudur.

Çok önemli idari makamlara gelen kişiler de ya yasama organı tarafından doğrudan belirlenir, ya da yürütmenin atadığı kişileri yasama organı onaylar. Ayrıca bazı önemli idari makamlar ilgili bakanın, başbakanın ve cumhurbaşkanının imzaladığı ortak kararname ile doldurulur. Halk tarafından seçilen kişilerin idari makamları ataması idareye demokratik meşruiyet kazandırır, çünkü bu kişiler halktan yetki almıştır.

Kural olarak yargı gücünü kullanan kişiler seçimle işbaşına gelmezler. Ancak yargı erkinin en tepesindeki kişilerden en azından bir kısmının seçimle işbaşına gelen yasama organı veya cumhurbaşkanınca belirlenmesi onlara demokratik meşruiyet kazandırır.

Hatırda tutulmalıdır ki, seçim süreçleri doğası gereği politiktir ve yasama organı ile yürütmenin yaptığı atamalara da bu kimi zaman yansiyabilmektedir.

Demokrasinin olmazsa olmaz ilkesi özgür seçimlerdir. Ancak özgür seçimler aracılığıyla halkın iradesi ülke yönetimine yansiyabilmektedir. Seçimler makul aralıklarla tekrarlanmalıdır. Çünkü halk fikrini değiştirdiğinde kendi adına yetki kullanan yeni kişileri işbaşına getirebilir.

Seçim sonuçlarına herkesin saygı göstermesi zorunludur. Özellikle iktidara gelememiş olanlar bir dahaki seçimlere daha iyi hazırlanarak halka alternatifler sunmalıdırlar. Seçimler dışında iktidara gelmek bir demokraside kabul edilemez.

İktidar her yönetimde vardır ancak muhalefet sadece demokrasilerde söz konusudur. Seçimler halka alternatif sunmak içindir. Bunun gerçekleşmesi halka öneriler sunan muhalefetin varlığına bağlıdır. Muhalefet ve farklı alternatifler olmadan seçimler anlamsızdır.

Özellikle düşünceyi ifade özgürlüğü ve örgütlenme hakkı başta olmak üzere insan hakları güvence altına alınmalıdır. Böylece örgütlü bir toplumda halka gerçek alternatifler sunulabilecektir.

Bu şekilde hem çoğunluğun yönetme hakkına saygı gösterilmiş hem de halka gerçek alternatifler sunan çoğulcu bir demokrasi söz konusu olabilecektir.

1982 Anayasası Cumhuriyetin nitelikleri arasında demokrasi ve hukuk devletini de saymıştır

Metin – 5 Hukuk Devleti

Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü tabirleri çoğu kez birbirlerinin yerine kullanılır. Hukukun her şeyin üstünde olduğunu ve devletin de hukukla bağlı olduğunu ifade eder. Devlet sadece hukuku yapıp uygulamakla kalmaz aynı zamanda hukuk kurallarına uygun hareket etme yükümlülüğü altındadır. Böylece vatandaşların hakları hukuk tarafından güvence altına alınmıştır. Hukuka uygun hareket etmek zorunda olan devlet vatandaşlara hukuk güvenliği sağlar.

Bir devlette yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç temel kuvvet bulunur. Yasama, ülkede geçerli olacak kanunların yapılmasını ifade eder. Yasama kuvveti demokratik sistemlerde halk tarafından seçilmiş meclislerce kullanılır.

Yürütme organı yasamaya göre daha az kişiden oluşur. Yürütme ya ayrı bir seçimle işbaşına gelir yahut yasama organının içinden çıkar ve onun tarafından denetlenir. Sert kuvvetler ayrılığının hâkim olduğu başkanlık sisteminde yürütme kuvveti başkana aittir ve başkan doğrudan halk tarafından seçilir. Parlamenter sistemde kuvvetler ayrılığı daha yumuşaktır. Başbakan ve bakanlardan oluşan yürütme organı yasama organının içinden çıkar, yasama organından güvenoyu alarak göreve başlar ve yasama organı tarafından denetlenir. Hükümet yasama organının güvensizlik oyuyla düşer.

Kuvvetler ayrılığının muhakkak bulunması gereken alan yargı ile yasama ve yürütmenin birbirinden ayrı olmasıdır. Yürütme ve yasamanın yargının alanına müdahale edememesinin yolu bu kuvvetler ayrılığıdır. Bu da ancak yargı bağımsızlığı ile sağlanabilir.

Hâkimler, görevlerini yaparken bağımsız olmalıdır. Aksi takdirde işlerini hakkıyla yerine getiremezler ve gerçek anlamda idareyi denetleyemezler. İdare tam olarak denetlenmeyince de kendisini hukuka uygun hareket etmek zorunda hissetmez.

Hâkimlerin ve mahkemelerin bağımsızlığına sağlamak amacıyla Anayasa “hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez, tavsiye ve telkinde bulunamaz” hükmünü içermektedir. Hâkimler, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm vermelidir.

Hâkimlik teminatı olarak adlandırılan ilkeye göre de hâkimler azlolunamaz ve kendileri istemedikçe erken emekliye ayrılamaz. Ayrıca hâkimler aylık ve diğer özlük haklarından mahrum bırakılamaz. Bu hükümler aracılığıyla hâkimlerin bağımsız karar vermesi sağlanılmaya çalışılır.

Anayasa normlar hiyerarşisinde en üstte bulunur. Diğer tüm kurallar anayasa ile uyumlu olmak zorundadır. Bu ilkeye anayasanın üstünlüğü denir.

Burada özellikle kanunların anayasaya uygun yapılması gereği önem arz etmektedir bunun için de anayasanın sert bir anayasa olması önem taşımaktadır. Aksi takdirde, anayasanın kanunlar gibi yapılabilmesi ve değiştirebilmesi halinde, yasama organı kolayca anayasayı değiştirebileceğinden anayasanın üstünlüğü uygulamada bir anlam ifade etmez.

Anayasanın sert bir anayasa olması tek başına yeterli değildir. Kanunların anayasaya uygun olarak yapılıp yapılmadığını denetleyen bağımsız bir makamın bulunması gerekmektedir. Kanunların anayasaya uygunluğunun denetiminin yapılamadığı durumlarda ya da bu denetimin kanunları yapan yasama organı ya da onun içinden çıkan yürütme organı tarafından yapıldığı durumlarda gerçek anlamıyla kanunların anayasaya uygunluğu denetlenememiş olmaktadır.

Bu nedenle kanunların anayasaya uygunluğu denetimi bağımsız bir yargı mercii olan anayasa mahkemesi tarafından yapılmalıdır. Anayasa mahkemesi üyelerine kanunların anayasal denetimini yaparken çok büyük bir görev düşmektedir. Mahkeme üyeleri de denetim yaparken anayasaya sadık kalmak durumundadırlar. Aksi takdirde onları denetleyebilecek başka bir merci bulunmamaktadır.

Temel hakların güvence altına alınmış olması çok önemlidir. Temel hakların güvence altına alınmadığı durumlarda demokratik devletten ve hukuk devletinden söz edebilmek mümkün değildir. Temel hakların anayasa tarafından güvence altına alınması önemlidir.

Özellikle kişi hakları ve siyasal hakların güvence altına alınması bu bağlamda önem taşımaktadır. Nitekim seçme ve seçilme gibi siyasal haklarını kullanarak vatandaşlar ülke yönetimine katılır ve kişi haklarının korunması onlara güvence sağlar.

Temel hakları güvence altına almak için bunlarla ilgili düzenlemelerin ancak kanunla yapılabilir olması esastır. Fakat yeterli değildir. Bu haklardan en önemlilerinin anayasal güvenceye de kavuşturulması gerekir. Böylelikle yasama organı kanunla temel hakları ortadan kaldırıcı ve anayasada belirtilen ilke ve sınırları aşan düzenlemeler yapamayacaktır.

Metin – 6 Anayasa Mahkemesi

Anayasa Mahkemesi üyeleri on iki yıl için seçilirler. Bir kimse iki defa Anayasa Mahkemesi üyesi seçilemez. Anayasa Mahkemesi üyeleri altmış beş yaşını doldurunca emekliye ayrılırlar. Zorunlu emeklilik yaşından önce görev süresi dolan üyelerin başka bir görevde çalışmaları ve özlük işleri kanunla düzenlenir.

Anayasa Mahkemesi üyeliği, bir üyenin hâkimlik mesleğinden çıkarılmayı gerektiren bir suçtan dolayı hüküm giymesi halinde kendiliğinden; görevini sağlık bakımından yerine getiremeyeceğinin kesin olarak anlaşılması halinde de, Anayasa Mahkemesi üye tamsayısının salt çoğunluğunun kararı ile sona erer.

Anayasa Mahkemesi, kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde ve savaş hallerinde çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.

Anayasaya uygunluk denetimi iptal davası ve itiraz yolu ile olmak üzere iki şekilde yapılabilmektedir. İptal davası soyut norm denetimi olarak da adlandırılır. Esas bakımından iptal davası açma yetkisi Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisinde en fazla üyeye sahip iki siyasi parti grubuna ve üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyelere aittir. Resmi Gazetede yayım tarihinden itibaren altmış gün içinde açılmalıdır. Kanunların, şekil bakımından iptal davası açma yetkisi ise cumhurbaşkanına ve TBMM üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki milletvekillerine aittir. Şekil bakımından iptal davası on gün içinde açılmalıdır. İtiraz yolu, defi yolu ya da somut olay yöntemi olarak da adlandırılır. Bir davaya bakmakta olan mahkeme, uygulanacak bir kanun ya da Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin hükümlerini Anayasaya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa, Anayasa Mahkemesinin bu konuda vereceği karara kadar davayı geri bırakır. Anayasa Mahkemesi, işin kendisine gelişinden başlamak üzere beş ay içinde kararını verir ve açıklar. Bu süre içinde karar verilmezse mahkeme davayı yürürlükteki kanun hükümlerine göre sonuçlandırır. Anayasa mahkemesi red kararı vermişse bu kararın üzerinden on yıl geçmedikçe aynı kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı iddiasıyla tekrar başvuruda bulunulamaz.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları karara bağlar. Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir. Bu şartı taşıyan herkes başvuru yapabilir. Diğer bir deyişle Türk vatandaşları yanında yabancılara da başvuru hakkı tanınmıştır. Ancak Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz. Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru hakkına sahip değildir. Özel hukuk tüzel kişileri ise sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir. Bireysel başvuru Anayasa Mahkemesine şahsen ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir Başvuruda bulunabilmek

için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır. Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Yukarıda belirtilen şartların var olup olmadığının saptanması kabul edilebilirlik incelemesi olarak adlandırılır. Kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesi Mahkemedeki bölümler tarafından yapılır. Esas inceleme sonunda, başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez. Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir.

Anayasa Mahkemesi Cumhurbaşkanını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanını, Cumhurbaşkanı yardımcılarını, bakanları, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay Başkan ve üyelerini, Başsavcılarını, Cumhuriyet Başsavcı Vekilini, Hâkimler ve Savcılar Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılar. Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divanda yargılanırlar.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa ile verilen diğer görevleri de yerine getirir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Siyasi partilerin kapatılmasına karar vermek ve siyasi partilerin mali denetimini yapmak, yasama dokunulmazlığı kararlarının denetimini yapmak, milletvekilliğinin düşmesi kararlarının denetimini yapmak, Uyuşmazlık Mahkemesinin başkanını seçmek.

Metin – 7 Davalar

Özel hukuk alanındaki uyuşmazlıklar hukuk mahkemelerinde görülür. Bu mahkemelerde görülen davalar hukuk davaları olarak adlandırılır. Bu davalar miras, tahliye, nafaka, tazminat gibi pek çok alana ilişkin olabilir.

Hukuk davalarında esasen bir tarafta davacı diğer tarafta davalı bulunur. Bazı davalarda davalı bulunmaz. Örneğin evlat edinmeye mahkemenin izin vermesi, veraset ilamı alınması ve ismin düzeltilmesi gibi davalarda davalı bulunmaz. Bunlar çekişmesiz davalardır. Davacı ve davalının bulunduğu davalar çekişmeli dava olarak adlandırılır.

Taraflar iddialarını ispatlamak durumundadır. Dava konusu taraflarca hazırlanıp hâkime sunulur. Hâkim tarafların talepleriyle bağlıdır. Hâkim kendiliğinden araştırmada bulunamaz. Hukuk davalarında mahkemenin kararına hüküm adı verilir.

Ceza hukuku ile ilgili konularda ceza davaları açılabilir. Ceza hukuku esasen tüm topluma yönelik yükümlülükleri ortaya koymaktadır ve bunların ihlali toplumun tümünü ilgilendirir. Bu nedenle ceza davaları ilke olarak kamu davasıdır. Yani tüm toplum adına savcı tarafından açılır. Bazı suçlarda ise ancak ilgilinin şikâyeti üzerine savcı harekete geçebilir. Bunlar takibi şikâyete bağlı suç olarak adlandırılır.

Suç işlendiği kendisine bildirilen ya da suç işlendiği yönünde haberdar olan savcı iddiaların ciddi olduğuna inanırsa bir hazırlık soruşturması yürütür. Bu soruşturmanın amacı ilgili olayın tam anlamıyla anlaşılmasını sağlamaktır. Hazırlık soruşturması gizli yürütülür. Hakkında soruşturma yürütülen kişi şüpheli olarak adlandırılır. Soruşturma neticesinde şüphelinin suç işlediğini öne sürece kadar delil bulunamaz ise kovuşturmaya yer olmadığına dair karar savcılıkça verilir. Soruşturma neticesinde savcı dava açılmasına gerek duyarsa bir iddianame hazırlayarak bunu mahkemeye sunar. Böylece kovuşturma başlar. İddianamede suç işlediği öne sürülen kişilere sanık denir ve sanığın cezalandırılması talep edilir. Mağdur, suçtan zarar gören kişidir. Sanığın avukatı müdafî olarak adlandırılır.

Yargılama aşamasında hâkim iddianamede belirtilen hususların gerçekleşip gerçekleşmediğini inceler. Hâkim kendiliğinden araştırma yapabilir. Sanığın suçu işlediğine dair kesin kanaate varırsa mahkûmiyet kararı verir ve sanığın aldığı cezayı belirtir. Hâkim eğer hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde sanığın suçu işlediğine kanaat getirmezse, şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereği, beraat kararı verir.

İdari davalar, yönetimin idare hukukuna göre yaptığı eylem ve işlemlerini konu alan davalardır. Bu davalar idari yargı yerlerinde açılır. İdari davalar farklı sonuçları elde etmek için açılır. Bu sonuçlara göre idari davaları ikiye ayırmak mümkündür:

İptal davası ile idari işlemin iptal edilmesi istenir. Diğer bir deyişle bu dava türü ile elde edilmek istenen sonuç idari işlemin iptalidir. İdari işlemin iptal edilebilmesi için onun hukuka aykırı olması gerekir. Hukuk devletinin bir gereği olarak idare de vatandaşlar gibi hukuka uymakla yükümlüdür. İdarenin hukuka aykırı işlemlerinin iptal edilmesi gerekir.

Örnek vermek gerekirse, memurlar ve öğrenciler disiplin cezalarına, gayrimenkul sahipleri kamulaştırma kararlarına, memurlar tayin ve atama kararlarına karşı bunların iptali istemiyle dava açabilirler.

Hukuka aykırılık mahkeme tarafından tespit edilirse işlem iptal edilir. İşlemin iptali o işlemin hiç yapılmamış gibi olması anlamına gelir. Diğer bir ifadeyle işlem yapıldığı andan itibaren bütün sonuçlarıyla ortadan kalkmıştır.

İptal davasını açmak için menfaat ihlali yeterlidir. Menfaati ihlal edilenler idari işlemin yapıldığına dair tebliğden itibaren atmış gün içinde dava açabilirler. Mahkeme iptal kararı vermişse en geç otuz gün içinde idare, mahkeme kararını uygulama yükümlülüğü altındadır.

Mahkeme işlemin hukuka aykırı olmadığına karar vermişse, teknik deyimle, iptal isteminin yani iptal davasının reddi söz konusudur.

İptal istemiyle birlikte yürürlüğün durdurulması da talep edilebilir. Çünkü iptal davasının karara bağlanması yani idari işlemin hukuka uygun olup olmadığına saptanması vakit alabilecektir. Bu zaman zarfında işlemin hukuksal sonuç doğurması bazı sakıncalar doğurabilir. Bunu önlemek amacıyla eğer telafi edilmesi güç veya imkânsız zarar ortaya çıkacaksa ve idari işlem açıkça hukuka aykırı ise mahkeme işlemin yürütmesini durdurabilir. Bu durumda işlemin hukuksal sonucu dava bitene kadar ortaya çıkmaz.

Örneğin başka bir ile tayin edilen memur bu işlemin hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle iptal davası açabilir ve mahkemeden işlemin yürütmesinin durdurulmasını talep edebilir. Mahkeme işlemin hukuka uygun olup olmadığını incelerken özellikle memur başka bir ile tayin dolayısıyla taşınma masrafları, çocuklarının yeni ilde okul değiştirmeleri, eşinin de yeni ile tayini gibi nedenlerle telafisi güç zarara uğrayacağını iddia ederek işlemin yürütmesinin durdurulmasını isteyebilir.

Tam yargı davası idarenin eylem ve işlemleri dolayısıyla hakları ihlal edilmiş olanların açabilecekleri davadır. Bu dava türü idarenin eylem ve işlemleri sonucunda zarar görenlerin açabilecekleri davadır.

İdarenin eylem ve işlemleri sonucunda zarar ortaya çıkmış olabilir. İdarenin bu zararı gidermesi gerekir. Örneğin idarenin bir alanda çöp depolaması dolayısıyla komşu araziler zarar görmüşse bu zararın giderilmesi için tam yargı davası açılır. Başka bir örnek olarak hukuka aykırı olarak başka bir ile tayin edilen memur bu tayin dolayısıyla bir takım para ile ölçülebilen zararlara uğramışsa bunların tazmini için tam yargı davası açabilir.

Metin – 8 İnfaz Hukuku

Türk hukuk sisteminde Kamu Hukuku içerisinde yer alan Ceza Hukuku; suç olarak kabul edilen fiilleri, bu suç kabul edilen fiillere karşı öngörülen yaptırımları düzenler. Ceza Yargılaması Hukuku ise suç olarak kabul edilen fiilleri işleyen kişilerin yargılanacakları makamları ve yargılanma süreci tamamlanıncaya kadar uygulanacak usulü ortaya koyar.

Ceza ve ceza yargılaması hukuku sisteminin tamamlanması açısından yeterli midir? Örneğin; genel ve özel ceza kanunlarında suç olarak belirlenen bir fiili işleyen ve yargılaması yapıldıktan sonra bu fiili işlediği kanıtlandığı için yasada öngörülen bir cezaya mahkûm olan birey hakkında ne yapılacaktır? İşte bu durumu infaz kuralları ortaya koyacaktır.

İnfazın sözlük anlamı bir yargı kararını yerine getirme, uygulama, yürütümdür. Hukuki ve geniş anlamda infaz ise yargı kararlarının yerine getirilmesi, uygulanmasıdır. İnfaz hukuku, ceza hukuku yaptırımlarının infazı, yani yerine getirilmesi konusu ile ilgilenir ve buna ilişkin esasları, ilkeleri ve usulleri gösterir.

Suç ve ceza kavramları tarihsel süreç içinde, toplumlara, medeniyetlere göre farklı şekillerde anlamlandırılmıştır. Tarihin ilk devirlerinde suç teşkil eden eylemlerin toplumu değil doğrudan bireyi ilgilendirdiği kabul edilmekteydi. İlerleyen dönemlerde ise suç işleyen bir kişi toplumun düşmanı olarak kabul edilmeye başlandı. Bunun sonucu olarak da belli bazı cezaların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu cezalar; ölüm cezası, sakat bırakma cezası, sürgün etme, köle yapma cezası, para cezası, yol, köprü, maden ocakları gibi yerlerin tamir ve yapımında zorunlu iş cezaları, zincirlere bağlı olarak gemilerde kürek çekme cezası olarak örneklendirebiliriz.

Türk hukukunda da infaz ile varılması gereken esas amaç mahkûmu iyileştirmektir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun genel gerekçesinde infaz kurumunun temel amacının hükümlüleri iyileştirmek esaslı olduğu vurgulanmıştır.

Ayrıca ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile ulaşılmak istenilen temel amaç öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlayarak, hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken, kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır.

Suç olgusu, geleneksel ceza adaleti felsefesinin aksine sosyal bir vaka olarak algılanmış, toplum temeline dayalı iyileştirme yaklaşımı gelişim göstermiş ve nihayetinde bu gelişime uygun biçimde temel ilke ve esaslar mevzuatlara yansımıştır.

Önleme amacı bakımından, cezalandırma geleceğe dönüktür. Zira suç, zaten işlenmiştir. O halde, asıl amaç suçluyu uslandırarak yeniden suç işlemesine engel olmaktır. Ceza, tek başına bir amaç olamaz. Ceza, toplumu oluşturan bireyler üstündeki etkisiyle toplumu, suçlu üstündeki önleme etkisi ile de suçluyu suç işlemekten alıkoyacaktır.

Cezanın suç işleyen kişinin toplum bakımından zararsız hale getirilmesini amaçlayan etkisine önleme etkisi denir. Bu itibarla, önleme, kişinin işlemiş olduğu fiilin bir haksızlık oluşturduğu konusunda uyarıda bulunmaya yöneliktir. Ceza, suçluyu ıslah etmek suretiyle, bir daha suç

işlemesine engel olmalıdır. Önleme bakımından cezanın amacı ne misilleme, ne de fail üzerinde etki sağlamaktır. Gerçekten infaz hukukunun esas amacı failin yeniden suç işlemesini önlemek, hükümlünün gelecekte tekrardan uzak kalabilmesi yeteneğini sağlamaktır. Nasıl ceza ve ceza muhakemesi hukuku faili obje olarak değil, hakları ve yükümlülükleri bulunan bir muhakeme süjesi olarak kabul ediyorsa; infaz hukuku da suçluyu sadece suçlu olarak göremez. Onun insan yüzüyle de ilgilenmeli, onu öne çıkaracak kurumlar içermelidir. O hâlde suçlu ya da hükümlüde hakları ve yükümlülükleri olan bir hukuk süjesidir.

İnfaz hukukuna ilişkin ilkeleri dört başlık altında sınıflandırmak mümkündür. İnfaz hukukunun temel ilkeleri; hukuk devleti, insan onurunun dokunulmazlığı, eşitlik ilkesi ve sosyal devlet ilkesidir.

Metin – 9 Kesin Hüküm

Mahkûmiyet hükümleri kesinleşmedikçe infaz olunamaz. O halde infazın koşulu, mahkûmiyet hükmünün kesinleşmesidir. Diğer bir deyişle koşul, kesin ya da kesinleşmiş bir hükmün varlığıdır.

Aleyhinde başvurulacak hiçbir kanun yolu kalmayan karara kesin hüküm denir. Kanun pek basit meselelerde kanun yollarına başvurma hakkını tanımamıştır. Bu istisnaların dışında tüm kararların bir kez daha gözden geçirilmesini temin için kanun yolları belirlenmiştir. Bu hakkın süresi içinde kullanılmaması veya kullanıldığı halde ilgili mahkeme incelemesinden geçip reddedildiği durumlarda mahkeme kararı kesinleşmiş hale gelir.

Mahkemelerce verilmiş olan hükmün kesin ya da kesinleşmiş olması bireylerin güven içinde yaşamaları için zorunludur. Her yargılamada gerçeğe, adalet ve hakkaniyete ulaşılması çabası bulursa da ceza muhakemesinin de bir sonu olmalıdır. Aksi halde ceza muhakemesinin amaçları arasında olan toplumsal barış ve güven sağlanamaz; sürekli bir çekişme ortamı varlığını korur.

Kesin hükmün iki etkisinin bulunduğu söylenmektedir. Bunlar, bağlayıcılık etkisi ve aynı fiilden dolayı aynı kişinin yeniden yargılanamaması durumlarıdır.

Temyize tabi kararlarda karar aleyhine temyiz yoluna başvurulmamışsa veya temyiz incelemesi sonucu karar onaylanmışsa mahkeme kalemi ilgili kararın üzerine “kesinleşme şerhi” denilen bir açıklama yazar. Bu şerh kararın kesinleştiğini bildirir.

Hükmün verilmesinden sonra yapılacak ilk işlem, hükmün tarafların yüzüne karşı mı yokluklarında mı verildiğinin belirlenmesidir. Yüze karşı verilen hükümlerin kural olarak ilgisine tebliğine gerek yoktur. Hüküm tarafın yokluğunda verilmiş ise ilam örneğinin bu kişiye tebliği gerekir. Buna göre yokluklarında verilen karar; Cumhuriyet savcısına, sanığa varsa müdafisine, katılana varsa vekiline tebliğ edilir.

Yüzüne karşı karar verilen kişi, karara karşı kanun yollarına başvuracağını bildirip gerekçeli kararın kendisine tebliğ edilmesini talep eder ise, gerekçeli kararın bu kişiye tebliği gerekir. Yapılan tebligatın Tebligat Kanunu hükümlerine uygun olarak yapılması gerekir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 5. maddesi ile infazın dayanakları ve kimin tarafından izleneceği belirtilmiştir. Buna göre, Mahkeme, kesinleşen ve yerine getirilmesini onayladığı cezaya ilişkin hükmü Cumhuriyet Başsavcılığına gönderir. Bu hükme göre cezanın infazı Cumhuriyet savcısı tarafından izlenir ve denetlenir. Bu usulde dayanak kesinleşen ve yerine getirilmesi onaylanmış ceza hükmüdür.

Hapis cezasını içeren kesinleşmiş mahkûmiyet kararları, mahkemece, hangi hükümlü ve hangi cezanın infazına ilişkin olduğu açıkça belirtilmek suretiyle Cumhuriyet Başsavcılığına verilir.

Cumhuriyet Başsavcılığınca infaz defterine kaydedilen ilâmdaki cezanın süresi gözetilerek hükümlü hakkında çağrı kâğıdı veya yakalama emri çıkarılır. Çağrı kâğıdı, hükümde gösterilen adrese tebliğ edilir.

Hükümlü, adres değişikliklerini mahkemeye veya Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmekle yükümlüdür. Aksi hâlde hükümde gösterilen adreste yapılan tebligat geçerlidir. Hükümlüye, Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen ceza infaz kurumuna alındığı ve salıverileceği tarih ile ceza süresini ve cezanın hangi hükme ilişkin bulunduğunu belirten süre belgesi verilir.

Mahkeme tarafından zimmetle Cumhuriyet Başsavcılığına verilen ilam, Cumhuriyet Başsavcısı tarafından yapılacak işlemler ilamın üzerine yazıldıktan sonra infaz kalemine veya denetimli serbestlik ve yardım merkezleri şube müdürlüğüne havale edilmelidir. İlamın aynı gün infaz defterine veya denetimli serbestlik genel defterine kaydı yapılmalıdır. İlamın üzerine, ilamın Cumhuriyet Başsavcılığına geldiği tarih ve infaz defter numarası veya denetimli serbestlik genel defter numarası yazılarak infaz kalemince işlemleri yapılacak ilamlar dosyalanmalı, denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğüne takip edilecek ilamlar buraya gönderilmelidir.

Haklarında kesinleşmiş hapis cezasını içeren mahkûmiyet ve ödenmeyen adlî para cezalarının hapse çevrilmesine ilişkin karar bulunanlar, Cumhuriyet Başsavcılığının yazılı emriyle ceza infaz kurumuna gönderilirler. Üstleri ve eşyaları arandıktan sonra kabul odalarına konulur ve hekim muayenesinden sonra kuruma yerleştirme işlemleri yapılır.

Ceza infaz kurumuna alınan hükümlülerin adı ve soyadı, işledikleri suç, cezalarının türü ve süresi, mahkûmiyet ilâmının tarih ve numarası ve infaza başlandığı gün "hükümlü defterine kayıt olunur. Bu defterdeki sıra numarası, hükümlünün numarasını oluşturur.

Taniya yönelik olarak hükümlülerin parmak ve avuç içi izleri alınır, fotoğrafları çekilir, kan grupları, vücutlarının dış özellikleri ve ölçüleri belirlenir. Kayıt altına alınan söz konusu bilgiler hükümlünün kişisel dosyasında veya elektronik ortamda saklanır. Bu bilgiler, Kanunun zorunlu kıldığı hâller dışında hiçbir kurum ve kişiye verilemez.

Metin – 10 İnfaz Hâkimliği

Hâkimlik yargı çevresinde olan ceza ve tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulara karşı idarenin gerçekleştirmiş olduğu işlem ve eylemleri duruma göre başvuru üzerine veya kendiliğinden harekete geçerek inceleyen ve karar veren yargı mensubuna infaz hâkimi denir.

İnfaz hâkimlikleri, Adalet Bakanlığınca Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak yargı çevresinde ceza infaz kurumu ve tutukevi bulunan ağır ceza mahkemeleri ile coğrafi durum ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak ilçe asliye ceza mahkemeleri nezdinde kurulur. İnfaz hâkimlikleri, kuruldukları yer adliye binasında görev yapar. İnfaz hâkimliklerinde bir yazı işleri müdürü ile yeteri kadar personel bulunur.

Yazı İşleri Müdürü, infaz hâkimliğine gelen başvuruları ve cezaevi izleme kurulu kararlarını karşılayarak hâkime ileten, hâkimin vermiş olduğu kararları taraflara tebliğ eden, vaki itirazları ağır ceza mahkemesine ileten ve gerekli klasör ve defterleri tutan kişidir.

Hükümlü ve tutukluların ceza infaz kurumları ve tutukevlerine kabul edilmeleri, yerleştirilmeleri, barındırılmaları, ısıtılmaları ve giydirilmeleri, beslenmeleri, temizliklerinin sağlanması, bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunması amacıyla muayene ve tedavilerinin yaptırılması, dışarıyla ilişkileri, çalıştırılmaları gibi işlem veya faaliyetlere ilişkin şikâyetleri incelemek ve karara bağlamak.

Hükümlülerin cezalarının infazı, müşahedeye tâbi tutulmaları, açık cezaevlerine ayrılmaları, izin, sevk, nakil ve tahliyeleri; tutukluların sevk ve tahliyeleri gibi işlem veya faaliyetlere ilişkin şikâyetleri incelemek ve karara bağlamak.

Hükümlü ve tutuklular hakkında alınan disiplin tedbirleri ve verilen disiplin cezalarının kanun, tüzük veya yönetmelik hükümleri ile genelgelere aykırı olduğu iddiasıyla yapılan şikâyetleri incelemek ve karara bağlamak.

Ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurullarının kendi yetki alanlarına giren ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki tespitleri ile ilgili olarak düzenleyip intikal ettirdikleri raporları inceleyerek varsa şikâyet niteliğindeki konular hakkında karar vermek.

Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde hükümlü ve tutuklular hakkında yapılan işlemler veya bunlarla ilgili faaliyetlerin kanun, tüzük ve yönetmelik hükümleri ile genelgelere aykırı olduğu gerekçesiyle bu işlem veya faaliyetlerin öğrenildiği tarihten itibaren on beş gün, her halde yapıldığı tarihten itibaren otuz gün içinde şikâyet yoluyla infaz hâkimliğine başvurulabilir.

Şikâyet, dilekçe ile doğrudan doğruya infaz hâkimliğine yapılabileceği gibi Cumhuriyet Başsavcılığı veya ceza infaz kurumu ve tutukevi müdürlüğü aracılığıyla da yapılabilir. İnfaz hâkimliği dışında yapılan başvurular hemen ve en geç üç gün içinde infaz hâkimliğine gönderilir. Sözlü yapılan şikâyet, tutanağa bağlanır ve bir sureti başvurana verilir.

Şikâyet yoluna, kendisi ile ilgili olmak kaydıyla hükümlü veya tutuklu ya da eşi, anası, babası, ayırt etme gücüne sahip çocuğu veya kardeşi, müdafii, kanunî temsilcisi veya ceza infaz kurumu ve tutukevi izleme kurulu başvurabilir.

Œikâyet yoluna başvurulması, yapılan iŒlem veya faaliyetin yerine getirilmesini durdurmaz. Ancak, infaz hâkimi giderilmesi güç veya imkânsız sonuçların doğması, iŒlem veya faaliyetin açıkça hukuka aykırı olması koşullarının birlikte gerçekleşmesi durumunda iŒlem veya faaliyetin ertelenmesine veya durdurulmasına karar verebilir.

Œikâyet başvurusu, sürenin geçmesinden sonra veya infaz hâkimliğinin görev ve yetki alanı dışında kalan bir iŒlem veya faaliyete karşı ya da başvuru hakkı olmayan kimselerce yapılmıŒsa infaz hâkimi, başvuru dilekçesini esasa girmeden reddeder; Œikâyet başvurusu başka bir yargı merciinin görevi içerisinde ise o mercie gönderir.

Œikâyet başvurusu üzerine infaz hâkimi, duruşma yapmaksızın dosya üzerinden bir hafta içinde karar verir ancak gerek gördüğünde karar vermeden önce Œikâyet konusu iŒlem veya faaliyet hakkında resen araştırma yapabilir, ilgililerden bilgi ve belge isteyebilir. Ayrıca ceza infaz kurumu ve tutukevi ile ilgili Cumhuriyet savcısının da yazılı görüşünü alır.

İnfaz hâkimi, inceleme sonunda Œikâyeti yerinde görmezse reddine; yerinde görürse yapılan iŒlemin iptaline ya da faaliyetin durdurulmasına veya ertelenmesine karar verir.

Metin – 11 Toplumsal Düzenin Sağlanması

İnsan toplum içinde yaşar. Toplum içinde yaşayan insan, tek başına olmadığına göre davranışlarında sınırsız bir özgürlüğe de sahip olamaz. Bir insanın özgürlüğü, diğer bir insanın özgürlüğü ile çatıştığında, bu çatışmanın her iki insanın da güvenliğini koruyacak, özgürlüğünü büsbütün ortadan kaldırmayacak şekilde sınırlanması gerekir. Böylece toplumsal yaşama düzeni korunmuş, kaos önlenmiş olur. Kişilere yetki veren ve ödev yükleyen veya sadece ödev yükleyerek sosyal ilişkileri düzen altına alan bu kurallara toplumsal davranış yani sosyal düzen kuralları denir. Bu kuralların amacı toplum içindeki bireylerin birbirlerine ve topluma, toplumun da bireylere karşı tutum ve davranışlarını düzenlemek, çıkar çatışmaları arasında denge kurmak, böylece toplumsal düzeni sağlamaktır.

İnsanın davranışları, yalnızca diğer insanlar karşısında mı sınırlanmakta ve bir düzene koyulmaya çalışılmaktadır? Elbette hayır. Giderek gelişen toplumsal yaşama kuralları, tabiatın korunmasını, hayvanların canlı hayatın bir parçası olarak korunmasını hatta dünya dışına ulaşan insanoğlunun uzay boşluğunda, ayda ve diğer gezegenlerdeki davranışlarının düzene koyulmasını ve uzayın korunmasını da kapsayacak şekilde genişlemiştir. İlk insanların ilkel yaşama düzeninden modern topluma, bir kabilenin yaşama düzeninden uzay boşluğuna dek uzanan insan davranışlarının ve hayatın uzanabildiği her yerde toplumsal yaşama kuralları da olacaktır hatta olmak zorundadır.

Düzeni ve güveni sağlayacak toplumsal kurallar, toplumdan topluma, ülkeden ülkeye, yere ve zamana göre değişebilirler. Roma İmparatorluğu'nda ve Amerika'da kölelik hukuken kabul gören bir statü iken ve köle olan insanlar, bir binek hayvanı ya da bir çiftlikteki koyunlar gibi bir "eşya" olarak kabul edilirken, 1700'lerin sonunda modern toplumlarda bütün insanların özgür ve eşit olduğu toplumlarda yaşama kuralı olarak kabul görmüştür. Hatta günümüzde hayvanların dahi bir otomobil, arazi, altın ya da cansız bilimum varlıktan farklı olarak; "eşya" olarak kabul edilemeyeceği ve ayrı bir statülerinin olduğu anlayışı giderek yaygınlaşmaktadır.

Zira eğer bir hayvan eşya olarak kabul edilse, onun sahibi onda dilediği gibi tasarruf edebileceği, onun tıpkı insanlar gibi asla ihlal edilemeyecek bir yaşam hakkının olduğu kabul edilmeyecek ve hayvanların korunması, zorunlu olarak eşyanın korunmasına dair kurallara göre sağlanmak gerekecektir. Oysa hayvanların da yaşam hakkının olduğu kabul edildiğinde, işkence ile veya amaçsızca hayvanların katledilmesinin önüne geçilmiş olacak; hayvanların korunması, insanların hakkı için değil; hayvanların da hakkı olduğu için sağlanmış olacaktır. Bir zamanlar, suçun failinden işkence ile doğru bilgiyi edinme toplumsal düzeni bozan bir durum olarak görülmez iken, günümüzde işkence insanlık onuruna aykırı, yasak ve suç teşkil eden bir fiil olarak kabul edilmekte ve toplumsal yaşama düzenini bozduğu kabul edilmektedir.

Bir ülkede zina yasak ve suç kabul edilirken, günümüzde aynı çağı paylaşan başka bir ülkede zina sadece boşanma nedeni olarak kabul edilebilmektedir. O halde toplumsal yaşama kuralları, ülkeye, bölgeye ve toplumlara göre değişir kurallardır.

Toplumsal davranış kuralları, farklı kural türlerinden oluşur. Bunlar, ahlâk kuralları, din kuralları ile görgü kuralları ve hukuk kurallarıdır. Bütün bu kurallar, insanların toplum içindeki

davranışlarını belli bir düzene bağlama, özgürlükleri koruma ve sınır özgürlüklerinin sınırlarını belirleme, güvenliği sağlama ve yönlendirme amacını güderler.

Böylece genel olarak denilebilir ki, toplumsal davranış kuralları, bir taraftan bireylere bazı yetkiler tanırken, diğer taraftan onların özgürlüklerini kısıtlarlar; bireylere yapmaları gerekenleri ve yapmamaları gerekenleri bildirirler. Emirler ve yasaklar, sosyal yükümlülükler veya ödevler olarak da nitelendirilebilir.

Ahlâk bir toplumda iyilik ve kötülük hakkında oluşan değer yargılarına göre yapılması ve yapılmaması gereken davranışlara ilişkin kurallar bütünüdür. Bunlar, insanın kendi vicdanına karşı olan görevleridir; yalan söylememek, başkasına zarar vermemek gibi. Ahlâk kuralları, çoğu kere din kuralları ile paralellik arz edebilir hatta değişik dinlerdeki değişik din kurallarından etkilenerek ortaya çıkmış ya da gelişmiş olabilir. Ancak bu durum mutlak değildir; dini inancı olmayan insanların da bağlı olduğu ahlaki değerler söz konusu olabilir. Bu nedenle ahlâk kuralları, din kurallarından ayrılır.

Bazen ahlâk kuralları, hukuk kuralı haline gelebilir. Bu durumda kural, hem ahlaki, hem de hukukîdir. Örneğin Medeni Kanunun ikinci maddesinde düzenlenen dürüstlük kuralı ile hakkın kötüye kullanılması yasağı böyledir. Herkes haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz. Diğer taraftan ceza hukuku kapsamında yer alan birçok kural aynı zamanda ahlâk kuralı niteliğindedir. Örneğin, hırsızlığın ve adam öldürmenin yasaklanması gibi.

Metin – 12 Adalet

Adalet hukukun amacıdır; hukuk adaleti sağlamaya yönelir. Adalet bir eşitlik düşüncesidir. Salt eşitlik, her durumda adil olmayabilir ya da adaletin öngördüğü eşitlik anlayışı ile paralel olmayabilir. Örneğin, herkesten aynı oranda vergi alınması eşitlik olarak görülebilirse de, adil olan herkesten ödeme gücüne göre vergi alınmasıdır. Aynı veya benzer koşullarda olan kişilerin, aynı statüye tabi tutulması, daha çok adaletin öngördüğü bir eşitlik düşüncesi olabilir.

Hukuk uygulamasında Yunan Tanrıçası Themis, adaletin sembolüdür. Themis, bir elinde terazi, bir elinde kılıç tutan, gözü bağlı bir kadın tarafından temsil edilmiştir. Adalet tanrıçasının, terazi ile suçu ve kusuru belirleyeceği, kılıçla suçluyu ve kusurluyu cezalandıracağı ve bunları yaparken de gözü bağlı olduğu için hiçbir subjektif etki altında kalmayacağı varsayılmıştır. Romalı Hukukçular adalet olsun, varsın dünya yok olsun derlerdi ve bununla her türlü baskıya rağmen adaletin yerine getirilmesi gerektiğini vurgulamak isterlerdi. Böyle zor bir görevi yerine getirmek konumunda olan bir kişinin, her türlü baskıya karşı direnebilecek bir güce ve iradeye sahip olması gerekir. Bu baskı, sadece dışarıdan gelecek baskılardan ibaret değildir. Kişinin, kendisinde mevcut baskılardan da kurtulması gerekir ki, bu daha da zordur. Ancak tüm iç ve dış baskılardan arınmış olan bir kişi her bakımdan hür olur ve böyle bir kişinin vereceği karar da adalete uygun bir hüküm niteliği taşır. Adil olan böyle bir karar nedeni ile birçok çıkar çevresi zarar görebilecektir, belki de baskılar şiddetini artıracaktır.

Dağıtıcı adalet, şeref ve malların paylaşımında herkesin yeteneğine ve toplum içindeki durumuna göre kendine düşeni, başka bir ifade ile payına düşeni almasını öngörür. Dağıtıcı adaletin fonksiyonu, kişi ile toplum, kişi ile devlet arasındaki ilişkileri düzenlemektir.

Böylece eşitlik ilkesine, bağımsız ve uygulama bakımından önemli bir yer verilmiştir. Bununla birlikte, dağıtıcı adaletteki eşitlik mutlak değildir, göreceli bir nitelik taşımaktadır. Denkleştirici adalet ise, hukuki ilişkide taraf olanların eşit muamele görmesini gerektirir. Denkleştirici adaletle, kişiye verilen ile onun karşılık olarak verdiğinin eşitliği kastedilir.

Hukuk kuralının esasında varlığı gereken adalet, birinci olarak, kanunların kişiler arasında ayırım gözetmeksizin dürüst bir uygulanmasında görülür. Bu şekli adalettir. Gerçekten, hukukun uygulanması, hukukun yaratılması kadar önemlidir. Ancak iyi bir uygulama ile bir ülkenin hukuku yüksek ve şerefli bir seviyeye ulaşabilir. Bu da zorunlu olarak, hukuk önünde eşitliği ve yargı bağımsızlığını beraberinde getirir. Adaletin en yaygın görünümü, yukarıda açıklandığı gibi eşitlik düşüncesi biçiminde iken, diğer bir görünümü ise özgürlük biçimindedir. Özgürlük, araç olarak adaletin gerçekleşmesine katkıda bulunur; amaç olarak da adalet ile özdeşir ve adalet görünümü kazanır. Adalet ve özgürlük beraberce hukukun asıl temelini oluşturur. Adalet olmadan özgürlük tümüyle olamaz. Özgürlüğün kısıtlı olduğu yerlerde ise, baskı ve yasa dışı eğilimler artacağı için, adaleti sağlayan dengeli ortam kendiliğinden ortadan kalkacaktır.

Adaletin bir başka görünümü, direnme şeklinde ortaya çıkar. Adaletin saldırılara uğraması karşısında, diğer yanda kalanların direnmesi dengeyi sağlar. Doğruluk, denge, güvenin sağlanması da adaletin görünüm şekillerindedir.

Adaletin bir diğer görünümü, hakkaniyet biçiminde ise de adalet ve hakkaniyet kavramları birbirinden farklıdır. Adalet keskin bir kılıçtır. Oysa hakkaniyet adaletin somut olayda uygulanması sırasında bazı değer yargıları ve korunmak istenen gayelerle, adaletin esnetilmesi ya da keskin sonuçlarının yumuşatılmasıdır. Örneğin, hukuka aykırı bir fiile bir başkasına zarar veren kişi, verdiği zararı tam olarak tazmin etmelidir. Ancak eğer fiili işleyen kişi hafif bir ihmal suretiyle fiili işlemişse, tazminat ödemesi hâlinde ekonomik olarak çok zor duruma düşecek ise ve hakkaniyet de gerektiriyorsa, hâkim tazminatın miktarını indirebilir. Görüldüğü üzere adalet, tam tazminat iken hâkime hakkaniyet düşüncesiyle tazminatı indirme ve adaletin keskin sonuçlarını yumuşatma konusunda takdir yetkisi bırakılmaktadır. Adaletin somut olaylara uygulanmasıdır. Hakkaniyet, girintili çıkıntılı şeyleri ölçmek için bükülebilir bir cetvele benzetilmektedir.

Metin – 13 Kamu Hukuku – Özel Hukuk

Roma Hukukundan bugüne, hukuk dalları kamu hukuku ve özel hukuk olmak üzere ikiye ayrılır. Geniş anlamıyla devlet kurumlarının işleyişini ve devlet ile bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalına kamu hukuku denir.

Devlet, il ya da belediyenin işleyişi ya da kamu kurumlarından biri ile birey arasındaki ilişki kamu hukuku kurallarına tâbidir. Ancak fertlerle ilişkide taraflardan birinin sadece bir kamu kurumu ya da kişisi olması o ilişkinin kamu hukukuna tâbi olması için yeterli değildir. Aynı zamanda kamu kurumunun o ilişkide kamu erkini kullanması, bu erkin kendisine tanıdığı üstünlüğe de dayanması gerekir. Başka bir deyişle, kamu hukuku alanına giren ilişkilerde taraflar eşit durumda olmayıp, aralarında bir altlık üstlük ilişkisi vardır. Bunun en önemli sonucu, kamu hukukunun düzenlediği alanlarda ferdin iradesinin çoğunlukla rol oynamayacağıdır. Çünkü kamu erkine sahip olup da bunu kullanan taraf ilişkinin üstün tarafıdır.

Oysa kamu hukuku kavramının karşısında yer alan özel hukuk eşit kişiler arasındaki ilişkileri düzenler. Özel hukuk, devletin üstün olduğu kamu hukukundan farklı olarak, taraflardan birinin diğerine üstün olmadığı, kamu gücünün kullanılmadığı ilişkilere uygulanan hukuk dalıdır. Burada eşitlik ile kast edilen, hukuk önündeki eşitliktir, yoksa örneğin ekonomik ya da sosyal statü anlamında eşitlik değil. Ekleyelim ki, kamu hukuku ve özel hukuk ayırımında önemli olan taraflardan birinin kamu erkine sahip olması değil, ilişkide bunu kullanmasıdır.

Kamu erkinin sahibi girmiş olduğu hukukî ilişkide bunu kullanmıyorsa o zaman taraflar eşit durumda olacakları için, ilişkiye kamu hukuku kuralları değil, özel hukuk kuralları uygulanacaktır. Örneğin: Maliye Bakanlığının, kamu binası yetersiz kaldığı için Defterdarlık olarak kullanılmak üzere bir bina kiralaması hâlinde, burada devlet sahip olduğu kamu gücünü kullanmamakta, özel hukuk kişisi gibi hareket etmektedir. Böylece kiraya veren Ayşe ile kiracı Maliye Bakanlığı arasındaki kira ilişkisi özel hukuk Borçlar Kanunu hükümlerine tâbi olur; yoksa kamu hukukunun bir dalı olan İdare Hukukuna tabi olmaz.

Bu klâsik ayırım bugün tam anlamıyla tatmin edici olmaktan çıkmıştır. Çünkü sosyal ilişkiler o kadar girift bir hâl almıştır ki, bazı ilişkileri düzenleyen hukuk dallarını kesin olarak kamu hukuku ya da özel hukuka sokma olanağı kalmamıştır. Örneğin iş hukukunu ele alalım. İş hukukunun özünü iş ya da hizmet sözleşmesi oluşturur. Bu yönü ile iş hukuku özel hukukun dallarından biridir. Oysa iş hukukunun konusu sadece iş sözleşmesinden ibaret değildir. Çünkü iş hayatının düzene sokulması ve denetimi, iş uyuşmazlıklarının çözülmesi, sosyal yardımlaşma ve sigorta gibi konular devletin işe karışmasını gerektirir. Bu yönü ile de iş hukuku kamu hukukunun dallarından biridir. Aynı niteliği başka hukuk dallarında da görmek mümkündür.

Bir hukuk dalının kamu ya da özel hukuk dalı olarak nitelenmesinde kullanılan ölçütler kesinlik arz etmemekle birlikte öğretilerde bazı kıstaslar belirtilmektedir. Menfaat kıstasına göre, hukuk kuralı kamu menfaatini koruma amacıyla konulmuşsa kamu hukuku, özel menfaatleri koruma amacıyla konulmuşsa özel hukuka dâhildir. Yöneten, yönetilen kıstasına göre, hukuki ilişkinin bir tarafında yönetenler, diğer tarafında yönetilenler varsa kamu hukuku ilişkisi vardır. Egemenlik yetkisi kıstasına göre, devlet bir ilişkiye egemenlik yetkisini kullanarak katılıyorsa kamu hukuku, eşit olarak katılıyorsa özel hukuk kuralı vardır.

Kamu hukuku kendi içinde, maddi kamu hukuku ve şekli kamu hukuku olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Maddi kamu hukuku kavramının içine, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, Ceza Hukuku, Uluslararası Hukuk, Mali Hukuk ve Genel Kamu Hukuku girer. Şekli Kamu Hukuku kavramına ise, Anayasa Yargısı, İdare Yargılaması, Ceza Yargılaması, Medeni Yargılama Hukuku ve İcra ve İflas Hukuku girer.

Metin – 14 Davranış Normları

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özellik, şahsiyet sahibi olmasıdır. Şahsiyet, insanın kendi varlığının şuurunda olmasını, anlama yeteneği ve iradesiyle fiillerine hâkim olmasını ifade eder. İnsan bu özelliği itibari ile etrafında olayları ve olguları gözlemlemekte, bunlardan belirli sonuçlar çıkarmakta ve belli yargılara varmaktadır. İnsan çıkardığı bu sonuçlar ve vardığı yargılar çerçevesinde davranışlarını serbestçe yönlendirme hürriyetine sahiptir. Kısacası insan sahip olduğu bu özellikler nedeniyle davranışlarına hâkim olabilme yeteneğine sahiptir. Ancak insanın bu yeteneği doğal ve sosyal çevre şartları gibi dış etkilere, dürtüler gibi iç etkilere maruz kalmaktadır. Bu nedenle, insanın davranışlarına hâkim olabilme yeteneği etkilenebilmektedir.

İnsanın varoluş amacı, şahsiyetini serbestçe geliştirmek ve olgunluğa erdirmektir. İnsanın şahsiyetini tekâmül ettirmesi, muhatabı olduğu davranış kurallarına uygun bir şekilde yaşamını yönlendirmesiyle mümkündür. İnsanın varoluş amacı karşısında muhatabı olduğu davranış normlarına uygun hareket etme görevi ve yükümlülüğü söz konusudur.

Davranış normları, mahiyetleri itibariyle insanın doğasıyla çelişmeyen, bütün insanlığın üzerinde fikir birliği içinde olduğu, devletin varlığına ön gelen bir niteliğe sahip olan ve insanın kişiliğini tekâmül ettirebilmesi için konulmuş olan kurallar bütünüdür. Bu kurallar, insanın kişiliğini geliştirmesini mümkün kılan ölçütleri ve örnek davranışları belirlemektedir.

Davranış normları, muhatabı olan insanların davranışlarının değerlendirilmesi işlevini üstlenmiştir. Buna göre, davranış normlarına uygun olan davranış, doğru olan bir davranıştır. Buna karşılık, bu normlara aykırı olan davranış ise, değersiz olan, tasvip edilmeyen ve dolayısıyla haksızlık teşkil eden davranışlardır. Davranış normları, mahiyetleri itibariyle insanlara belli davranışlardan kaçınmayı veya belli davranışlarda bulunmayı buyurmaktadır. Belli davranışlarda bulunmamayı buyuran kurallara yasaklayıcı davranış normları; belli bir davranışı gerçekleştirmeyi emreden kurallara ise emredici davranış normları adı verilir.

Görüldüğü gibi davranış normları, doğası gereği topluluk halinde yaşayan insanları muhatap alan kurallardan oluşmaktadır. Bu yönü nedeniyle, davranış normlarına toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar da denilmektedir. Din kuralları, ahlak kuralları ve hukuk kuralları; toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar denildiğinde öncelikle akla gelen davranış normlarındanidir. İnsanlığın varoluş sürecinde, bu kurallara örf ve adet kuralları ile görgü kuralları da eklenmiştir. Davranış normları, bir gereklilik, bir yükümlülük ifade etmektedir.

Şahsiyet sahibi bir varlık olarak davranışlarını tayin etme serbestisine sahip olan insan bakımından, bu normlara uygun hareket etmek mecburiyetinden bahsedilemez. Ancak insanın şahsiyetini tekâmül ettirebilmesi bakımından böyle bir görevi vardır. İnsanın böyle bir görevinin bulunması dolayısıyla, muhatabı olduğu davranış normlarına aykırı davranması halinde sorumluluğu gündeme gelecektir.

İnsan, davranış normlarına aykırı davranışı ile diğer bir kimsenin hukukunu ihlâl etmemiş ise, ahlaki sorumluluğundan bahsedilir. Buna karşılık davranış normuna aykırılık başkasının hukukunu ihlâl ediyorsa, bu kişiye karşı sorumluluğundan bahsedilecektir. Bu gibi hallerde hukuki sorumluluk söz konusudur. Hukuki sorumluluk; belli bir kişinin hukukunun ihlâl edilmesi dolayısıyla bu kişiye karşı olabileceği gibi hukuk toplumundaki düzenin bozulmasına sebebiyet verilen hallerde ise, toplumu oluşturan herkese karşı olacaktır.

Örneğin, kişi, diğer bir kişiyle akdetmiş olduğu sözleşmenin gereği olarak kendi üzerine düşen borcu ifa etmediği zaman, bu kişinin hukukunu ihlâl eden bir haksızlığı gerçekleştirmiş olmaktadır. Buna karşılık, bir kişi, bir diğer kişiyi öldürdüğü zaman, öldürülenin hukukunu ihlâl etmekte, ancak daha da önemlisi hukuk toplumunda hâkim olan düzeni bozan bir haksızlığı gerçekleştirmiş olmaktadır.

İnsan; muhatabı olduğu davranış normlarına aykırı hareket ettiğinde haksızlık teşkil eden bir fiili gerçekleştirmiş olmaktadır. Böyle bir haksızlık gerçekleştiğinde ise, bu haksızlığı gerçekleştiren kişi hakkında sorumluluğun gereği olarak bir yaptırım uygulanacaktır. Uygulanacak yaptırım, gerçekleştirilen haksızlıkla bir kişinin hukukunun ihlâl edildiği hallerde tazminat sorumluluğu veya aynen ifa olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna karşılık, gerçekleştirilen haksızlıkla kamu düzeninin ihlâl edildiği hallerde ise, ceza hukuku yaptırımlarının uygulanması söz konusu olabilecektir. Uygulanacak olan ceza hukuku yaptırımları ise, ceza ve güvenlik tedbirlerinden ibarettir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, kişinin muhatabı olduğu davranış normlarına aykırılık oluşturan davranışı bir haksızlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, her suç bir haksızlıktır. Ancak her haksızlık bir suç değildir. Suç teşkil eden haksızlıklar, karşılığında ceza hukuku yaptırımı öngörölmüş olanlardır.

Metin – 15 Suç ve Fiil

Hukukun merkezinde, bir hukuk süjesi olarak insan bulunur. Hukuk normlarının muhatabı, ancak insan olabilir. İnsan, muhatap olduğu emir ya da yasak şeklindeki bu normlara uygun davranma yükümlülüğü altındadır. İcrai ya da ihmali bir davranışla söz konusu yükümlülüğün ihlâli, haksızlık teşkil eder.

Suç teşkil eden bir haksızlığın gerçekleşmiş sayılabilmesi için bulunması gereken unsurların neler olduğu, suç teorisinin konusunu oluşturur. Suç teorisinde, suçun yapısı analitik bir incelemeye tâbi tutulmakta ve unsurlarına ayrılmaktadır. Suçun yapısal unsurları; maddi unsur, manevi unsur ve hukuka aykırılık unsurudur. Bunlar, her suçta bulunması gereken zorunlu unsurlardır.

Gerçekleştirilen haksızlık, maddi ve manevi unsurları ihtiva ediyorsa; kanuni tarife uygun bir haksızlıktan söz edilir. Ancak haksızlığın tipik olması, tek başına suçun oluşumu için yeterli değildir. Ayrıca, kanuni tarife uygun bu haksızlığın hukuka aykırı olması, bir başka ifade ile ortada bir hukuka uygunluk sebebinin bulunmaması gerekir. Ortada bir suçun bulunması, failin cezalandırılabilmesi anlamına gelmez. Fail hakkında ceza yaptırımının uygulanabilmesi için, failin suç teşkil eden haksızlık dolayısıyla kusurlu sayılabilmesi gerekir. Fail, ancak kusurlu ise cezalandırılabilir. Şayet fail somut olayda kusurlu addedilemiyor ise, cezalandırılması da mümkün değildir. Dolayısıyla, haksızlığın yapısal unsurlarının gerçekleştiğinin belirlenmesinden sonra, fail hakkında kusurlulukla ilgili bir değerlendirme yapılması gerekir. Belirtmek gerekir ki, kusurluluk haksızlığın yapısal bir unsuru olmayıp; haksızlığın varlığının tespitinden sonraki aşamada, failin cezalandırılabilmesi için fail hakkında bulunan bir yargıdan ibarettir.

Ceza hukuku sorumluluğunun doğumu açısından, haksızlığın yapısal unsurlarının gerçekleşmesi ve failin gerçekleştirmiş olduğu haksızlık dolayısıyla kusurlu addedilmesi, kural olarak yeterlidir. Ancak bazı suçlarda, failin cezalandırılabilmesi için, bunların dışında kalan bir takım şartların gerçekleşmesi de aranabilmektedir. Bunlardan bir kısmı, failin cezalandırılabilmesi için gerçekleşmesi gereken şartlardır. Bir kısmı ise, failin cezalandırılabilmesi için bulunmaması gereken şartlardır. Failin işlemiş olduğu haksızlıktan dolayı cezalandırılabilmesi için gerçekleşmesi gereken, varlığı aranacak olan olgulara objektif cezalandırılabilme şartları denilmektedir. Ceza siyaseti gerekçeleriyle bazı suçlarda failin cezalandırılabilmesi için haksızlığın ve kusurun unsurlarının gerçekleşmesi yeterli görülmemiş, bunlara ilave olarak bazı şartların gerçekleşmesi aranmıştır. Objektif nitelikli olan bu şartlar gerçekleşmedikçe failin cezalandırılması mümkün değildir. Örneğin, görevi kötüye kullanma suçu, bir kamu görevlisinin görevinin gereklerine aykırı davranmasıyla birlikte oluşur. Ancak kamu görevlisinin bu suçtan dolayı cezalandırılabilmesi için, görevinin gereklerine aykırı davranması nedeniyle kamunun zararına veya kişilerin mağduriyetine sebebiyet vermiş olması ya da üçüncü kişilere haksız bir menfaat sağlamış olması gerekmektedir.

Şahsi cezasızlık sebepleri veya cezayı kaldıran şahsi sebepler ise, işlenen haksızlıktan dolayı failin cezalandırılabilmesi için bulunmaması gereken olgulardır. Örneğin, belli yakınlıktaki akrabalık, hırsızlık suçunda failin cezalandırılmasına engel olan şahsi cezasızlık sebebinin oluşturmaktadır. Gönüllü vazgeçme ise, cezayı kaldıran şahsi sebeptir.

Fiil, kişinin iradesiyle hâkim olduğu, belli bir amaca yönelik olarak dış dünyada gerçekleştirdiği davranıştır. Fiil, her suçta bulunması gereken zorunlu bir unsurdur; fiilsiz suç olmaz. İnsan davranışına fiil niteliğini kazandıran, bunun bir irade ürünü olması ve belli bir amaca yönelik olarak gerçekleştirilmesidir.

Fiil niteliğini taşıyan insan davranışının bir özelliği, bunun irade ürünü olmasıdır. Ancak bu irade, kusurluluk ve dolayısıyla sorumluluk için aranan irade ile aynı değildir. Bu itibarla, cebir veya tehdide maruz kalan kişinin davranışı da fiil olarak nitelendirilir. Burada, zorlanmış da olsa kişiye yüklenebilen bir irade vardır. İradenin mutlak şekilde devre dışı kaldığı durumlarda, fiilden söz edilemez. Örneğin, refleks hareketleri, fiil niteliği taşımaz. Refleks, iradi etkileşim olmaksızın vücudun gösterdiği reaksiyondur.

Yine, sara hastası olan kişinin nöbet halinde iken gerçekleştirdiği davranışlar, iradilik unsurundan yoksun olduğu için fiil değildir. Fiilden söz edilebilmesi için, davranışı gerçekleştiren kişinin kusur yeteneğine sahip olması gerekmez. Bu nedenle, kusur yeteneğine sahip olmayan yaş küçükleri ve akıl hastalarının davranışları da fiil özelliği taşır.

Fiil, mutlaka dış dünyada görünümü olan bir insan davranışdır. Bu nedenle, salt düşünce cezalandırılmaz. Bununla birlikte, düşüncenin sözle ya da herhangi bir şekilde dış dünyada ifade edilmesi fiildir. Bu itibarla, insanların suç işlemeye alenen tahrik edilmesi, toplum kesimlerinin birbirlerine karşı kin ve düşmanlığa alenen tahrik edilmesi, kişilerin şeref ve haysiyetine saldırı oluşturan sözler söylenmesi hallerinde, ceza hukuku anlamında bir fiil mevcuttur.

Fiil niteliğini taşıyan insan davranışının diğer bir özelliği de, belirli bir amaca yönelik olmasıdır. Fiil, belirli bir amaca yönelen, iradi insan davranışını ifade eder. Gerek kasten gerek taksirle işlenen suçlarda, failin davranışı daima bir amaca yöneliktir. Kasten işlenen suçlarda; failin iradesi, suç teşkil eden bir haksızlığı gerçekleştirmeye yöneliktir. Örneğin, hasmına öldürmek amacıyla silahla ateş eden kişi, hukukun yasakladığı bir hususu gerçekleştirme iradesi ve amacıyla hareket etmektedir.

Taksirle işlenen suçlarda ise; failin iradesi hukuken önem taşımayan bir neticeye yöneliktir. Ancak, fail, dikkat ve özen yükümlülüğü altındadır. Failin kendisine yüklenen dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranması, hukuken önem taşıyan bir başka neticenin gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Örneğin, dolu bir silahı temizlerken karşısındakinin ölümüne sebebiyet veren kişi, amaca yönelik bir hareketle, amaca uymayan bir neticeye sebebiyet vermektedir. Burada, failin amacı silahın temizlenmesidir. Söz konusu amaca yönelik olarak gerçekleştirilen hareket, kişinin dikkat ve özen yükümlüğüne aykırı hareket etmesi nedeniyle olması gerektiği gibi sonlandırılmamakta; hukuken önem arz eden başka bir neticenin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Metin -16 Hariciye Koşusu

Beklemesini onlar kadar bilen yoktur. Öğleye doğru muayene odasının önü doldu. Sıralarda oturacak yer kalmadığı için yeni gelenler ayakta durdular ve anneler, hasta çocuklarını dizlerine oturtabilmek için duvar diplerine çömeldiler. Karanlık dehliz. Kapalı kapıların mustatil buzlu camlarından gelen soğuk ışıkların buğusu, yüksek ve çıplak duvarlara vurarak donuyor. Saatlerce bekleyenler var. Fakat buna alışmışlar. Az kımıldanıyorlar, hiç konuşmuyorlar. Dehlizin sonlarında, görünmeden açılıp kapanan bir kapının gıcirtısı. Muşambalara sürtünen bir ayak sesi. Köpüklenerek uçan ve uzaklarda kaybolan bir beyaz gömlek ve iyot, eter, yağ, ifrazat ve saire kokularından mürekkep, terkibi tamamıyla anlaşılmayan bir hastahane kokusu.

Hasta çocuklar, yanlarında ailelerinden birer büyük insan ki hastalarından daha endişeli görünüyorlar ve bir anne, pelerinini iliklemek bahanesiyle omuzu sarılı çocuğunun sırtını okşuyor. Onu biraz sonra çekeceği acıya hazırlamak için. Sıralarda hiç düz oturan yok. Hastalar sarılı bir kol veya bacağın bozduğu muvazene ile hep, amutları kırılmış, yamrı yumru duruyorlar ve büyükler küçüklere doğru eğilmişlerdir.

Başının her tarafı sargılarla kaplı, yalnız bir yanağı ve bir gözü dışarda kalmış küçük bir kız çocuğu, ağzını oynatamadığı için, babasına elleriyle işaretler yapıyor; ötekilerin hepsi, alçının kaskatı uzattığı bir bacakla, sargıların dimdik tuttuğu bir boyunla, asılmış bir kolla, her tarafları kısıksıvrak bağlanmış gibi hareketsizdirler.

Yeni gelenlere karşı alâkaları gayet kısa sürer. Düşük başlar hafif kalkar, büyük kapıya doğru hafifçe eğilir ve tekrar eski vaziyetine döner; herkes kendi üstünde toplanan dikkatini başkasına pek az ayırır, hem de onlar ilk gördüklerini bile eskiden tanıyorlarmış gibidirler, aralarında kandan fazla akrabalık vardır; acının ve korkunun birleştirdiği müşterek bir manevî aileye mensup olduklarını hissederler, emindirler ki insanlar arasında sabretmesini, beklemesini onlar kadar bilen yoktur.

Küçükler çok benzeşirler: Korku ile acının derinleştirdiği anlayışlı gözler, yaşlarına nispetle ağır tecrübelerin kırıştırdığı ve soldurduğu manalı yüzler, tahammülün düşürdüğü başlar ve ümit. Muayene odasının kapısına ümitle bakarlar. Ve muayene odasının kapısı açılır. Beyaz gömlekli, güçlü kuvvetli adam bir tanesini işaret eder ve yüksek sesle çağırır.

Beklemek azabının bitmesiyle odaya girmek korkusunun başlaması arasında şaşırان hasta çocuk, babasının koluna dayanarak içeriye girerken, dışarıya ısınmış bir ilaç ve bozuk bir kan kokusu çıkar, bekleyenlerin hisli genizlerini hafifçe ürpertir ve renksiz bir badana gibi, görünmeden, uzun koridorun yüksek, çıplak duvarlarına sıvanır.

Ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm. Ben de onların arasındaydım ve onların arasında büyüğüm de yoktu. Yalnız bende meçhul bir hastalık vardı, sekiz yaşımdan beri çekiyordum. Ben de o muayene odasının ve nice muayene odalarının önünde senelerce bekledim. Benim yanımda büyüğüm de yoktu. Yalnız başıma demir parmaklıklı kapıdan içeriye girerdim, dokuzuncu hariciye koğuşuna doğru ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm, camlı kapıların garip bir beyazlıkla gözlerime vuran ve içimde korku ile karışarak yuvarlanan parıltıları arasında o dehlize girerdim ve yalnız başıma bir köşeye ilişirdim, kımıldamazdım, susardım, beklerdim, korkudan büzülürdüm, rengimin uçtuğunu hissederdim.

O insan ki yüzünde bıkkınlıkla sebat mücadele eder. Beyaz gömlekli, güçlü kuvvetli adam parmağıyla beni de işaret etti, yüksek sesle çağırıldı. Karanlık dehlizden beyazlıklarla dolu ve

aydınlık muayene odasına girdim. Beyazlıklar ve madenî parıltılar. Yedi senedir bu işin teferruatını iyi öğrenmiş olduğum için vakit kaybettirmemeye mecbur, oturdum, soyundum ve sol dizimi çözmeye hazırlanan hastabakıcı kıza uzattım. Dikkatim her vakit ki gibi ikiye ayrıldı: Bir taraftan, dizimdeki sargının açılmasına, öte taraftan ellerini yıkayan operatöre bakıyordum. Yüzünde bıkkınlıkla sebatın kavgası var. Hepsi konuşmadan, süratle işlerini yapıyor: Asistanlar deftere bir şeyler yazıyorlar, camlı dolapları karıştırıyorlar, hastabakıcılar benimle meşgul ve tımarcı yerdeki kanlı pamukları süpürüyor. Tıs yok. Arada bir madenî âletlerin tepsilerde çıkardıkları ince ve kırık sesler. Ve bir şırıltı, diğer kokuları yenen bir iyodoform kokusu ve beyazlıklar: Beyaz duvarlar, beyaz demir masa, beyaz dolaplar, beyaz örtüler, beyaz sargılar, beyaz pamuklar, beyaz gömlekler. Dizimdeki sargıyı çözüyorlar, her kat açıldıkça bacağım o kadar hafifliyor ki, sargı tamamıyla çözüldükten sonra dizim uçverecek, yerinde bulunmayacak sanıyordum. Sargı çıktı. Sonra pamuk ve sonra gaz bezi çıkacak. Bu korku anı müthiştir. Dikildim. Hastabakıcının elini tutmak istiyordum. Yüzüme tekdirle bakarak beni gözleriyle oyaladığı anda, birdenbire pamuğu çekti ve çıkardı. Fakat asıl mesele gaz bezinin çıkarılmasındadır: Yaralı et, iki obur dudak gibi gaz bezini emer, bırakmaz ve bu dudaklar kurumuş ifrazatın tutkalıyla birbirine yapışmıştır, kilitlenmiştir. Vücudum büyük bir korku ile öne doğru eğildi ve dizimin üstüne kapandı. Bana doğru gelen operatörü görerek saygı ve utançla biraz doğruldum.

Metin – 17 Hariciye Koşusu - 2

Yatağa girerken, her büyük felâketimde olduğu gibi, kendimi birkaç yaş birden büyümüş hissettim. Kırkını geçmiş insanların tecrübelerine sahip olduğuma inanıyordum, fakat hâlâ Nüzhet'e âşık olduğumu kendime itiraf edemeyecek kadar çocuktum. Bunu hep sonraları, aylardan ve nice yıllardan sonra, bugün iyice anlıyorum. Yatağa girince vücudumun her vakitkinden fazla ağırlaştığını zannettim. İstirap ağırlığıma bir şeyler katıyordu. Dizim de çok ağrımaya başladı. Her gün istirahat etmeye ve koltuk değneğiyle yürümeye mecbur olan ben, o gün çok yürümüştüm ve doktorların katî ihtarlarına rağmen bir bastona bile dayanarak yürümeyi daima reddettim.

Uyuyamıyordum. Birçok fedakârlıklara hazırlanmak lâzım geldiğini anlıyordum. İçimde hep ne olduklarını bilmediğim gizli ve meçhul ümitlere sarılmıştım; onlar olmasa bir saniye nefes alamazdım; çünkü bütün hesaplar aleyhime çıkıyordu, bu meçhul ümitler beni aldatırlarsa mahvolacaktım. Nüzhet'in doktorla evlenmesi ihtimalini düşündüm. Aklımla bunu tabii buluyordum. Hiçbir zaman benden dört yaş büyük bir kızla evlenmeyi kurmamıştım ve onun günün birinde benden başka biriyle evleneceğini kıskanmadan düşünmüştüm; fakat böyle, ilk defa bir istekli çıkınca yepyeni bir mesele ile karşılaştığımı görerek biraz hayret ettim. Benim için bunun neden bir mesele olduğunu hâlâ anlayamıyordum.

O gece hastalığımdan fazla zihnimi işgal ettiğinin farkında olmadan yalnız bunu düşündüm. Nüzhet'le beraber büyüdük. Benden yaşça büyük olduğu halde, onun küçükken bebekleriyle oynamasını, ben, istihfafla seyrederdim, bilhassa hastalığımdan sonra. Ben ondan evvel, ruhen çocukluktan çıktım, daha evvel ciddileştim. O hâlâ çocuktu. Kendimde kaybettiğim şeyleri onda buluyordum. Fakat bütün bunları arkadaş hisleri sanıyordum. Yalnız, büyüdükçe birbirimize yabancılaştığımızı birkaç kere fark etmişim, aramıza meçhul anlaşmazlık setleri yığılıyordu ve ben bunları yıkmaya çalışmaktan zevk alıyordum, fakat her birini yıktıkça daha büyüğünün önüme çıktığını görmek beni hem sevindiriyor, hem kederlendiriyordu. Birbirimize açıldıkça kapanıyorduk. Önceleri her şeyimizi birbirimize açık anlatırken, sonraları, beni kendime karşı, onu da kendisine karşı hayrete düşüren birçok tereddütler ve hesaplar içinde susmaya başladık. Sohbetlerimize ihtiyaç girdi. Zaman geçtikçe birbirimizi daha çok tanıyacaktık, birbirimize karşı yenileşiyorduk. Bütün bunlar aşka benzer şeylerdir, o vakitler bunu anlamıyordum.

Yalnız bir şey anlamıştım ki, ben çok bedbahtım. O gece de yatakta bunu kuvvetle hissettim. Gözlerim doluyordu. Meçhul ümitlere inanmadığım an, beni kurtaracak şeyin ne olduğunu bilmek istiyorum. Ümit etmek bile az. Emin olmak ihtiyacı. Yalancı istikbalin şüpheli vaatlerine değil, teminatına ve senedine ihtiyacım var. Hâlbuki o vaat bile etmiyor ve kendisine beni nasıl karşılayacağını sorduğum vakit, korkunç bir dilsizlikle susuyor. Uyuyamıyorum. Karanlık dehliz. Sarı mumdan heykeller.

Elbette bir genç kız mesut olmak ister. Bu kadar basit bir şeyi kendi kendime anlatmaya çalışıyordum. Uyku ile uyanıklık arasındaki hayallerim içinde sendeleyeni mantığımı, hep bu neticeye geldiği halde, kani olmamış gibi, yeniden muhakemeye başlıyorum.

Aynalı dolabın kapısı gıcırdıyordu. Nüzhet pencerenin kenarından indi ve aramızdan çekilerek balkona çıktı. Ben de hemen odadan çıkmak ve yalnız kalmak istiyordum, fakat yapamadım. Biraz sendeleyerek iki adım kadar geriledim. Yukarı çıkayım gibi bir şey mırıldandım, kapıya

doğru yürüdüm. Oda kapısının yanında, ayakta, Nurefşan duruyordu. Onu ancak odadan çıkarken görmüştüm. O da bana garip gözlerle, birçok manalarla yüklü, dolgun gözlerle bakıyordu. Odadan çıkınca nereye gideceğimi, ne yapacağımı şaşırılmışım. Bütün bu ev, bütün bu insanlar bana yabancı geliyordu. Onları bana tanıtan bütün alâkalar, hâtıralar bir anda kaybolmuştu. Merdivenlerden indim. Bahçeye çıktım. Havuzun başında Nüzhet'le geceleyin oturduğumuz demir kanepeye oturdum. Fakat bahçeyi göremiyordum, o yaşımda kuvvetli acıların bana verdiği geçici sağırılık ve körlük içinde idim; o acılardan biri ki, saniyeler içinde artıyor, azamiye çıkıyor, gözlerimin arkasında bir karanlık ve kulaklarımda bir uğultu yapıyor, kendimi taşıyamayacak kadar dermanımı kesiyordu. Başımı arkaya dayadım. Bahçenin uzaklarında, yeşillikler arasında bahçıvanın görünüp kaybolan iki kat eğilmiş vücudu gözlerimi biraz oyaladı. Fakat gene içim karardı. Bazen etrafımızda o kadar esrarlı bir hâdise olur ki ince teferruatına kadar bunu sezeriz, fakat hiçbir şey idrak etmeyiz; ruhumuzun içinde ikinci bir ruh her şeyi anlar, fakat bize anlatmaz, böyle korkunç işaretlerle bizi muammanın derinliklerine atar ve boğar.

Metin – 18 Huzur

Mümtaz, ağabeyi dediği amcasının oğlu İhsan'ın hastalandığından beri doğru dürüst sokağa çıkmamıştı. Doktor çağırmak, eczaneye reçete götürüp ilaç getirmek, komşunun evinden telefon etmek gibi şeyler bir tarafa bırakılırsa, bu haftayı hemen hemen ya hastanın başı ucunda yahut da kendi odasında, kitap okuyarak, düşünerek, yeğenlerini avutmağa çalışarak geçirmişti. İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağrılarından şikâyet etmiş, sonra birdenbire zatürree fevkaladelik halini ilan etmiş, evin içinde korkudan, telaştan, üzüntüden, bir türlü ağızlarından düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu.

Herkes, İhsan'ın hastalığının verdiği üzüntü ile uyuyor, onunla uyanıyordu. Bu sabah, tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan, Mümtaz gene bu üzüntü ile uyandı. Saat dokuzaya yaklaşıyordu. Bir müddet yatağının kenarına oturup düşündü. Bugün yapacak bir yığın işi vardı. Doktor onda geleceğini söylemişti; fakat onu beklemeğe mecbur değildi. Her şeyden evvel bir hastabakıcı bulmak zorunda idi. Ne Macide, ne yengesini hastanın başı ucundan ayrılmadıkları için, çocuklar haraptılar.

Sonra zihni tekrar küçük Sabiha'ya gitti. Bu kurdele, Sabiha'nın kendi kendisine bulduğu bir süstü. İki yaşını birkaç ay geçmişti. Bir gün yerde bulduğu vişne renginde bir kurdeleyi annesine uzatmış, saçlarına tak demişti. Sonra bir daha başından çıkarılmasına razı olmamıştı. Bu kurdele iki seneden beri süs olmaktan çıkmış, evin içinde, ona ait bir müesseseye haline gelmişti. Ona ait her şeyin bir kırmızı kurdelesini vardı ki, Sabiha bunu bir hükümdarın dostlarına nişan dağıtması gibi hediye ederdi. Kedi yavruları, bebekleri, beğendiği eşyası, bilhassa yeni çocuk karyolası sevgisine mazhar her şey ve herkes bu nişana sahip olurdu. Hatta hususi bir irade ile bu nişanın geri alındığı bile olurdu; fazla şımarıklığı yüzünden kendisini azarlayan, bununla da kalmayıp, annesine şikâyet eden aşçı kadına, iş olup bittikten ve Sabiha epeyce ağladıktan sonra, kendisine hediye ettiği kurdeleyi lütfen çıkarmasını rica etmişti. Hakikat şu ki, Sabiha'nın küçük çocuk hayatı bu cins hediyelere ve ceza veremelere hak veren bir hayattı. O, hiç olmazsa bu hastalığa kadar evin tek saltanatı idi. Ahmet bile kalplerdeki yerini almağa başlayan kardeşinin bu saltanatını tabii bulurdu. Çünkü Sabiha bu evi kökünden saran bir felaketten sonra gelmişti. Macide onu doğurduğu zaman yarı deli sanılıyordu. Akla ve hayata dönüşü, Sabiha'nın doğuşu ile olmuştu. Vakıa, Macide'nin hastalığı tamamıyla geçmemişti. Zaman zaman küçük nöbetler oluyor, evin içinde gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor yahut da büyük kızının o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu. Bu işte büyük bir talihsizlik olduğu muhakkaktı. Gerek İhsan, gerek doktorlar, Macide'nin felaketi haber almaması için ellerinden geleni yapmışlar; fakat hiç kimse telaş ve ıstırabını ilk sancılar arasında kıvranan kadından saklayamamıştı. Nihayet, genç kadın hastabakıcılardan başına geleni öğrenmiş, yattığı yerden ölünün bulunduğu yere kadar sürüne sürüne gitmiş, hazırlanmış cesedi görmüş, başında kaskatı kesilmişti. Ondan sonra da bir türlü kendine gelememişti, Ağır bir humma ile günlerce yatmış. Ahmet'i bu humma içinde doğurmuştu. Bu, sekiz sene evvel bir Haziran sabahı olmuştu.

Zeynep, annesinin yattığı hastahaneye büyük annesiyle beraber gelmiş, sonra getirmesini unuttuğu hediye hatırlamış, hiç kimseye haber vermeden hastahanenin önünde babasını beklemek ve ona söylemek için dışarı çıkmış ve kim bilir neler düşünen küçük çocuk kafasının bir dalgınlık anında ölüm kendisini birdenbire kapmıştı. İhsan, karısını, gerçekten ağır araz gösterdiğini söyleyen doktorlara kapılarak hastahane doğurmaya kandırdığı için kendisini hiç

affetmemişti. O felaketi, olduğundan hemen iki dakika sonra, daha vücut kan içinde ve sıcakken görmüş, çocuğunu kolları arasında içeriye taşımış, son ümitlerin iflasına şahit olmuştu.

Talih bu felaketi o şekilde hazırlamıştı ki, ortada kabahatli kimse yoktu. Macide, kızının hastahaneye gelmesini bir kere olsun istememişti. İhsan'ın annesi, kızın ısrarlarına ve ağlamasına iki gün karşı gelmişti. İhsan vaktinde hastahaneye yetişebilmek için bir türlü araba bulamamış, tramvayla gelmişti. Hatta yolda boş bir araba bulabilmek için tramvayın basamağında beklemişti. Onun için herkes bu felaketten kendisini mesul tutuyordu. Fakat en fazla onu kendine mal eden, onunla yaşayan Ahmet'ti. Mümtaz, Ahmet'i babasının yatağı ucunda, en küçük işaretle kaçmağa hazır buldu. Macide ayakta, elleriyle sırtındaki yün ceketin örgüsünden kaçan bir iplikle dalgın oynuyordu.

Metin – 19 Molla Kasım

Pişmanlık kadar insana yakışan bir hal tanımadım ben Molla Kasım. Düşün ki ateşe atılmış yanıyorsun, ama her yanış bir kere daha temizliyor seni. Tam öyle bir zaman. Düşünsene; bir kapıya ikinci defa gitmek. Kaçtığın, terk ettiğin yere geri dönmek... Elveda demediğine dönüp merhaba demek. Çok zordur. Tapduk eşiğine can atıyorum ama utancım ayaklarımı oyuyor. Bozkır geniş mi geniş. Yol çetin mi çetin. Umutlar kayıp mı kayıp. Avare dolanıyorum. Nimete şükranı unutmaktan kahrola ola. Sonunda nankörlüğümün körlüğümünden olduğunu anlamışım, ama hasret ateşi de ciğerimi yakıyor. Benim için hem arı, hem arıtıcı olan Tapduk Sultan'ımdan dinlediklerimi hatırlıyor, hatırladıkça hıçkırıyor, içim içime sığmadan koşuyor, yürüyor, sürünüyor, yeniden koşuyor, yeniden yürüyor ve sürünüyorum. Yönümü bilmeden, nereye gittiğimi düşünmeden. Durmam yok, yalnızca hatırlamam var.

Hikmet, demişti Tapduk Sultan'ım bir sohbetinde, eşyanın hakikatlerini bilip gereği ile iş yapmaktır. Ve yüce Allah'ı ilimlerin en büyüğü olan ilmi İlâhî ile bilmektir. Bir kimse bütün yaratılmışları bilse ama Hakk'ı bilmese ona hâkim denilmez. Bunun için Allah'ı bilen, Allah ile bilen, Allah'ta bilen, Allah'tan bilen hikmet sahipleri her ne kadar ilimden mahrum ve dili dönmez, ifadesi kusurlu olsa, yine hakikatte hâkim ismini almaya layıktır. Hikmet, gayb lisanını çözenlere, gönül hecesini okuyanlara açılır. Gayb dili öyle sofralar açar ki ondan niceler nasiplenir, doyarlar.

Bana sunulan gayb dilini de, hikmeti de anlayamamanın pişmanlığıyla perişan hatırlamalar arasında yürüyorum. Zihnimi en vahşi kemirgenler gibi ısırın, her ısırışta beni yeniden perişan eden bir soru her adımda gölge gibi peşime takılıyor: Ben şimdi onun kapısına hangi yüzle giderim? Bu soru varlığını öyle kapladı ki yüzümü dönsem önümden kaçıyor, sırtımı dönünce ayaklarım dolanıyor. Gerçekten, şimdi ben onun kapısına hangi yüzle giderim? Bilmezlikten kurtulmak ve her şeyi bilmek istiyorum artık. Başım dönüyor, dünya dönüyor, dünya başımın üstünde dönüyor. Ona gitmek istiyorum. Ona gitmeli ve kaybettiğim kendimi bulmalı, kendimi bilmeliyim. Kendi hakikatimi bilmeden hiçbir hakikati bilemeyeceğim çünkü. Bunca yıl kendimi tanımaktan uzak yaşamış, kaç zamandır kendimi bilmemişim. Belki bu cehaleti o sonlandırabilir. Belki de bana kendimi hatırlatır. Hatta belki hatırlattı da farkına varmadım. Belki de anlattıklarını kavrayamadım. Ne demişti; Allah her şeyi kendi nurundan yarattı. Allah'ın nuru bir umman, yaratılmış her şey onun dalgaları ve köpükleri. İnsan, yaratılmışların en üstünü olmak dolayısıyla Allah'ın tecellisine en ziyade layık olandır. Güneşe göre bir zerre; ummana göre bir damla. Her damla ummandan bir parça ve her damlada ummanın bütün özellikleri var. Onun içindir ki iki cihan güneşi Muhammed Mustafa, Kendini bilen Rabb'ini bilir' buyurmuştur. Nerede bir damla varsa ummana koşar. Her damla ummanı özler; her parça bütününü arar. Alem Adem içindedir, Adem de alem içinde. Dervişin marifeti kendini silmek değil kendini bilmektir.

Aslanlı Tebessüm Sultan demiş gibi, Derviş her ne ararsa kendinde aramalıydı. İyi ama şimdi ben onun kapısına hangi yüzle giderim? Onun eşiğinde geçen günlerim meğer ne bahtiyar günlermiş de ben orada yalnızca ayaklarım ve sırtımdaki ağrının hesabını yapmışım. Meğer oraya dizlerimle bağlanmışım da kalbimle bağlanmayı bilememişim. Ülfetin panzehir olduğunu unutmuş, zehirli yanını görmüşüm. Sırtımdaki yağrılar da, dizlerimdeki sızılar da meğer onun kuytusunda merhem buluyormuş. Şimdi gözümde akan yaşların, boğazıma düğümlenen hıçkırıkların bir yararı yok. Pişmanlığım, bilmezlikten. Değer bilmezlikten ve hakikati bilmezlikten... Okumam yazmam var iken hakikati bilememiştim. Bilmem zikri çekmek beni

hamlıktan kurtarmamıştı. Belli ki hakikat henüz bana kapısını açmamıştı. Ömrüm, ecel elbisesini dokuyan çakşırcılar misali gönül kitabına nakış çizmekle geçmişti. Bu ne dert idi, derman bilinmezdi; ya bu ne yâre idi zahmı belirmezdi. Kenan ilinde Yusuf'u yitirmiş gibiydim, Yusuf'u bulsam Kenan bulunmazdı. Aşk pazarında canlar satılıyordu da, satılık canımı alan bulunmuyordu. Allah o abdalların mağarasında gönül nakşının yalnızca bir desenini kendime gösterince meğer ne hallere düşmüştüm! Şeyhim, Sultanım Tapduk Emrem halimi benden iyi bilirmiş ki beni oyalarmış. Oyalarmış ki hamlığımdan kemale ereyim,

Metin – 20 Molla Kasım - 2

Üç aydır Yunus Emre Hazretleri'nin dizi dibindeyim ve bir şeye çok pişmanım. Keşke başıma gelenler başıma geldiğinde, dosdoğru huzuruna koşsaymış ve bir yıl dolanıp durmasaymışım. Böylece onunla daha uzun zaman geçirebilir, ezberimdeki bütün şiirlerini mukabele edip tashihten geçirebilir, belki ırmağa ve ateşe attığım şiirlerini yeniden söyleyip beyaza çekebilirdim.

Isparta'da iken Nasihat Risalesi'ne erişip kendim için bir nüsha çoğaltmışım, onu da mukabele edebilirdik. Seksen yaşına merdiven dayamış bir adam düşünün. Elinden eksik etmediği ucu kömürleşmiş bastona bu baston Tapduk Emre'den yadigâr imiş dayanmadan yürüyen ve adımlarını, sanki yeri incitmekten korkarcasına basan bir nahif derviş. Hakikatte bir şeyh, ama dervişliğinden hiç soyunmamış bir şeyh. Dervişliğiyle herkese daha yakın, daha içten, daha sıcak. Sof hırkasının içinde ince fidanlar gibi başını eğmiş duran bir gönül sultanı, bir ince zarafet. Şimdi gözümün önüne getiriyorum da, destarından kara yağız cephesine sarkıtığı uzun saçları, hafif kemerli burnunu gölgeleyen gür kaşları, beyaz sakalı ve daima gülümseyen nurani yüzü nasıl da herkesi kendine meftun etmeye yeterdi. Gözleri görmediği halde her şeyi görüyor gibi davranmasına şaşırırdım.

Sarıcaköy'de öğrendiğim ilk şey, beş yıldır gözlerinin hiç görmediğiydi. Kendisine şifa için gelen herkese şifa dağıttığı, görmeyen gözleri bile iyi ettiği halde kendi gözlerine merhem kabul etmez, bilakis gönül gözüyle görmeyi tercih edermiş. Altmış üç yaşındayken gözlerine alaca düşmüş, ferî kaybolmuş. Bir zamanlar Abakay Derviş'ten öğrendiği bitki köklerinden merhem yapıp gözlerine sürse iyi olurmuş ama o adı güzel kendi güzel Muhammed'in mübarek gözleri bu dünyayı altmış üç yıl gördü, bize de ziyadesi gerekmez diyerek tam on iki yıl, beş kulaç ötesini görmeden yaşamış. Sarıcaköy'de geçen son beş yılda ise tamamen ama imiş. Ben işte o beş yılın sonunda eşliğine baş koymuştum.

Hayatını o kadar olağan yaşıyordu ki, dıştan bakan birisi sanki görüyor sanırdı. Bir gün huzuruna delil ile gelen bir amanın kendi başına yürüyüp gittiğini görünce cesaret bulup efendim, başkalarına bolca dağıttığımız şifadan kendi gözünüzü esirgemeseniz demiştim de, Tapduk Sultan'ım da böyle yaşadı Molla Kasım diye sözü kestirip atmış, sonra da dünya gözüyle görmeyi istediği tek yüzün, oğluna ait olduğunu, ama garip bir tecelli olarak onu bulduğu gün gözlerini kaybettiğini söylemişti. Daha sonraki bir görüşmemizde oğluna sordum. Evet dedi, bunu çok istedi. Lakin onun beni gönül gözüyle gördüğüne eminim. Çünkü bir defasında yüzümü avuçlarına almış, sanki yüzümdeki her bir seğirmeyi bile ezberler gibi parmaklarını yüzümde gezdirmiş, yüzümü kalbine nakşetmiş idi. Evet. Ben Molla Kasım, divitimi hokkaya bandırdım ve belki kendimi affettirebilirim diye bu satırları yazıyorum. Bunun için Yunus Emre Hazretleri'yle birkaç kez halvet olup özel görüşmeler yaptım. Kendisinden fazla bahsetmek istemeyişi, ben demeyi çoktan unutmuş olması ve maddi âlemi o buna masiva diyor fazla önemsemeyişi, işimi bir hayli zorlaştırdı. İşimi zorlaştıran başka şeyler de vardı tabii.

Görüştüğü veya adını andığı kişilerin hayat hikâyeleri yazıya geçirilmemişti ve dilden dile dolaşırken sisli puslu bilgiler ardında kalmıştı. Mesela Tapduk Emre. Daha sonra yaptığım araştırmalarda kimse bana onun hakkında rivayetlerden öte bilgi veremedi. Tekkesinde yıllarca çorba içmiş müritleri bile sanki onun maddi bir hayatı yokmuş gibi hep kerametlerinden, nasihatlerinden bahsettiler.

Bir de Sulucakarahöyüklü Aslanlı Hünkâr Hacı Bektaş var tabii. Bozkırda bu adı bilmeyen yoktu, ama nedense herkes bir menkıbe anlatıyor, veciz bir sözünü naklediyordu. Onu görüp tanımış olanlar bile bana şu tarihte şöyle oldu demediler, diyemediler.

Anadolu'ya geldiği yılı doğru söyleyebilen bir Allah kuluna bile rastlayamadım. Bunlar, olayları birbirine bağlarken ve tarihin akışını belirlerken bana çok zorluk çıkardı. Hatta bazı yerlerde olayları ben sıraya koymak zorunda kaldım. Bereket versin, Konyalı Molla Celaleddin'in derslerinde bulunmuş, kendisini tanımıştım da ondan bahsettiği zamanlarda fazla zorlanmadım. Şiirlerini yok ettiğimi bildiğini zannediyorum. Bir gün olsun bana bunun hesabını sormamış olması omzumda büyük bir yük. Keşke hesap sorsa, kızsın, öfkelenseydi. Hiçbir şey olmamış gibi davranması, o günlerde vicdanımı her dakika bir kez daha sızlattırdı. Hakkında bir kitap yazacak olmam, belki de bu yüzden onu tedirgin etti. Bana her şeyi anlatmadığını biliyorum çünkü. Bir kitap yazılması gerekiyorsa Tapduk Sultan'ımın kitabı yazılsın demişti bir keresinde.

Kendisinden geriye birkaç pare şiirin kalmış olmasını yeterli buluyordu. Hayat hikâyesini yazacak olmama pek taraftar değildi. Buna rağmen ısrarcı oldum. Vaktiyle cahillik edip iki bin kadar şiirini ahmakça yok ettiğim gibi, şimdi de yok olmaya başlayacak hayat hikâyesini ben kayda geçirmeli ve yaşatmalıydım. Zannederim ısrarlarıma dayanamadı ve kapısına gelen hiç kimseyi kırmadığı gibi beni de kırmak istemedi, teklifime kerhen razı oldu. Bunu bilmekten dolayı tedirgindim. Mübarek tenini toprağa indirdiğimiz güne kadar bu tedirginliğim sürüp gitti. Eşiğine vardığımda tek dileğim kendimi affettirebilmektir. Ama dizinin dibine oturduktan sonra eski hamlığımdan kurtuldum, şeriat ile tarikat arasında kendime bir bakış açısı edindim, insanları zahirlerine göre itham etmemeyi öğrendim. Onun o dingin, yolculuklarını içine doğru yapan derinlikli hayatı bana yepyeni ilhamların kapılarını açtı, tarikatı reddeden ben, eşiğine mürit oldum.

Yunus Emre Hazretleri'nin vefatından sonra Sarıcaköy'den ayrıldım. Karaman'da oğlunu buldum, onunla görüştim. Fikrimi söyledim ve gerek kendisi, gerekse babası hakkında bazı tamamlayıcı bilgiler istedim. Sağ olsun, elinden gelen yardımı esirgemedi. Onun anlattıklarıyla babasınıninkileri birleştirdiğimde Bizim Yunus'un gariplik ve miskinlik içinde yaşamış bir insanı kâmil olduğunu gördüm. Huyu güzel, işi güzel, bilgisi güzel ve sözü güzeldi. Sanki Kaf Dağı'ndan Anadolu bozkırlarına tenezzül etmiş bir Simurg, Allah'ın bir zaman için yeryüzüne koyduğu bir ayna idi. O, bu yurtların gözbebeği idi. Ve elbette gözbebekleri her şeyi görür ama kendisini görmez. Bu yüzden hayatı gizli kaldı. Okuyacağınız satırları hep onun anlattığı gibi kaydettim, çünkü gözlerinizi onun gözbebeğine çevirmenizi istiyorum. Her ne ki o ve oğlu anlattı, ben burada naklettim. Söz onlarındır, yazı benim.

Metin – 21 Dicle’de Bir Küçük Çilek

Dicle'de bir küçük çilek idim ben Mecnun olup hayat buldum yeniden. Son taşkında bedevilerin bağlar ve bahçeleri harap olunca geç yeşermiş, şiddetli güneş ile erken kızarmıştım. Bir gün karakaşlı, kara gözlü bir Arap kızı, nazik elleriyle koparıp koydu sepetine beni. Dalım ve yaprağım benimle idi. Umuyordum ki al dudaklarına dokunacaktım. Adı Leyla idi, dudaklarından koparıp bir kazana attı beni sonra hiç acımadan. Hurma lifleri, çöl dikenleriyle beraber kaynadıkça kaydadı suyum; dağıldım, ezildim. Yanıyordum ve henüz olgunlaşmamış bir hurma ile kol kanat olduk bu yangında birbirimize, ama nafile... Gül dudaklar umarken dikenler battı yüreğime. Yanışım ateşten miydi, aşktan mı, anlayamadım. Bir tekneye döktü güzeller güzeli sevgi dolu varlığımı, çiğnetti çocuklara. Suyla yeşermiş, mehtapla rengimi bulmuştum; güneşte kurutulup candan ayrıldım. Mermer ile merdane arasında lif lif karıştım kaderini paylaştığım hurmayla ve birbirimize sıkı sıkı sarılmayı öğrendik dikenlerle. Rengim solarken, canıma batan liflerin ve dikenlerin hesabını sormadım kimselerden. Parşömen oluyordum görünüşte; ama içimdeki kıpırdanışlardan haberi yoktu yüzümü okşayan ellerin. Kazanda sarıldığımız o yeşil hurmadan üzerime bir hayat iksiri sinmiş gibiydi. Ölüyor muydum, yoksa diriliyor mu, kestiremiyordum. Var olmanın ayırımındaydım, nefes alıyor gibiydim. Leyla'nın elleri beni tutsun ve bırakmasın istiyordum, içimde duygular vardı ve onun ellerinin sıcaklığıyla sonsuza kadar yanabilir, götürdüğü yere her gün yeniden gidebilirdim. Var idim, ama ne idim; anlayamıyordum.

Gelişimini tamamlayamamış organizmalar, kuvöze konulmuş bebekler gibiydim; ama çok hızlı büyüyordum. İlk dadım, ilk aşkımın adı oldu. Leyla! Ne büyük mürebbiye idi benim için, ah bir bilseniz, yıldızlı çöl gecelerinde Leyla'nın türkülerini dinlemek. Onun nefesinden özümsemiğim kavurucu rüzgârın sesi kulaklarımdan kalbime bir bengisu gibi akıyordu. Kavurucu günleri takip eden nemli akşamlarda, Dicle'nin yamaçlarında kaç derin hazzın sarhoşluğuyla tanıştım, şimdi hatırlamıyorum, ama artık başkaları bana kâğıt diyorlar ve bir tomar diye alıp satmaktan bahsediyorlar. Bir de Leyla bana dokununca hissettiğim şeyin adını söyleseler!

Keşfetmeye başladığım şeyin yüreğimi kaçınıcı kez buğulandırdığını ve kendimi tanımanın niceliğini bilmeden akan bu mutlu günlerde sanki gitgide kendimi tamamlıyordum. Üç odadan ibaret kerpiç kulübenin Leyla'ya ait penceresinden içeriye dolan ılık geceler boyu çölün ıssızlığına ve derinliklerine fısıldanan şarkılarda bunu daha iyi hissediyordum. Uzak deve kervanlarının çingiraklarını her duyusunda gözünden yaşlar akan Leyla'nın, koyu çöl sessizliğine karışan lirik şarkılarına mugaylan dikenlerinde ötüşen cırcır böcekleri eşlik etmeye başlayınca, ben de ağlamaklı oluyordum. Gündüzler boyu gözlerini diktiği ufuklardan bir ses duymak için seherlere dek dinlediği çölün acımasızlığına kin bağlıyordum.

Kulübenin raflarına her gün yeni tomarlar istiflendikçe sesindeki hüznün bir kat daha arttığını hissediyor ve söylediği bütün gazellerin ve mahraların içindeki gizli maceraları anlıyordum. Yazık ki o zamanlar anladığımı anlatamıyordum. Biliyor ama bildiremiyordum. Fark ettiğimin fark edilmesini istiyordum, ama olmuyordu. Leyla beni fark etmiyordu. Onun gözünde ben bir parşömen idim. Acaba tomarlanmış bütün parşömenler benim gibi hissediyorlar mı, Leyla'nın acısını anlıyorlar mıydı? O günlerde yaşadığım şeyin eşyanın ruhu demek olduğunu ve Doğulu uluslarda bunun için eşyaya bakmanın gerçeği görmekle eşdeğer tutulduğunu sonradan öğrenecektim.

Metin – 22 İlk Ayrılık İlk Acı

Gün doğarken, Leyla ile saadet dolu geceyi paylaştığımız kulübemizin yakınlarından bir deve kervanı geçmekteydi. Hicaz'dan Bağdat'a giden bezirgânlar imiş meğer bunlar. Dicle parşömenlerini de toplamak üzere her mevsim buraya uğrarlarmış. Raflardaki tomarlar birer birer balyalanıp denkledi. Sıra bana geldiğinde Leyla, adımı yazıp gözyaşıyla sildiği bağırmı yeniden öptü ve Ömrümü adadığım sevgili! Umarım bu kâğıt senin eline ulaşır ve gönül gözünü açtığında kendi adını okur, sevgimin büyüklüğünü anlarsın! diye mırıldandı.

Destelerimin arasına kara saçlarından üç uzun tel, bir tutam çörek otu ve kurutulmuş lotus yaprakları koydu babasından gizli. Kokusunu verdi bana, aşkını emanet etti. Hissettiğimi biliyor gibi kulağıma sevgi sözcükleri fısıldadı, "Seni seviyorum, unutma" dedi son defa öperken de. Ben, Leyla'nın nazik elleriyle koyduğu denkleler arasına katışıp giderken, yazık ki o hiç duymadı benim çığlıklarımı, ilk ayrılığı ve ilk acıyı bu yolculukta öğrendim. Yaprak yaprak aşk, tomar tomar hasret taşıyordum içimde. İlk ayrılık ve ilk acı.

Geriye döner miydim, dönebilecek miydim? Leyla beni neden kazana atmak yerine dudağına götürmemişti sanki! Satılma düşüncesini kabullenemiyordum. Üstelik kime ve niçin satıldığımı da bilmeyecektim. Belki elden ele dolaşacaktım, belki rengim dört bir yana dağılacaktı kitap sayfalarında; peki ya gecede düşüm, günde hayalim olan sevgilinin elini tekrar hissedecek miydim? Acaba hangi parçam, hangi kitapta yaşayacaktı? Deste deste dağılan varlığım acaba hangi yazı ile derlenip toparlanacaktı, bilmiyordum. Bildiğim, keskin bıçaklarla yontulmuş çift dilli kalemlerin bağırmı kanatmasına hazır olduğumdu. Yazıcılar, sözlerini ve sözcüklerini hoyratça serpiştireceklerdi üzerime, canımın ne denli yandığını hissetmeden. Belki açık saçık resimler çizecek, belki efsaneler sıralayacaklardı olur olmaz. Acaba aşka dair satırlarda islenecek miydi kalbime?

Kervancının bir arkadaşıyla söyleşirken anlattığına göre Bağdat'ta en çok kutsal metinler yazılıyormuş kâğıtlara. Acaba üzüntümü giderecek bir teselli cümlesi var mıydı o kitaplarda? Hilleli tacire satıldığımda kimse bana sormadı bu alışverişin nedenini. Satılan bendim, satan da, alan da ayrıydı oysa. Felek beni mezada koymuştu bir kez, isteğimi kim sorsun!

Deve mahfelerinde, katır terkilerinde Hille'ye doğru giderken yaşamamış olmayı, varlığımın yok olmasını çok istedim bu yüzden. Uzaktan heybesinde gittiğim katıra saldırmayı kollayan aç aslanlara yalvarasım geldi hatta. Tacirin belindeki kılıç da, kabzasına yapıştığı yay da, hatta bize yoldaşlık eden tasmalı köpek de benim düşmanım gibiydiler. Vahaya geldiğimizde, taciri yılanlar yahut akrepler sokar diye de umdum nedense. Leyla'nın yurdunda kalmak, rüzgârların önünde kumlara karışmak geçiyordu içimden.

Kaderim hareketsizlik üzerine yazılmıştı ya; isteyebiliyor ama yapamıyordum. Tutkun âşıklar gibi irademim hep başkalarının elinde bulunacağını o zaman anladım. Hiç kimse duymayacaktı çığlıklarımı, kimse sormayacaktı bana ne istediğimi. Var olmanın dayanılmaz bir yük olduğunu benden daha iyi kim bilebilirdi oysa? Bundan böyle herkes hakkımda ileri geri kararlar alacak, bana istediklerini yapabileceklerdi ve ben, edilgen hayatımda her emre itaat için hazır bekleyecektim. Belki pahalı ücretlere satılacak, saygın kişiler elinde, bilge insanlara hizmet edecektim ama saygınlığım, öpülüp baş üzerine konulmam, üzerime yazılacak satırlarla belirlenecekti.

Metin – 23 İlk Aşkım ve İlk Acım

Fuzulî, Bağdat'tan Hille'ye dönerken Anadolu şairlerle yaptığı şiir sohbetlerinin lezzetini dimağında; hükümdara sunduğu kasideye karşılık kendisine bağlanan günde dokuz akçelik maaşın hazzını zihninde; üç ay önce bırakıp gittiği ailesinin hasretini kalbinde ve Babil Cemiyeti hakkında öğrendiklerinin ağırlığını da ruhunda taşıyordu. Matarasının kayışına her el uzattıkça benliğine karabasanlar hücum etmesine artık izin vermeyecekti. Kanun Koyucu'nun lütfettiği dokuz akçelik maaş sayesinde daha rahat bir hayat yasayacak, bilime ve şiire daha fazla zaman ayıracaktı.

Arapça ve Farsça yazdığı kitaplar ve şiirlere Türk diliyle yazılmış yenilerini eklemeyi arzuluyordu. Ailesinin onu hasretle kucakladıklarının üçüncü ayında, Bağdat'ta yaşadığı maceralar aklından silinmiş ve ilk olarak Hille'li bezirgânlara iki kısır koyun vererek Bağdat abadilerinden ve Frenk parşömenlerinden bir tomar kâğıt ısmarlamıştı. Oradayken parasızlık yüzünden alamadığı kâğıtlardı bunlar. Ve üzerine, hani o İstanbul'lu şairler ile tadına doyamadığı şiir dolu gecede Hayalî Bey'in sözünü ettiği öykü yazılacaktı. Daha şimdiden, kendisini sınav verecek bir öğrenci gibi hissediyordu: Çöl kızı Leyla ile çılgın aşığı Kays'ın öyküsünü Türk diliyle yazsanız! demişti Hayalî Bey. Ve bu gizli hazinenin sandığını açıp eski bahçeye bir taze güzellik verseniz! diye onun şairliğine olan güvenini belirtmiş, iltifat etmişti.

Fuzulî, zor bir işe başlayacak olmanın tedirginliğini duyuyor, adeta lodos öncesi melankolilerde geziniyordu. Zihni her an yeni bir öykü kurgusuyla meşguldü, İranlı ve Türk şairlerin daha önce yazdıkları bütün Leyla ile Mecnun öykülerini arıyor, buluyor, kopyalarını aldırıp getiriyor, okuyor, beğeniyor yahut beğenmiyor ama her birini defalarca inceliyordu. Şairlerin her birinde ayrı bir üslup vardı, kimisi olayları özetleyip tasvirleri çok uzatmış, kimi olaydan başka bir şey anlatmamıştı. Bazısının şiirinde yavan bir söyleyiş göze çarpıyor, bazısı zirve güzellikleri anlatıyordu. Üslup denen şeyin önemini bir kez daha anladı ve "Ben" dedi içinden, "Ne olayları, ne tasvirleri anlatmalıyım! Ben aşkı anlatmalıyım, her şeyiyle aşkı anlatmalıyım."

Kâğıtlar eline ulaştığında, artık öyküsünü yazmak için kendini hazır hissediyordu. Öncelikle yumurta akı ve nişasta ile bir ahar hazırladı. Basık tavanlı kerpiç evinin ortasında kalan penceresiz çalışma odasının serin döşemesine deste deste yaydığı parşömenlerin düzlenmesi için uçlarına mermer parçalarından ağırlıklar bastırarak bir sünger ile muhallebi kıvamındaki aharı yavaş yavaş ve yedire yedire sürüyordu. Arkalı önlü iki defa yaptığı bu işlemin sonunda kâğıtları yaprak yaprak kurutuyor ve yeniden desteleyip gerdiriyor, üstüne ağır taşlar koyuyor, sonra tekrar aharlıyor, tekrar kurutuyordu. Sürdüğü sıvının kalınlığını bir düzeye indirmek ve pürüzsüz sayfalar elde etmek için üzerine cilalanmış silindirik tasları mühre niyetine bastıra bastıra sürerken, elinin altında tuttuğu her bir sayfanın yazı ile buluşmak üzere acı çektiğini, acıların da bağrına güzellik olarak yansıdığını bilemezdi elbette.

Fuzulî tomarlardan bir yenisini açtığında yere saçılan çörek otları ve lotus yapraklarına bakakaldı. Odasına güzel bir koku yayılmıştı. Nil kıyılarında biten lotus esansıyla her gün bedenini ovan Enlil'in kokusu gibiydi bu. Çörek otları birer birer toplarken parmaklarının ucuna dolanan bir şeyi fark etti. Bu, Hita ülkesinin miskleri kadar kara üç tel saç idi ve dimağını sarhoş eden bir koku yayıyordu. Birdenbire çöl kızı Leyla'nın silueti belirdi gözlerinin önünde. Yüreğinin derinlerinde bir yerlerde buruk bir sancı hissetti. İlk aşkım ve ilk acım,

Metin – 24 Gökçe Ali

Bu, gizli kimlikle dağlar tepeler geçtiğimiz İstanbul'a yetmek için akla kararı seçtiğimizdir. Gökçe Ali, yol iz bilmeden, karlı dağlardan ve fırtınalı tepelerden, köpek sesleri duydukça belki bir yerleşim yeri vardır diye sığır tezeğinin duman kokusunu ala ala, haramilerin ellerine düşmeden, ormanlarda, sürülmüş tarlalarda, çorak vadilerde günlerce at sürdü. Kâh yollarda kirpi ve tavşan yedi, kâh dağlarda kar suları içti. Gece oldukça koynunda, gündüz giderken terkisinde saklıyordu beni. Okuma bilmiyordu, bir süvari için bir kitap yükten başka nedir ki? diye geçirdi bir ara içinden. Ama emanete hıyanet etmeyecek bir adamdı ve diz çöken ağanın vasiyetine uymak zorunda hissediyordu kendini. Şehir ve kasabalara yakın gidiyor ama asla halk içine karışmıyordu. Gökçe Ali'nin saptığı toprak yol kentin yerleşim merkezine doğru gidiyordu ve biz, iki taraflı tek tük evler, bedesten ve kapalıçarısı derken Eskişehir önünden geçerek onun yeniçeri ayakdaşlarının bulunduğu Etmeydanı'na vardık.

Gökçe Ali'nin kaç zamandır seferlerle, savaşlarla, kan ve şiddetle tanışık geçen zamanların kalıntısı olarak ruhuna sinen tedirgin düşüncelerden kurtulduğunu ve İstanbul'a ait asude hayatı özleyen huzurlu kalp atışlarını duyabiliyordum. Adımlarında bile bir tazelik ve şakraklık vardı artık. Üç yıldır görme fırsatı bulamadığı kentin fazla da değişmediğini düşünüyordu. Yalnız kışla yakınlarına gelince, vaktiyle kayıtlı olduğu orta neferleriyle birlikte ara sıra talim için çıktıkları, iki yakada Mesihî Mescidi ile Bizans su kemerine yaslanan çayırda bir şantiyenin kurulduğu ve temel kazıcıların, dülgerlerin, taş yontucuların, demir dökümcülerin, kumcuların ve kireççilerin harıl harıl çalıştıklarını görmek onu pek meraklandırdı. Herhalde dedi içinden, Süleyman Han'ın genç ölen sevgili şehzadesi Mehmed için yaptıracağı ilan olunan külliyenin temelleri bunlar olsa gerek diye düşündü ardından.

Gördüklerinin, Mimarbaşı Sinan ustanın ilk defa cami, medrese, türbeler, aşevi, kervansaray, sıbyan mektebi, muvakkithane ve sebilleri aynı kompleks içinde toplamayı düşündüğü ve çizimlerini buna göre yaptığı Şehzade Külliyesi olduğunu çok sonra öğrenecekti. Kolay gele Sinan usta! dedi içinden, Kolay gele!

Gökçe Ali beni bedestende Kara Piri'ye teslim ettiğinde günlerden Salı idi. Orta boylu, temiz yüzlü bu karayağız adam önce Ayas Paşa'nın mektubunu okudu. Sonra ayrı sayfalarda yazılı olan gazelleri alıp göz gezdirdikten sonra katlayıp serpuşunun arasına koydu. Akşam evine gitmeden önce de kâhyasını çarşıya gönderip kuruyemişler, mezelikler, mevsim meyvaları almasını tembih etti. Meğer bu hazırlık benim içinmiş. Cumaya kadar Kara Piri'nin Yedikule'deki evinde emektar lala tarafından sayfalarım baştan sona yüksek sesle okundu.

Leyla ile yaşadığımız hazin askın öyküsünden en ziyade etkilenenler evin küçük oğlu ile gelinlik kızı, bir de cariye Dilşeker idi. Dilşeker'i görünce Efendim Fuzulî'nin, öyküyü yazarken bu kızı görerek yazdığını zannettim. Kara Piri'nin evinde öykümün sonuna gelindiği gece Dilşeker fenalık geçirmişti. Evin genç kızı da gizli gizli akıttığı gözyaşlarını aşikâr etmekten çekinmedi. "Kaderim güzelleri ağlatmak olmamalı!" diye düşünmeye başladım şimdi de. Leyla'yı aramak için çıktığım bu yollarda kismetim hep gözyaşı olsun istemiyordum. Yoksa kendi gözyaşlarını kadar başkalarının gözyaşlarından, kendi hicranım kadar başkalarının hasretlerinden de sorumlu görecektim kendimi. İşin bir de farklı boyutu vardı. Satırlarıma gözlerini ilıştirenler, başkalarına hissettirmediklerini sandıkları acılarını benden gizleyemediklerini bilselerdi acaba bana hangi duyguyla yaklaşırlardı? Daha doğrusu, istemeden onların mahrem hayatlarını izlediğimi bilselerdi.

Onlar benim yalnızca cildimi okuyorlar, sayfalarıma bakıyorlar, dış yüzümü görüyorlardı, ama ben onların dışları kadar içlerini de biliyor, yüreklerinden geçeni anlıyordum. Bu bana acı veriyordu. Çünkü onların neşeli anları, kederli zamanlarından, üzüntüleri de sevinçlerinden daha büyüktü. Görünüşte hemen hepsi mutlu idiler, ama derinlerde bir yerlerde daima hüznere batmışlardı, insanlar hep böyle mi? diye düşünmeye başlamış, Acaba Dicle yamaçlarında bıraktığım sevgili Leyla'mın da kederleri var mıydı? diye merak etmişim. O zamanlar şimdiki gibi yetilerim gelişmiş değildi, insanların kişiliklerini yalnızca parmak uçlarındaki kan dolaşımından kestirmeye çalışıyordum.

Metin – 15 Evliya Celebi

Bu Evliya Çelebi İle Dünyayı Gezdiğimdir. Leyla'ya vuslat şansımı tamamen yitirdiğimi düşünmeden edemedim. Eğer bulabilseydim onun mezarı toprağında açan çiçekleri koklamak, çevresinde biten otlarla söyleşmek, belki onların yerinde olmayı teklif etmek ve eğer orada hayat devam ediyorsa ve Leyla'mın yurdunda bir tek bile insan var ise, belki aynı soydandır, genlerinde aynı aşkı taşıyordur diye ellerini öpmek isterdim hiç şüphesiz, içim içime sığmayan bir yolculuk serüveni idi, aşkı arıyordum, aşkı arıyordum.

Yıpranmış bünyeme böylesi bir gençlik heyecanı fazla gelse de, beni çilek iken dalımdan koparan güzelin o vakit öpemediğim dudaklarının, belki savrulmaya başlayan toprağını ve tozunu öpebilmek istiyordum. Sanki ben bir yeniçeriydim ve bütün o coğrafya kendi yurdum, devşirildiğim uzak ülkem idi. Bütün yolculuk boyunca hep böyle düşündüm ve kendimi inandırdım, ama ne anamı, ne kardeşlerimi kucaklayabildim, ne de yurdumun serin yamaçlarına uzanıp ağlayabildim. Leyla'mın her zaman benimle olan hayalinden başka birine rastlayamadım. Şimdi düşünüyorum da, Evliya'nın romantik dünyasıydı belki de beni yeniden o heyecana sürükleyen. Çünkü Evliya ile birlikte yaşamak, dağda bayırda bile olsa başlı başına bir saadettir. Evliya, Ahmed Yesevi neslinden Derviş Mehmed Zilli'nin oğluydu. Aslen Germiyanlı olsa da katıksız bir İstanbul çocuğuydu. Ona herkes Çelebi diyordu. Gerçekten de bir çelebide bulunabilecek bütün özellikler, centilmenlik, şiir bilgisi, okuryazarlık, nezaket, iyi kalplilik, dürüstlük, ataklık ve kahramanlık, her şey vardı.

On dokuz yaşlarındayken canı kadar sevdiği İstanbul'u adım adım dolaşmaya ve gördüklerine ibret ve dikkat nazarıyla bakmaya başladığını sık sık söylemesinden biliyorum. Bu dönemde mekân duygusu ve gözlem yeteneği o kadar gelişmiş ki her yeri gezmek, görmek istemiş. Sekiz yıl kadar evvelmiş, Ağustos sıcaklarına rastlayan Ramazan'ın Kadir Gecesi'nde bir rüya görmüş. Rüyasında Haliç'te, Yemiş İskelesi yakınındaki Ahî Çelebi Camii'nde mübarek bir zatın arkasında ve kutlu bir cemaat içinde namaz kılıyormuş. Namazdan sonra o zatın Hazret-i Peygamber, yanındakilerin de dört büyük halife ile Ashab'dan insanlar olduğu kendisine bildirilmiş. Çelebi derhal Peygamberimiz'in elini öpmek arzusuyla yerinden fırlayıp önünde diz çökmüş ama heyecandan dili dolaşınca "Şefa'at ya Rasulallâh!" diyeceği yerde ağzından "Seyahat ya Rasulallâh!" kelimeleri dökülürmüş. Hazret-i Peygamber de onu seyahat ile müjdelemiş.

Osmanlı coğrafyasının her yanını, hatta sınır ötesi kentleri karış karış dolaşmak niyeti Çelebi'nin. Delilik bu yaptığı. Kimi zaman han odalarında destanlar dinliyor, kimi zaman da çarşıların kalabalığına karışıp değişik diller konuşan insanlarla tanışıyor. Kaç defasında zengin konaklarına misafir olduğuna yahut dağ başlarında, terk edilmiş kalelerde bir ateşin etrafına toplanmış başbozuklarla dertleştiğine ben tanışım. Liman kentlerinde konaklamayı, yıkık surları adımlarıyla ölçmeyi ve kitabına öylece yazmayı çok sever o. Yeri gelir bin bir çeşit nesneyi elleriyle tartar, yeri gelir kervanlara katılıp hayallerinin ötesine yürür. Anadolu, Balkanlar, Karadeniz, Güney Rusya, Kafkaslar, Mezopotamya ve daha nice diyarlar, iller, beldeler, coğrafyalar onun sabırla ve severek dolaştığı yerler arasında.

Her milletten bilgi verdiği kitabını kâğıt parçalarına yazarak biriktirir, sonra onları birbirine ciltler halinde diker, yapıştırır ve satır aralarına yorumlarını katar. Pek çok diyarın insanlarına, sosyal hayatlarına, kültürlerine ait menkıbeler anlatır. Buralarda yaşamış çağlar öncesinin kralları, sultanları sanki onun arkadaşlarıydılar; onların öykülerini dillendirip kendisini

dinleyenlere kıssadan hisse verir. Dünyanın ne kadar ilgi çeken malumatı varsa Evliya bunları Seyahatnâme'sine yazar ve okuyanları hayretten hayrete düşürür.

Edirne Darüşşifasında akıl hastalarının nasıl tedavi edildiklerini, paşaların nasıl güreş tuttuklarını ve ok yarışlarının nasıl yapıldığını, Domaniç ormanlarındaki servilerden ok çıvgınlarının nasıl kesildiğini, Bolu'da eski çamların nasıl boduç ve bardak olduğunu, Kıbrıs taşından yapılan giysilerin yakılarak nasıl temizlendiğini, Divriği kedilerinin ve Erdebil farelerinin nasıl birbirlerini avladıklarını, Viyana'da akıllara durgunluk veren beyin ameliyatının safhalarını, Çanakkale Boğazı'nda top şenliklerinin nasıl yapıldığını hep onunla beraber gezerken öğrenmişim.

Metin – 26 Cezaevinin Suçu Önleme Etkisi

Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi:

Suçun engellenmesi veya kontrol altına alınmasında öne çıkan kurumlardan biri hiç kuşkusuz cezaevlerdir. Diğer bir ifade ile cezaevi veya hapisane, günümüzde suçla mücadele etmenin etkili araçlarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle cezaevinin en belirgin özelliğinin, suç işleyen bireyin cezalandırılmasını sağlayan kurumsal bir işlevselliğe sahip olmasıdır denilebilir. Benzer biçimde, suçluların kapatılma yoluyla cezalandırılmalarını tanımlayan hapsetme cezası da, bireyleri suç işlemekten caydırmada en geniş ve etkili bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu çerçevede cezalandırma, hapsetme, gözaltı, şartlı tahliye, cezaevi sistemi vb. unsurlar bireyleri suç işlemekten caydırmak için geliştirilmiş uygulamalar olarak dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada, özellikle suçla mücadele kapsamında; cezaevinin veya hapsetmenin, bireyleri suç işlemekten ne düzeyde alıkoyduğu/engellediği sorunsalı irdelenmektedir. Gelişmiş batı ülkelerinde cezaevi gerçekliği önemli çalışma konuları arasında yer almaktadır. Cezaevlerinin işlevi, uzun veya kısa süreli hapis cezası, cezaevinin caydırıcılığı, rehabilitasyon faaliyetleri, hapisane türleri ve koşulları ile yeniden suçluluk vb. konular üzerine odaklanan araştırmalara ilişkin zengin bir literatürün varlığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Ülkemizde ise cezaevleri ile ilgili yapılan araştırmaların sayısı oldukça azdır. Bu nedenle bu araştırma, cezaevinin suçlular üzerindeki caydırıcı rolünü tartışma çerçevesinde kuramsal bir katkı yapmayı hedeflemektedir.

Cezaevlerinin, bireyleri yeniden suç işlemekten caydırmak ve suç işleme eğilimine sahip olan bireyleri suç işlemekten engellemek gibi bazı temel işlevleri vardır. Ancak, cezaevinden tahliye olan bazı suçluların tekrar suç işledikleri bilinen bir gerçektir. Bu araştırmanın temel problemini, suçlulukla mücadelede etkili biçimsel kurumlardan biri olan cezaevinin bazı suçluları yeniden suç işlemekten neden caydıramadığı konusu oluşturmaktadır. Bu temel araştırma problemi ile ilintili olarak caydırıcılık açısından cezaevi koşullarının nasıl olması gerektiği sorunu ele alınacaktır.

Burada, mahkûmların cezaevlerinde iyi koşullarda tutulmalarının veya geniş haklara sahip olmalarının mı yoksa cezaevi koşullarının ağırlaştırılmasının mı suçlulukta daha çok caydırıcı olduğu sorunsalı tartışılacaktır. Bundan ayrı olarak araştırma sorunsalı ile ilintili olarak bu makale boyunca yanıtı aranan temel sorulardan bir kaçısı şu şekilde belirtilebilir: Cezalandırma biçimi olarak hapsetme, bireyleri suç işlemekten caydırabilmekte midir? Nasıl bir cezalandırma biçimi, bireyleri suç işlemekten daha çok caydırılabilir veya tekrar suç işlemelerini engelleyebilir? İşlediği suçtan veya suçlardan dolayı cezaevine kapatılan suçluların, cezaevinden tahliye edildikten sonra yeniden suç işlemelerinde, cezaevinin yapısına ilişkin hangi faktörler etkili olmaktadır? Suçluların cezaevlerinde ıslah edilmeleri veya topluma uyum sağlayacak şekilde iyileştirilmeleri mümkün müdür? Cezaevine alternatif olarak geliştirilen yaklaşımlar nelerdir? Son olarak, suçla etkili bir mücadele için, nasıl kriminal bir adalet politikası oluşturulmalıdır?

Araştırmanın temel varsayımını ise, suçlu bireylerin kendi aralarındaki etkileşim düzeylerini arttırıcı bir imkânı yaratmış olması ve bünyesinde suçlu bir kültürü barındırması açısından cezaevlerinin, kriminal bir ortam olduğu ve dolayısıyla bireyleri sadece cezaevlerine kapatmakla suçlulukla mücadele edilemeyeceği tezi oluşturmaktadır. Bununla ilintili olarak burada cezaevinin bu kriminal yapısının ancak çok etkili bir biçimde ve uzman bir ekip tarafından yürütülecek rehabilitasyon çalışmaları ile kısmen giderilebileceği ileri sürülebilir.

Metin – 27 İsrâf

İsrâf, Genel olarak herhangi bir konuda aşırı gitmeyi, dinin ve aklın belirlediği ölçülerin dışına çıkmayı, imkânları meşru olmayan amaçlar için kullanmayı ve saçıp savurmaya ifade eden israf; aynı zamanda insanın varoluş bilincini, hayatın gayesini, imkânların geçiciliği konusundaki en büyük gaflet ve aldanışı da içeren bir kavramdır.

Bugün bireysel anlamda ve küresel boyutta çok temel bir kriz ve ahlak sorunu haline gelen israf; sadece eşya ile sınırlı olmayıp hayat, zaman, ömür ve hülâsa bütün nimetler konusunda haddi aşmayı ifade eden bir realite olarak karşımızda durmaktadır. Maalesef bugün bir yanda açlığın, yoksulluğun ve sefaletin pençesinde kıvranan; ekmek, su gibi en temel gıda maddelerinden mahrum milyonlarca insan hayatta kalma mücadelesi verirken, diğer yandan çılginca bir tüketim ve israfın varlığı acı bir gerçektir. Açgözlülük, kibir, tamahkârlık ve bencilliğin hayatı kuşattığı bir atmosferde, bireysel ve toplumsal bağlamda israfın yaşandığı alanlar sadece zikredilenlerden ibaret değildir. Nitekim ormanlar, akarsular ve bütün doğal unsurlarıyla tabiat da insanın sorumsuz ve hoyrat tavrından nasibini alarak ekolojik tahribe maruz kalmaktadır. Aynı şekilde, insani değer ve erdemler ihmal edildiğinde ve/ya ötelendiğinde; bilginin, sevginin, dostluğun ve güvenin tüketildiği ve heba edildiği bir dünyanın da anlam yönüyle fesada uğradığını ifade etmek izahtan varestedir.

Kur'an'ın dünya ve ahiret dengesi adına beyan ettiği fermanlara baktığımızda, cimriliği eleştirmekle birlikte saçıp savurmaya da şiddetle yasaklayan makul bir mizanın varlığı açıkça görülmektedir. Bu ölçü ihlal edildiğinde hayatın dengesi bozulmakta ve insan her şeyden öte kendisine ve geleceğine kötülük yapmış olmaktadır. Bahse konu makul ölçüyü bozan ve israfı tetikleyen önemli faktörlerden biri de dünyevileşmedir. Ne yazık ki, tüketimin kendini ifade biçimi olarak görüldüğü, özenti ve gösterişe dayalı hayatların öne çıktığı, ihtiyaç ve iktisat ölçüsünün kaybolduğu zamanlarda israf bir yaşam tarzına hatta ideolojiye dönüşebilmektedir.

İnsanların ürettikleriyle değil tükettikleriyle öne çıktığı bir dünyada kanaat, şükür, paylaşma gibi güzel hasletler anlamını kaybetmekte; yaşanan travmalar, büyük ölçekte küresel krizlere sebep olmaktadır. İnsanın, ne olduğunun değil; neye sahip olduğunun daha çok önemsendiği bir ortamda ihtiyaç sınırı bozulmakta, tüketim ve israf âdeta bir prestije dönüşmektedir. Hâl böyleyken insani ilişkilerin yerini, çıkar ve beklentiye dayalı ilişkiler almakta; dostluk, diğerkâmlık gibi değerler, tüketimin hoyratlığına heba edilmektedir.

Nimetlerin kıymetini idrak etmekten uzak bir yaklaşım, insanı tüketmeye ve son tahlilde de ne yazık ki tükenmeye mahkûm etmektedir. Hırs ve tamahkârlıkla cimriliğe, savurganlık ve dikkatsizlikle israfa mahkûm olmak ciddi bir ahlaki yozlaşmanın tezahürü ve neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla lüks alışkanlıkların zaruret olarak algılanarak ihtiyaç ölçüsünün kaybolmasına, arzularının esiri olan insanın, hayatı israf ve tüketim çılginlığına çevirmesine karşı ciddi bir tüketim ahlakına, nimet ve sorumluluk bilincine, şükür, kanaat ve paylaşma gibi değerlerin ihyasına ihtiyacın olduğu aşikârdır. Söz konusu ahlakın geliştirilmesi, israf ve onun sebep olduğu bütün olumsuzlukları ortadan kaldıracak biricik çözümdür.

Netice olarak, Allah'ın verdiği her nimetin bir gün hesabının sorulacağına bilinci içinde, nimetler karşısında şımarıp lükse dalmadan ve duyarsızca israfa girmeden her konuda iktisadı merkeze alarak infak ahlakını kuşanmak bizlerin şiarı olmalıdır.

Metin – 28 Sahip Olurken Yitirdiklerimiz

Trafığı durduran ne olabilir? Kaza yoksa kavga mı var sürücüler arasında? Zihnimde bu sorularla olay mekânına yaklaşıncaya, orta yaşlarda birisinin yere eğilip bir şeyler topladığını görüyorum. Adam yerden aldıklarını öpüyor ve özenle kaldırımın en kenarına bırakıyordu. Yola saçılmış üç beş parça ekmeği topladıktan sonra zafer kazanmış kumandan edasıyla hızla arabasına yöneldi. Binmeden önce de arkadaki sürücülere teşekkür mahiyetinde el ederek, kimi hayran kimi şaşkın bakışlar ve korna sesleri eşliğinde gaza basıp yoluna devam etti. Pek çoğumuz bu örnekte anlatıldığı üzere ekmeğe hürmet göstermiş ya da gösterildiğine şahit olmuşuzdur. Özellikle bir nesil için ekmeğe, yoksunluğu çekilen temel gıda maddesi olarak bir nevi kutsallık atfedilmiş ve israf edilmemesine özen gösterilmiş temel besin maddesi olmuştur. Ekmeğe gösterilen bu saygı ve ekmeği israf etmeme tutumu, toplumumuzda israf konusunda bireylerin en temel bilişsel şemalarından birini oluşturur.

Bir yönüyle kültürel kodlarımıza toplumsal şuurumuza kazınmıştır. Belki ekmekten hemen sonra israf edilmemeye özen gösterilen diğer temel madde sudur. Yani toplumumuzda bireyler israf etmemeyi öncelikli olarak ekmeğe ve su gibi temel gıda maddeleri üzerinden öğrenirler. Ailelerde de bu eğitim verilerek bilinç, nesilden nesile aktarılmaya çalışılır. İsraf etmeme konusunda ekmeğe ve suya gösterilen bu hassasiyet ne yazık ki pek çok diğer temel gıda maddesine gösterilmez. Ekmeğe yüklediğimiz kutsallık onu çöp kutusuna atmamızı zorlaştırırken gereğinden fazla alınan/pişirilen yemekler rahatlıkla çöpe dökülür. Çünkü bu konuda israfın olmaması için şemamızı geliştirmemiz yiyebileceğimiz kadar yemek almayı ya da hazırlamayı öğrenmemiz ve karnımız açken de israf etmemeyi, arzularımızı kontrol etmeyi akıl edebilmemiz gerekebilir. Bu ise henüz ekmeğin ve suyun israf edilmemesi kadar kültürel kodlara kazınmış bir şema hâline dönüşmemiştir. Sadece gıdada değil elektrik, elektronik alet, giyim kuşam malzemeleri, zaman, ilaç vb. ürünlere karşı da ekmeğe ve suya karşı gösterdiğimiz hassasiyet yok. Bu problem temelde var olan şemanın değiştirilmesi, geliştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi gibi bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü modern zamanda tüketim kültürüyle birlikte israf edilenler listemize dâhil ettiğimiz teknolojik aletler, sağlık malzemeleri, zaman ve envaiçeşit giysilerin israf edilmemesine dair zihnimizde bir şema yoktur. Olsa bile bunun etkisi ekmeğin israfından kaçınmada olduğu kadar güçlü değildir. Bu şemanın hızlı bir şekilde geliştirilmesi de bilgilendirme, farkındalık ve bilinçlenme gerektirir.

Ekmeğe ve suyun israf edilmemesine gösterilen hassasiyetin diğer israf alanlarına genişletilememesi, meselenin sadece bir boyutunu oluşturur. Aslında günümüzde israf konusunun küresel bir sorun olarak tartışılması, insan tabiatının giderek artan hırs, sahip olma ve tüketme yöneliminin sonucu olarak değerlendirilebilir. Pek çok sosyal bilimci bu gidişata aslında yıllar önce işaret etmiştir. Mesela onlardan birisi olan Erich Fromm eserlerinde, modern zamanda bireyler arasında elde etmeyi ve “sahip olma” yöneliminin giderek artmakta olduğunu savunur. Fromm, o zamanların Batı toplumlarını gözlemleyerek, bu fikrini beyan eder ve uyarılarda bulunur. Ancak küreselleşmeyle birlikte günümüzde bu sorun başta gelişmekte olan ülkelerin ve genel olarak tüm dünyanın sorunu hâline gelmiştir. Ona göre bireyler daha çok bir şeyleri elde etmeye ve iletişim kurdukları kimseleri kontrol etmeye yönelmektedir. Sevgi ve inancı da bu eğilimlerinin bir parçası hâline getirmeye çalışırlar.

Mal, mülk, para, bilgi, şöhret, popülerlik sahip olma yönelimli bireylerin bir yönüyle kendini gerçekleştirdikleri alandır. Sahip olma yöneliminde sevmek tahakküm etmektir, kendine mal etmektir. ‘Ya benimsin ya kara toprağın’ ifadesinde sahip olmacı sevgi en güzel şekilde

anlamını bulur. ıkarlarımı desteklemeyen benim hizmetimde olmayan, bana külfet getiren bir inanç faydalı değildir anlayışı da aynı yaklaşımın inançtaki yansımasıdır. Mutluluk, paylaşmak, ötekiyle hemhâl olmak ve onun dertlerine ortak olmak değil daha fazla şeye sahip olmaktır. Bu yönelimin en temel sonucu hırs, tamah ve tüketimdir.

Metin – 29 Mutlu Köy

Toros dağlarının meşe ve çam ormanlarıyla kapalı tepeleri arasında yemyeşil bir vadi uzanıyor; vadinin ortasında geçen Mutlu Dere'nin suları, vadinin batı yamacında kurulmuş olan Mutlu Köy'ün topraklarına can vere vere Akdeniz'e doğru akıp gidiyordu. Dere boylarında ılgınlar, zakkumlar, çınarlar gelişirken; vadi yamaçlarını daha az su isteyen çamlar, sandallar, harnuplar kaplardı. Boy boy sarmaşıklar ve yaban asmaları göklere doğru yükselen ağaçlara dostça sarılırlar, onlarla iç içe yaşarlardı. Mevsimi gelince erguvanlar, ladenler, fundalar, kekikler ve meyve ağaçları renk renk çiçekler açar; bal arıları çiçekten çiçeğe konarak köylüler için petek petek bal yaparlardı. Başka bir mevsimde dutlar, erikler, böğürtlenler, üzümler olgunlaşır; bağlar ve bahçeler arasında bazen bir çalı kuşu, bazen de bir şafak bülbülü çevreye çeşitli ezgiler saçardı. Bu kuş sesleri ılık bir kış gününde bile arı vızıltıları, horoz ötmeleri ve koyun melemeleriyle doğaca kaynaşır, insan ruhunu okşayan bulunmaz bir birlik oluştururlardı.

Mutlu Vadi'nin ormanlarında alageyikler, karacalar, tavşanlar çiftler çiftler dolaşır; yamaçlarında keklikler, yaban güvercinleri alay alay uçar; derelerinde sazanlar, sirazlar, alabalıklar grup grup yüzerdi. Köyün çevresinde zararlı diye bilinen, ama gerçekte kendilerine özgü görevleri ve doğal dengenin sürdürülmesinde birçok faydası olan hayvanlar da vardı. Kümelere kur yapan tilkiler, ekin tarlalarına saldıran yaban domuzları, otlaklarda başıboş gezen evcil hayvanlara ara sıra saldıran kurtlar, ayılar, sırtlanlar ve ötesi etoburlar bunlardan birkaçıydı. Ve nihayet Mutlu Vadi'de, yüzyıllardır yaşam kavgası veren Mutlu Köy'ün halkı da vardı. Vadi tabanındaki bereketli toprakları ekip biçerler; tarım, hayvancılık ve arıcılıkla geçinirlerdi. Köyde avcılık da yaparlardı; av hayvanlarını mevsiminde, mertçe ve yiğitçe avlardı. Ayrıca bahar aylarında, Mutlu Dere'de bol bulunan siraz balıklarının darp adı verilen tuzaklarla yakalardı. Darpta sadece büyük balıklar kalır, küçük balıklar ise başka bir mevsimde tekrar geri gelmez üzere yollarına ve yaşamlarına devam ederlerdi.

Orman yolu, ilk açıldığı yıllarda Mutlu Köy'den uygarlığa doğru açılan bir pencere olarak kabul edildi. Vadinin av hayvanları ve av kuşları çevrede ün yaptığı için ova köylerinden ve kentlerden Mutlu Vadi'ye akın akın avcılar gelmeye başladı. Gelen avcılar bu hayvanları kitleler halinde ve insafsızca avlıyor bazen kazayla bazen bile bile yangın çıkmasına neden oluyorlardı. Mutlu Vadi'nin ormanları cayır cayır yanıyordu.

Bu arada, Mutlu Köydeki bolluk ve berekete koşut olarak köyde nüfus da artmaya başladı. Vadi tabanındaki tarlalar yetmiyor, vadi yamaçlarındaki ormanlardan yeni yeni tarlalar açılıyordu. Çok geçmeden beklenmedik zamanlarda düzensiz yağmurlar, bunlardan da umulmadık şiddette seller oldu.

Köylüler topraklarını kaybettikçe ürünlerini artırmanın yeni yollarını aradılar. Bir yandan yamaçlarda tarla açmalar sürüp giderken bir yandan da köye kimyasal gübreler gelmeye başladı. Köylüler bu ak tozları çok sevdiler. Çünkü ürünler birkaç yıl içinde birkaç kat artmıştı. Her beş aileden biri. Ekilecek yerleri, yeteri kadar toprakları olmamasına rağmen, borçlanarak da olsa bir traktör sahibi oluyordu.

Ak tozların getirdiği mutlu günlerde çok sürmedi. Daha önce vadide hiç görünmeyen bilinmeyen çeşitten böcekler türemiş, ürünler yeniden azalmaya başlamıştı. Böceklerle karşı, yine rastgele ve bilgisizce böcek ilaçları serpildi. Gittikçe artan miktardaki ilaçlar, zararlı böceklerle birlikte toprakta bulunan faydalı toprak canlılarını da kitleler halinde öldürüyordu.

Bu faydalı canlılar olmayınca hasattan sonra tarlada kalan bitki parçaları çürüyüp ayrışamadılar. Bu kez, tarlada biriken hasat artıkları ateşe verilip yakılmaya başlandı. Artık tümüyle börtüsüz böceksiz kalan toprak, bir toz ve kül yığından başka bir şey değildi.

Mutlu Dere artık mutlu dere değil deli dere olup çıkmıştı. Mutlu Dere şimdi bir çöplük olmuş teneke ve plastik kutu parçaları, plastik torbalar, şişe kırıkları, eski lastik tekerlekler ile dolmuştu.

Metin – 30 Dedektif Öyküsü

Gerçek bir dedektif öyküsü;

Yıl 1992, mevsim sonbahardı. Arizona'nın Lahey kenti yakınında bir ağacın altında bir kadın cesedi bulundu. Tabii ki kaçınılmaz soru da soruldu: Katil kim?

Dedektifler önce ceset üzerinde ve çevresinde bulunan kanıtları özenle topladılar. Bu kanıtlar özel laboratuvarlara getirildi. Ancak ilk değerlendirmelerde bunlar arasında kesin bir ipucuna rastlanmadı. Bununla birlikte, dedektifler bu olayı aydınlatmada kararlıydı. Kadının arkadaşlarından onu tanıyanlardan ve onunla bağlantısı olan çok sayıda insandan çeşitli bilgiler topladılar. Bu bilgiler, kısa süre içinde yeniden titiz ve yoğun bir değerlendirmeden geçirildi. Bu değerlendirmeler sonucunda, cinayetle ilgili hâlâ kesin bir kanıt bulunamamıştı. Ancak, özenle yapılan elemeler sonunda cinayette birinci derece zanlı sayılı yalnızca birkaç kişiye indi.

Dedektifler, birinci derece zanlılardan birisinin kullandığı arabasını da didik didik aramış, arasında bulunan bütün kıl, tüy, deri döküntüsü, kan lekesi ve benzeri örnekleri toplamıştı. Ne var ki özenle toplanan ve değerlendirilen bu örneklerin dedektiflere doğrudan hiçbir yardımı olmadı. Ancak, aracın kasasından toplanan örnekler arasında bir şey daha vardı: Palover de denilen bir ağaç türünün birkaç adet tohumu. Bu ağaç türünün tohumları normal olarak çok küçük yapıydı ve aracın arkasındaki küçük yarık ve çatlaklara girip orada kalmışlardı.

Dedektifler başlangıçta bu tohumları pek önemsemediler. Ancak dedektiflerden biri, Arizona Üniversitesi'nde Profesör Tim'in laboratuvarında bitkilerin DNA parmak izi arşivi yapıldığını duymuştu. Bu tohumların ait olduğu ağacında DNA parmak izi olamaz mıydı? Bu parmak izine dayanarak, tohumlar aracın gittiği yerler hakkında bilgi verilebilirdi. Dedektif, doğru zamanda, doğru yerde doğru soruyu sormuştu.

Bu tohumlar sayesinde, cinayetin sırrı çözülebilirdi, ama nasıl? Dedektifler cinayet yerinin yakınlarında bulunan 12 adet Palover de ağacından tohumlar topladılar. Her bir ağaca ait tohumları ayrı bir kutuya koydular ve her kutuya özel bir numara verip kodladılar. Bunlara ek olarak, Arizona'nın farklı yerlerinde yetişen 18 adet başka Palover de ağaçlarından da tohumlar toplayıp, onları da ağacına göre farklı kutulara yerleştirdiler ve numaraladılar. Nitekim laboratuvar analizleri tamamlandığında şunu gördüler: incelenen örnekler arasında sadece iki tanesinin DNA dizileri birbiriyle örtüşüyordu. Aracın kasasından toplanan tohum örnekleri ile cesedin bulunduğu yere yakın ağaç, tıpatıp aynı DNA parmak izini alma işlemi oldukça kolay bir işlemdir. DNA parmak izine gelince; kastedilen iz, DNA'nın tanıma dizileri denilen belirli parçacıklarının belirli teknik yöntemlerin uygulanmasından sonra, jel üzerinde ortaya çıkan görüntüsüdür.

DNA'nın yapısında alt birim olarak nükleotid denilen kimyasal bileşikler vardır. Bu alt birimler, çift sarmal olan DNA eksenini üzerinde arka arkaya dizilir, her bireyin DNA nükleotid dizilim sırası bireye özgüdür.

Metin – 31 Dil

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en önemli iletişim aracı, insanların kendi duygu ve düşüncelerini başkalarına aktarmakta kullandıkları bir semboller sistemidir. Bu semboller sistemi, insanın duygularını, düşüncelerini, isteklerini bütün incelikleriyle açığa vurmasına olanak sağlar. Burada üzerinde durulması gereken nokta, bu sembollerin, herkes tarafından, sembollerini ileten kişinin anlatmak istediği gibi anlaşılmasıdır. Çünkü her ne kadar iletişim, insanlar arasındaki duyguların, düşüncelerin ve yaşantıların ifade edilme yöntemi ise de iletişimin temel hedefi, uygun bir araç kullanarak ve bu aracın aktarılabilceği bir yoldan yararlanarak hedefteki bireyde kendi tasarladığı düşüncenin bir izdüşümünü oluşturmaktır.

Dilin genel olarak iki ana anlatım yolu vardır: sözlü anlatım ve yazılı anlatım. Sözlü anlatım kişinin gördüğünü, duyduğunu, düşündüğünü ve yaşadığını konuşarak, yazılı anlatım ise yazarak anlatmasıdır. Sözlü anlatımın doğru bir iletişim aracı olması telaffuz, vurgu ve tonlamaya; yazılı anlatımın doğru bir iletişim aracı olması ise imla ve noktalamayla mümkündür. Türkçe Sözlükte imla, “Bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Bir başka tanıma göre de imla, herhangi bir konuşma dilindeki sözcüklerin, mevcut alfabe dizgesine göre, nasıl yazılması gerektiğini belirleyen kurallardır.

Noktalama ise yazılı bir metinde anlamı veya duyguları daha doğru bir şekilde ifade etmek için birtakım işaretleri metnin gerekli yerlerine koymak olarak tanımlanabilir. Bu amaçla noktalama işaretleri kullanılmaktadır. Noktalama işaretleri, cümlenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere kullanılır.

Türkçe konuşan ve yazan pek çok kişi, dilimizin konuşulduğu gibi yazıldığını düşünmekte ve buna göre bir imla tercih etmektedir. Türkçenin konuşulduğu gibi yazıldığı, yani fonetik bir dil olduğu tamamen yanlış değildir. İngilizce, Fransızca gibi dillere bakıldığında dilimizin onlardan daha fonetik olduğunu söyleyebiliriz. Ama Türkçede her kelime telaffuz edildiği gibi yazılmaz ve yazıldığı gibi telaffuz edilmez; Gelmeyeceğim şeklinde yazılan bir ifadenin Gelmiycem şeklinde okunması gibi. Fakat bu yanlış anlayış pek çok yerde karşımıza çıkmaktadır. Yerel ağız özelliklerinin yazı diline girmesi veya sokak argosuyla telaffuz edilen kelimelerin o şekilde yazılmaya çalışılmasını da bu anlayışa örnek olarak gösterebiliriz. Naber, Napıyon gibi.

Bilindiği gibi gazete, dergi ve televizyonlarda dilin bu yazılı ve sözlü özelliklerine dikkat edilmeden kullanılması, pek çok kez rastlanan bir durumdur. Depremzede hala prefabrikte yaşıyor. Örneğinde olduğu gibi. İmla ve noktalama sorununun bir başka ve daha da önemli nedeni ise ilköğretimden yükseköğretime kadarki eğitim sürecinde bu konunun yeterince dikkate alınmamasıdır. Bu konuda daha çok ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri üzerinde araştırmalar yapılmış ve ulaşılan sonuçlara göre imla ve noktalama becerileri yeterli düzeyde bulunmamıştır.

İmla ve noktalama kurallarını uygulama becerisi, öğrencilere ilk ve ortaöğretimde, özellikle sınıf öğretmenleri ve Türkçe öğretmenleri tarafından kazandırılması gereken bir alışkanlıktır. Bu alışkanlığın eğitimin ilk devrelerinde kazandırılmamış olması ileriki eğitim düzeylerini ve hatta öğretmen olacak kişilerin dahi bu alışkanlığı yeterince kazanmadığı dikkate alındığında öğretmen yetiştirme sürecini dahi etkilediği açıktır. Bu nedenlerden

dolayı konuya dikkat çekilmesi ve gereken önlemlerin alınması hususu göz önünde bulundurulmalıdır.

Metin – 32 Denetimli Serbestlik

Ülkemizde bir cezalandırma yöntemi olarak hapsedme, son yüz yıllık cezalandırma teorisi ve uygulamasında merkezi bir konumdaydı ve denetimli serbestlik alanında dünyada yaşanan tüm bu gelişme ve tecrübeler kayıtsız kalınmıştı.

Gerek akademi ve gerekse kanun yapıcı ve uygulayıcılar, suç işleme sebeplerinin tespiti ve buna yönelik önlemlerin alınmasından ziyade, özellikle toplumda infial yaratan suç eylemlerinin ardından her defasında ceza miktarlarının artırılmasını isteyen kamuoyu baskısına nasıl bir karşılık verilmeli ve aşırı kalabalıklaşan, insan haklarına aykırı şart ve uygulamaların bulunduğu cezaevi sistemiyle nasıl baş edilmeli gibi sorulara cevaplar aradılar. Bu arayış, siyasi iktidarları bir taraftan belirli suçlar için kanunda öngörülen ceza miktarlarını artıran kanun değişiklikleri yaparak cezaevlerine gönderilen kişi sayısının artmasına neden olurken, bir taraftan da sık sık af kanunu veya benzer sonuçları olan kanunlar çıkartmak suretiyle cezaevlerini boşaltmak çelişki ve kolaycılığın itti.

2005 yılında yapılan reformla temel ceza hukuku mevzuatımız bütünüyle yenilendi. Bu yenilemeyle birlikte hırsızlık, dolandırıcılık, yaralama gibi popüler bazı suçlar için kanunda öngörülen ceza miktarları artırıldı, kovuşturma ve ceza zamanaşımı süreleri ile koşullu salıverilmeden yararlanma süreleri uzatıldı. Yine reformla birlikte “denetimli serbestlik” kavramı ilk kez kanunlardaki yerini aldı. Ancak denetimli serbestlik, konumlandırılışı itibariyle bu reformun düşünülmüş, etkileri öngörülmüş bir parçası olarak değil, sonradan monte edilmiş sakil görünümlü bir müessese olarak kurgulandı.

Kanunların yürürlüğe girip uygulanmaya başlanmasıyla birlikte şu soru gündeme geldi: Tamam iyi güzel de, ne işe yarar bu denetimli serbestlik? Buna karşın, devam eden süreçte cezaevlerinin nüfusunda bir azalma yaşanmadı. 2008 yılının başında ise bir yıllık hapis cezası süresi iki yıla çıkartılarak kapsam genişletildi. Ancak bu değişiklik de derde deva olmadı. Denetimli serbestlik tedbirine hükmedilmesi, bu kurumun uygulanmasında zorunlu bir unsur olmadığından nadiren uygulandı. Her ne kadar yeni bir isimlendirme yapılmış olsa da aslında düzenlemeyle koşullu salıverilme süresi bir yıl erkene alınmış oldu. Bununla birlikte, bu infaz yönteminde zorunlu olarak uygulanması öngörülen denetimli serbestlik tedbirlerinin belirlenmesi görevi doğrudan denetimli serbestlik müdürlüklerine verildi.

2014 yılında ise adli para cezalarının infazıyla ilgili düzenlemenin bulunduğu İnfaz Kanunu'nun 106. maddesinde bir değişiklik yapılarak, ödenmeyen adli para cezalarının hapis cezasına çevrilmesi yerine kamu yararına ücretsiz çalıştırmaya çevrilmesine olanak sağlandı. 105. maddedeki düzenlemeyle birlikte on sekiz aya kadar olan hapis cezalarının hapsedmek suretiyle infaz edilmesi engellendi ve binlerce hükümlü kısa bir süre içerisinde tahliye edilerek serbest bırakıldı. Aynı şekilde, 106. maddede yapılan düzenleme de tahliyelere neden olmakla birlikte, adli para cezasını ödeyemeyen birçok hükümlünün ceza infaz kurumlarına gönderilmesi engellendi. Bununla birlikte denetimli serbestlik müdürlüklerinin iş yoğunluğu kısa sürede iki üç kat artmış oldu. Denetimli serbestliğin uzun tarihi hakkında bir miktar fikir sahibi olanlar için, ülkemizde son on yılda yaşanan bu süreç muhtemelen çok fazla gariptenmemektedir. Zira denetimli serbestlik, birçok ülkedeki ilk uygulama zamanlarında hükümetler tarafından cezaevlerindeki nüfusun azaltılması şeklindeki pragmatik amacı gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanılmıştır.

Bununla birlikte yaşanan bu sürecin, birçok olumsuzluğa, denetimli serbestliğin bir tür af olarak algılanmasına ve infaz sisteminde bir karmaşaya neden olmasına rağmen kurumun gelişimine katkıda bulunacağından şüphemiz bulunmamaktadır. Kanımızca denetimli serbestliğin ceza adalet sisteminde neye tekabül ettiğinin, cezaların infazında ne tür bir araç olduğunun, denetimli serbestlik müdürlüklerinin potansiyelinin ne düzeyde olduğunun, yeterli ön araştırma ve bireyselleştirmeye dayalı olmayan serbesti kararlarının, yine yeterli ve gerçek bir denetim içermeyen deneme sürelerinde yaşanan olumsuzluklar ile yükümlülük ihlalleri ve yeniden suç işlemeye sonuçlanan süreçlerin somut olarak anlaşılmasına ve yapılacak derli toplu bir değerlendirme sonucunda denetimli serbestliğin gelecek projeksiyonunun şekillenmesine önemli katkıları olacaktır.

Metin – 33 Türkçe

Bir ülkenin gücü ve iç yeterliliği sadece ekonomik ve teknolojik değerlerle ölçülemez. En az onlar kadar önemli olan diğer faktörler; sosyal ve psikolojik yapı, manevi değerler, dil donanımı, vatandaşların kendi aralarındaki bağlılık ve kenetlenme derecesi, ülke insanlarının kültür ve medeniyet tasavvurunda ortak fikre sahip olmaları gibi nispeten daha soyut ve görülemez, fakat o ölçüde de hissedilir olan alanlardır.

Türkçe, ülkemizde yaşayan insanların resmi ve aynı zamanda ortak anlaşma dilidir. Etnik kimliğimiz ve ana dilimiz ne olursa olsun Türkçe, misakı milli sınırlarını da aşan bir şekilde bu dili konuşan herkesi tek bir millet anlayışıyla bir araya getiren temel bir kaç faktörden biridir. Milli, manevi değerlerin geliştirilmesi, paylaşılması ve başarıyla bir sonraki nesle aktarılması dilin geliştirilmesine ve güçlendirilmesine bağlıdır.

Resmî dil, bir ülkede yaşayan vatandaşların en azından coğrafi düzeyde kimlik ve aidiyet duygusunu güçlendirir. Fertlere güç ve enerji verir. Ülkeler gibi, diller de anlatım yeterliliği açısından güçlü veya zayıf olurlar. Dillerin zayıf olması halinde o ülkenin vatandaşları kaçınılmaz olarak başka ülkelerin dillerinden ödünç kelime alırlar ve sonuçta ödünç alınan bu kelimelerin çoğalması ve yaygınlaşmasıyla bileşik, karma bir dil yapısı ortaya çıkar. Günümüzde bütün dünya ülkelerinin dilleri bileşik, karma bir alış veriş süreci içinde gelişmektedir.

Ülkeler ve medeniyetler arasındaki ilişki ve etkileşimler bu sonucu doğurmaktadır. Ancak bileşik karma dil yapıları, medeniyet, kültür etki alanları içinde ya bir eriyik gibi tümleşik bir görünüme sahiptir veya farklı medeniyet ve kültür etkileşimlerinin sonucu olarak erimeyen, bütünleşmeyen veya kaynaşmayan parçalı, dalgalı ve çok renkli bir görünüm sergiler. Ödünç alınan; fakat özümsememiş, içselleştirilmemiş, uyarlanmamış veya Türkçeleştirilmemiş kelimelerden oluşan parçalı ve çok renkli dil yapısı toplumsal dokuyu zorlayan bir işleve sahip olur.

Vatandaşların bir bölümünün dil eriyiğimizin içinde kaybolmayan bu kelimeleri kullanması iletişim ve algılama güçlüklerine neden olur. İletişim kuramama ise anlaşmazlık nedenidir. Bu nedenle haksız rekabetler ortaya çıkmakta, yanlış değerlendirmeler yapılmakta, sözleşme şartları anlaşılmamakta ve bunun yanında insanlarımızın yazı yazma ve ifadelendirme kabiliyetleri dumura uğramaktadır.

Resmî dil olarak Türkçenin iş ve toplum hayatında daha etkili bir şekilde kullanılması, yanlış uygulamaların önüne geçilmesi için aşırı ulusalcı bir yaklaşıma girmeden dilin tabii gelişme seyrine uygun koruyucu tedbirlerin alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye’de 1930’lu yıllardan başlayarak Arapça ve Farsça kelimelerin ayıklanması ve Türkçe karşılıklarının bulunması ve kullanılması yönünde yoğun kampanyalar uygulanmış ve bunun sonucunda bir taraftan nesiller arasında haberleşme zorlukları ortaya çıkarken diğer taraftan milletimizin komşu Türk milletleriyle olan iletişim bağları zayıflama eğilimi içine girmiştir.

Ülkemizdeki dil bilimcileri ne yazık ki milletimizin konuşma ve anlaşma dilinin genişliğini ve bu dilin tarihi medeniyet tasavvuru ile olan birlikteliğini iyi değerlendirememişler Batılılaşma ve ulus devlet oluşturma adına kısır bir döngü içine girerek indirgemeci bir yaklaşıma sahip olmuşlardır.

Metin – 34 Safranbolu

Safranbolu,

Günümüz dünyasının en önemli sektörlerinden biri olan turizm, toplumların sosyal ve ekonomik yapılarındaki değişime uygun bir tavır sergiler. Bu doğrultuda insanların ilgisi güneş, plaj ve kumdan faydalanmayı esas alan deniz turizminden, eko turizm ve kültürel turizme doğru kaymaktadır. Bize göre bunda; şehir yaşamından kaynaklanan görüntü kirliliği ve kalabalıklığın, artık kıyıları içinde sıradan bir durum haline gelmesi etkili olmuştur. Bu nedenle, kültürel miras kaynaklı turizm faaliyetlerine her geçen gün ilgi artmaktadır. Özellikle de üst gelir grubunun katılımı dikkat çekicidir.

Türk kentsel tarihinin iyi korunmuş örneklerinden biri olan Safranbolu; ahşap, taş ve kerpiç malzeme ile inşa edilen konak görünümlü karkas evleri, camileri, çeşmeleri, han ve hamamları, yemeniciler arastası ve geleneksel şehir dokusuyla, bütünü sit alanı olarak ilan edilen ülkemizin ender yerleşmelerinden biridir. Bu özelliklerin tüm Dünya için önemli olduğunu düşünen UNESCO, 1994’de Safranbolu’yu Dünya Miras Listesine almıştır.

Geleneksel mimariyi yaşatan bu tür yerler, şehirleşmenin tehdidinde açıktır. Ancak, Safranbolu’da Çarşı adı verilen tarihi yerleşmenin kurulduğu platonun bu kesimi, yeni yerleşim alanlarının gelişmesine müsait olmadığı için, nüfus baskısından korunabilmiştir. Söz konusu durum, başta tarihi konutlar olmak üzere diğer kültürel miras kaynaklarının zarar görmesini de engellemiştir. Özellikle 1975’lerden itibaren korumacılık fikrinin benimsenmesi ile bu yapılar aslına uygun restore edilmiş ve turizme sunulmuştur.

Safranbolu’yu ziyaret eden yabancı turistler içinde geleneklerine olan bağlılıkları ile tanıdığımız Japonların ilk sırada olması, hiç de şaşırtıcı değildir. Farklı tarzdaki mimarisine karşılık ahşap kullanımının ortak bir kültürel özellik olması, tercihlerini etkilemiştir. Safranbolu’nun kültürel miras turizm merkezlerinden biri haline gelmesi, Beypazarı gibi bazı yerleşmelere de örnek olmuştur. Bu başarıda, yöre halkı, yerel yönetim ve meslek yüksek okulunun ortak çabaları vardır.

Ancak, kültürel miras kaynaklarının kontrolsüz bir şekilde otel, motel ya da pansiyon gibi turizm tesislerine dönüştürülmesi orijinalliğin kaybolmasına yol açarken, turizm konusunda birikimi olmayanların sektörde girişimciliğe yönelmesi de, yöre turizminin önündeki bir diğer problemdir. Safranbolu’da kültürel miras kaynaklı turizmin başlamasında, bazı faktörler öne çıkmıştır. Bunlardan ilki, miras niteliğindeki eserlerin çeşitli ve fazla oluşudur.

Yine bu eserlerin önemli ölçüde korunmuş olması, çekicilikteki bir başka unsurdur. 1976’da TRT’de yayınlanan Safranbolu’da Zaman belgeseli, tanıtım ve koruma açısından hayli etki olmuş, bunu diğerleri takip etmiştir. Batı Karadeniz’in önemli bir turizm merkezi durumundaki Amasra’nın güzergâhta oluşu Safranbolu’nun turizmine katkı sağlamıştır. Yine Ankara ve İstanbul’a olan yakınlığı ve ulaşım imkânları, turizmin Safranbolu’da gelişmesini desteklemiştir.

Dünya Miras Listesine alınan Safranbolu’nun, miras niteliğindeki kültürel kaynakları oldukça fazladır. Konak tipli evleri, camileri, çeşmeleri, hamamları, cinci hanı, yemeniciler arastası, demirciler çarşısı, saat kulesi, güneş saati, eski hükümet konağı, eski ceza evi, tabakhane, hıdırlık tepesi ve çeşitli el sanatları söz konusu kaynaklar arasındadır. Bu kaynakların zenginliği hiç şüphesiz Safranbolu’nun tarihi geçmişi ile ilgilidir.

Metin – 35 Safranbolu - 2

Safranbolu'nun kültürel miras kaynakları içinde en çekici olanı geleneksel Safranbolu evleridir. Safranbolu evleri, Türk toplumunun geçmişini, kültürünü, ekonomisini, yaşama biçimini ve teknolojisini yansıtan en önemli örneklerden biridir. Ulaşımın sınırlı olması nedeniyle geleneksel yaşamını diğer bölgelere oranla daha sıkı dolayısıyla daha uzun süre korumuştur. Evler sokağın doğal çizgisini izleyen yüksek bir duvar üzerine kurulmuştur. Bu duvar bahçe duvarının devamıdır ve sokakları her iki yandan çevreler. İslam geleneklerine göre ev yaşantısı dışarıya gösterilmez. Bu gelenek sonucu evlerin giriş katlarının taş duvarları penceresiz olarak üst kat tabanına kadar yükselir. Onların üzerinde ise başka bir düzen gelişir. Bu taş karşı ahşaptır; üst kat çıkmalı ve bol pencerelidir.

Safranbolu evi en güzelinden özgün bir barınma ve konfor modeli olduğu kadar, bir ekonomik işletmedir de. Kapalı aile ekonomisinin özelliklerini taşır. Çarşı'daki evler kışlık besin, Bağlar'daki ise yazlık besin üretimi için donatılmıştır. Böylece, eğimli arazide dar sokaklarla birbirine yaklaşan fakat biri diğerini gölgelemeyen, ahşap, taş ve kerpicin kullanıldığı iki üç katlı, ataerkil aile yapısına uygun çok sayıda odası olan, çatısı eğimli ve oluklu kiremit örtülü, büyük konak görümlü evler ortaya çıkmıştır. On sekiz ve on dokuzuncu yüzyılın kapalı ekonomik yapısı, Safranbolu'da el sanatlarının gelişmesini sağlamıştır. Bu yüzden demircilik, bakırcılık, kalaycılık, kunduracılık, sayacılık, mestçilik, nalbantlık, saraçlık, semercilik, sobacılık, tabaklık, yemenicilik gibi el sanatları ile lokum ve şekerleme yapımı önemli uğraşlar olmuştur.

Safranbolu'da bugün sokak adlarının bazıları bu tür işlerin isimlerini taşır; semerciler, dikiciler, saraçlar, vb. Ancak, günümüzde sayıları çok azalan ve tutunma çabası içinde olan bu el sanatı örnekleri, başta Safranbolu evleri olmak üzere diğer kültürel kaynakların gölgesinde kalmıştır. Kıranköy denilen ve eskiden Rumların oturduğu kesim, miras turizmi açısından önemli kaynaklara sahiptir. Ancak, bu yapılar miras turizmi içinde yeterince değerlendirilmiş değildir. Bunlar arasında Rum evleri, eski Aya Stefanos kilisesi ve İskalyon mektebi ilk akla gelenlerdir.

Rum azınlık daha çok ticaret ve duvarcılık gibi işlerle uğraştıkları için geleneksel Safranbolu evlerinden bazı farklarla ayrılırlar. Bu farkların en belirginini, taş malzemenin daha çok kullanılmış olmasıdır. Ayrıca, fonksiyonel açıdan zemin katta ahır yerine dükkân vardır.

Anadolu Türk sivil mimarisinin örneklerini günümüze dek sağlıklı bir şekilde koruyabilen kentlerimizin, hatta kasaba ve köylerimizin sayıları giderek azalmaktadır. Bu azalma sadece ülkemize özgü bir durum değildir. Özellikle gelişmekte olan birçok ülkede sosyoekonomik gelişmenin, büyümenin hızı yaşantıda büyük farklılıkların gerçekleşmesine neden olmaktadır. Ancak birçok ülke bilinçli ve bilimsel önlemler alarak tarihi çevrenin örnek bazı kesimlerde de olsa ayakta tutulmasını sağlamakta ve geçmişle olan bağın, köprülerin tümüyle ortadan silinmesinin önüne geçmektedirler. Miras niteliğindeki birçok esere sahip olan Safranbolu'nun korumacılık açısından önemli bir avantajı vardı. Bu durum, tarihi yerleşmenin kurulduğu mekânın fiziki özellikleri ile ilgilidir. Eski Safranbolu Gümüş ve Akçasu dereleri ile her iki derenin birleşmesiyle oluşan Tabakhane deresinin meydana getirdiği yer yer çok derin ve dik yamaçlardan oluşan vadi içinde bulunmaktadır. Yerleşme, bu vadinin topografik şartlarına bağlı olarak gelişme göstermiştir. Kalker plato içindeki vadi yamaçlarında kurulmuş olan eski Safranbolu'da, yeni yerleşime müsait arazilerin olmaması, doğal bir koruma avantajı sağlamış ve tarihi yerleşme böylece orijinalliğini koruyabilmiştir. Karabük demir-çelik fabrikalarının kurulması ile artan şehirleşmenin etkileri eski kent merkezi dışında plato düzlüklerindeki

Kıranköy, Emek ve Bağlar'a doğru olmuştur. Bunlara ek olarak Emiroğlu Karabük kentinin gelişmesi ile Safranbolu'nun korunması arasında sıkı bir bağın olduğunu ifade eder. Günümüzde tek tek yapıların korunması anlayışı yerine tarihsel yerleşmelerin, semtlerin bütünü önem kazanmıştır. Yerleşmenin tümüyle korunması konusunda en çok üzerinde durulan ve çeşitli çalışmalar yapılan yer Safranbolu'dur.

Metin – 36 Kastamonu

Ülkemizin Batı Karadeniz Bölümünde yer alan Kastamonu sahip olduğu doğal güzellikleri ile hem kış turizmine hem deniz turizmine hem de doğa turizmine elverişlidir.

Sahip olduğu eşsiz konakları ve zengin mutfağı ile de kültür turizmi içinde yine misafirlerine doyumsuz lezzetler sunmaktadır. Bunların yanı sıra yine sahip olduğu manevi değerleri, külliyesi, medreseleri ile inanç turizmi içinde eşsiz bir imkâna sahiptir. Bütün bu özelliklerin hepsine birden sahip olması ile Kastamonu benzeri şehirlerden ayrılmaktadır.

Kastamonu şehri; neolitik dönemden günümüze farklı medeniyetler ve devletlere ev sahipliği yapmış, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasıyla birlikte bir kültür ve inanç merkezi olmuş, zengin tarihi geçmişi olan bir şehirdir. Tarihi dokusu içerisinde, kendisini korumayı başaramamış olan bu manevi atmosfer, Kastamonu şehrinin kültür ve inanç turizmi açısından önemini arttırmıştır.

Kastamonu İli Batı Karadeniz ve Kızılırmak Havzaları arasında yer almaktadır. Karadeniz sahiline paralel olarak il merkezinin kuzeyinde Küre Dağları, ilin güneyinde ise yine doğu batı uzantılı Ilgaz Dağları bulunur. Kastamonu İli çoğunlukla engebeli arazilerden oluşmaktadır.

İlde Ilgaz Dağı ve Küre Dağları Milli Parkı olmak üzere iki önemli milli park mevcuttur. Ayrıca yaban hayatı geliştirme sahaları ve tabiat parkları bulunmaktadır. Eski bir yerleşim alanı olduğu bilinen Kastamonu yöresi Gasların yurdu olmuş, zamanla Hititler, Firigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Pontuslular, Romalılar ve Bizanslıların yönetimine geçmiştir. Romalıların bu yörede kurduğu Paflagonia isimli eyaletin merkezi olan Pompei Polis höyüğü bugünkü Taşköprü İlçesi'nde bulunmaktadır.

Kastamonu Kalesi, Bizans hanedanı Komenoslar tarafından yapılmıştır ve Kastamonu şehrinin tarihsel çekirdeğini oluşturmaktadır. Kastamonu geleneksel Türk evi ve yakın dönem Osmanlı mimarisi örneklerinin yoğun olarak bulunduğu ender illerdendir. Kastamonu il merkezi, Taşköprü, İnebolu, Küre ve Abana'nın kentsel sit kapsamına alınmış olan eski mahalleleri ve yapıları bulunmaktadır.

Milli mücadele sırasında lojistik destek açısından en güvenilir bölge olan Kastamonu; İnebolu Limanı'ndan Ankara'ya erzak, cephane ve insan akışında önemli rol almıştır. Kurtuluş Savaşı'nda en fazla şehit veren üçüncü il Kastamonu'dur. Kastamonu'da 10 Aralık 1919 tarihinde Anadolu'nun ilk kadınlar mitingi yapılmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk Şapka ve Kıyafet İnkılabını 24 Ağustos 1925'te Kastamonu İnebolu İlçesi'nden başlatmıştır. 9 Nisan 1924 tarihinde İnebolu Mavnacılar Loncası'na Beyaz Şeritli İstiklal Madalyası ve Vesikası verilmiştir.

Kastamonu'nun turizm imkânları ve çeşitliliği yönüyle oldukça zengin olduğu görülmektedir. Tarihi boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmasıyla birlikte bu medeniyetlere ait birçok eseri bünyesinde barındırmaktadır. Höyükler, tümülüsler, camiler, medreseler, hanlar, hamamlar, külliye, imaretler, gibi pek çok tarihi ve kültürel eserler Kastamonu'nun turistik değerini artırmaktadır. Kastamonu Evliyalar Şehri olarak da anılmaktadır birçok âlim ve evliyanın türbe ve mezarları bulunmaktadır Kastamonu ilinin uzun bir sahil şeridi bulunmaktadır. Burada Cide, İnebolu, Abana ve Çatalzeytin gibi ilçelerin kıyılarında geniş kıyı kumulları bulunmaktadır. Buralar deniz turizmine müsait alanlardır. Ayrıca bu kıyıları bozulmamış doğası ile yeşil ile mavinin bütünleştiği Türkiye'nin nadir yerlerindedir.

Metin – 37 Dava Zaman Aşımı

Devlet, suç teşkil eden bir fiilin işlenmesiyle doğan cezalandırma yetkisini kamu davası açmak ve bu dava sonunda verilen cezayı infaz etmek suretiyle kullanır. Kural olarak cezalandırma yetkisi, kullanılmamak suretiyle ortadan kalkmaz. Ancak devlet, cezalandırmadan umulan yararların azalması, failin fiili durumu, fail ile fiili arasındaki ilişkinin zamanla zayıflaması gibi bazı düşüncelerle belli bir zaman geçtikten sonra cezalandırma yetkisini kullanmakta yarar görmeyebilir. İşte zamanaşımı kurumu, devletin belli şartlar altında: cezalandırma yetkisinden vazgeçtiğinin ifadesi olarak kanunlarda yer almaktadır. Bu vazgeçme, işlenen suç için belirli sürelerin geçmesi üzerine fail hakkında kamu davasının açılmaması veya açılan davanın düşmesi yahut kesinleşmiş mahkûmiyetin gereği olan cezanın infazını artık gerçekleştirmemek şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Suçun işlenmesinden sonra kanunda öngörülen belirli sürelerin geçmesiyle, sanık hakkında soruşturmanın yürütülmesine, kamu davasının açılmasına veya açılmış kamu davasının devamına engel olan kuruma dava zamanaşımı denilmektedir.

Dava zamanaşımı kural olarak işlenen tüm suçlar bakımından geçerlidir. Ancak Kanunda bazı suçların istisnai olarak dava zamanaşımı sürelerine tabi olmadığı, dolayısıyla bu suçların zamanaşımına uğraması dolayısıyla cezalandırılmamasının mümkün olmadığına yönelik düzenlemeye yer verilmiştir.

TCK'nın İkinci Kitabının Dördüncü Kısımında yazılı ağırlaştırılmış müebbet veya müebbet veya on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçların yurt dışında işlenmesi halinde dava zamanaşımı uygulanmaz. Buna göre, yurtdışında işlenmek kaydıyla, millete ve devlete karşı işlenen suçlardan ağırlaştırılmış müebbet veya müebbet veya on yıldan fazla hapis cezasını gerektirenler bakımından zamanaşımı kuralları işlemeyecektir. Bunun dışında suç tipinde özel olarak belirtilen soykırım ve insanlığa karşı suçlar bakımından da zamanaşımı kuralları işlemez.

TCK'da zamanaşımı sürelerinin ne kadar olduğuna ilişkin suça verilecek cezanın ağırlığına bağlı bir sistem öngörülmüştür. Kanunda aksi belirtilmedikçe suça verilecek cezanın üzerinden kanunda gösterilen üst sınırı: Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda otuz yıl, müebbet hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmi beş yıl, yirmi yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasını gerektiren suçlarda yirmi yıl, beş yıldan fazla ve yirmi yıldan az hapis cezasını gerektiren suçlarda on beş yıl, beş yıldan fazla olmamak üzere hapis veya adli para cezasını gerektiren suçlarda sekiz yıl geçmesiyle kamu davası düşer.

Bu süreler fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlar hakkında, bu sürelerin yarısının; on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında üçte ikisi oranında uygulanacaktır.

Dava zamanaşımı süresinin belirlenmesinde dosyadaki mevcut deliller itibarıyla suçun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli halleri de göz önünde bulundurulur. Seçimlik cezaları gerektiren suçlarda zamanaşımı bakımından hapis cezası esas alınır.

Zamanaşımı süresinin ne zaman başlayacağı da Kanunda açıkça gösterilmiştir. Zamanaşımı, tamamlanmış suçlarda suçun işlendiği günden, teşebbüs halinde kalan suçlarda son hareketin yapıldığı günden, kesintisiz suçlarda kesintinin gerçekleştiği ve zincirleme suçlarda son suçun işlendiği günden, çocuklara karşı üstsoy veya bunlar üzerinde hüküm ve nüfuzu olan kimseler tarafından işlenen suçlarda çocuğun on sekiz yaşını bitirdiği günden itibaren işlemeye başlar.

Aynı fiilden dolayı tekrar yargılamayı gerektiren hallerde, mahkemece bu husustaki talebin kabul edildiği tarihten itibaren fiile ilişkin zamanaşımı süresi yeni baştan işlemeye başlar.

Metin – 38 Ceza Zaman Aşımı

Ceza Zamanaşımı, dava zamanlaşımından farklı olarak, bir cezaya mahkûmiyetten sonra geçecek sürelerle ilişkindir. Kesinleşmiş mahkûmiyet kararından itibaren hükmedilen cezanın belli bir süre infaz edilememesi halinde devletin infaz yetkisini kaldıran bir kurumdur.

Ceza zamanlaşımı kural olarak işlenen tüm suçlar bakımından geçerlidir. Ancak Kanunda dava zamanlaşımında olduğu gibi bazı suçların istisnai olarak ceza zamanlaşımı sürelerine tabi olmadığı, dolayısıyla bu cezaların zamanlaşımına uğraması dolayısıyla infazının mümkün olmadığına yönelik düzenlemeye yer verilmiştir. TCK'nın İkinci Kitabının Dördüncü Kısmında yazılı yurt dışında işlenmiş suçlar dolayısıyla verilmiş ağırlaştırılmış müebbet hapis veya müebbet hapis veya on yıldan fazla hapis cezalarında zamanlaşımı uygulanmaz.

TCK'da zamanlaşımı sürelerinin ne kadar olduğuna ilişkin mahkûm olunan cezanın ağırlığına bağlı bir sistem öngörülmüştür. Kesinleşen mahkûmiyetten itibaren: Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarında kırk yıl, müebbet hapis cezalarında otuz yıl, yirmi yıl ve daha fazla süreli hapis cezalarında yirmi dört yıl, beş yıldan fazla hapis cezalarında yirmi yıl, beş yıla kadar hapis ve adli para cezalarında on yıl geçmesiyle bu cezalar infaz edilmez. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanlar hakkında, bu sürelerin yarısının; on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında ise, bu sürelerin üçte ikisinin geçmesiyle ceza infaz edilmez.

Ceza zamanlaşımı, hükmün kesinleştiği veya infazın herhangi bir suretle kesintiye uğradığı günden itibaren işlemeye başlar ve kalan ceza miktarı esas alınarak süre hesaplanır. Cezaya bağlı olan veya hükümde belirtilen hak yoksunluklarının süresi ceza zamanlaşımı doluncaya kadar devam edecektir. Şu halde, hak yoksunluklarının da zamanlaşımına tabi olduğunu söylemek gerekir.

Kanunda müsadere bakımından da zamanlaşımı kuralına yer verilmiştir. Müsadereye ilişkin hüküm, kesinleşmesinden itibaren yirmi yıl geçtikten sonra artık infaz edilmez. Ceza zamanlaşımını, dava zamanlaşımında olduğu gibi kesen nedenler bulunmaktadır. Kanunun yetmiş birinci maddesine göre: Mahkûmiyet hükmünün infazı için yetkili merci tarafından hükümlüye kanuna göre yapılan tebligat veya bu maksatla hükümlünün yakalanması, bir suçtan dolayı mahkûm olan kimse üst sınırı iki yıldan fazla hapis cezasını gerektiren kasıtlı bir suç işlemesi halinde ceza zamanlaşımı kesilecek ve yeniden başlayacaktır.

Dava ve ceza zamanlaşımı re'sen uygulanan hükümlerdir. Bunlardan şüpheli, sanık ve hükümlünün vazgeçmesi mümkün değildir. Dava ve ceza zamanlaşımı süreleri gün, ay ve yıl hesabıyla belirlenir. Bir gün, yirmi dört saat; bir ay, otuz gündür. Yıl, resmi takvime göre hesap edilir.

Dava veya cezanın düşmesinin neticelerine Kanunun yetmiş dördüncü maddesinde yer verilmiştir. Buna göre, genel af, özel af ve şikâyetten vazgeçme, müsadere olunan şeylerin veya ödenen adli para cezasının geri alınmasını gerektirmez. Kamu davasının düşmesi, malların geri alınması ve uğranılan zararın tazmini için açılan şahsi hak davasını etkilemez. Cezanın düşmesi şahsi haklar, tazminat ve yargılama giderlerine ilişkin hükümleri etkilemez.

Ancak, genel af halinde yargılama giderleri de istenemez.

Metin – 39 Af

Davayı düşüren ve ceza ilişkisini ortadan kaldıran diğer bir neden de aftır. Af, kamu davasını ya da kesinleşmiş bir kararın infazını kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeple af, maddi ceza hukuku anlamında cezayı kaldıracı bir neden, ceza yargılaması hukuku anlamında ise kamu davasını düşüren bir nedendir.

Esas itibariyle af, suçla ilgili olmayıp cezaya yöneliktir. Suçun değil, cezanın affi mümkündür. Ancak af veya af benzeri uygulamaların kapsamını belirlemek için ceza türleri yanında suç tiplerine göre de ayırım yapılabilir. Af, her ne kadar yargılama makamlarının vermiş olduğu kararlarla ilgili sonuçlar doğursa da maddi içerikleri bakımından usul kurallar çerçevesinde bir uyumsuzluğun çözümüyle ilgili olmadıklarından yargı işlemi olarak değil, yasama veya yürütme işlemi olarak nitelendirilmektedir.

Hukukumuzda af, genel ve özel af olarak iki af türü bulunmaktadır. Af yetkisine ilişkin düzenlemeye Anayasada yer verilmiştir. Genel ve özel af için TBMM yetkili kılınmış, bunun yanında belirli hallerle sınırlı olmak üzere Cumhurbaşkanına da özel af yetkisi tanınmıştır. Genel ve özel affin hukuki sonuçlarına ilişkin kurallara ise, Türk Ceza Kanununun altmış beşinci maddesinde yer verilmiştir.

Genel af, kesinleşmiş bir cezayı bütünü ile ortadan kaldıran veya henüz görülmekte olan davayı düşüren, açılmamış davanın açılmasını engelleyen af türüdür. Genel af kural olarak toplu çıkarılır. Ancak bir kişinin dahi yararlanabileceği genel affın çıkarılabilmesi de mümkündür. Genel af kavramının genel olarak nitelendirilmesinin gerekçesi, sanık hükümlü veya affedilecek suç tipleri bakımından bir genelleştirme yapılması değil, cezayı bütün sonuçları ile ortadan kaldırmasıdır.

Genel af davayı düşürür. Hüküm verilmiş ise hükmü ortadan kaldırır. Genel affa uğrayan cezalar adli sicilden silinir. Genel affa uğramış mahkûmiyetler tekerrüre esas olamaz. Genel af hâlinde, kamu davası düşer, hükmolunan cezalar bütün neticeleri ile birlikte ortadan kalkar. Oysa özel afta, ceza hala tekerrüre esastır ve adli sicilde varlığını korur. Orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Orman yakma, yok etme ve daraltma eylemleri orman suçu sayılmaktadır.

Genel af sadece mahkûmları kapsamamaktadır. Soruşturması devam eden şüpheli ile kovuşturması ve temyiz aşaması henüz bitmemiş olan sanıklar da genel af kapsamına girmektedir. Genel af çıkarma yetkisi, Anayasanın seksen yedinci maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görevleri arasında sayılarak, yasama organına verilmiştir. Af kapsamına giren suçların belirlenmesinde af metni esas alınacaktır.

Genel af fiili değil, fiilin suç olmak niteliğini ortadan kaldırmaktadır. Suçta ve cezada kanunilik ilkesi gereğince, affa uğramış bir fiil hakkında kamu davası açılmayacaktır, dava açılmış ise davaya devam olunamayacaktır. Türk Ceza Kanununa göre, genel af halinde, kamu davası düşer, hükmolunan cezalar bütün neticeleri ile birlikte ortadan kalkar.

Özel af, kesinleşmiş bir ceza mahkûmiyetini ortadan kaldıran veya azaltan ya da daha hafif bir cezaya çeviren bir af türüdür. Özel af, sadece ceza üzerinde etkilidir ve genel afta olduğu gibi cezayı bütün sonuçları ile ortadan kaldırmamaktadır. Özel af yetkisi, genel af yetkisiyle birlikte yine TBMM'ye verilmiş, bunun yanında Cumhurbaşkanına da sadece belirli nedenlere dayanarak özel af çıkarma yetkisi tanınmıştır. Cumhurbaşkanına tanınan bu özel yetki,

Anayasada Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri arasında sayılmış ve *sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak* şeklinde ifade edilerek, verilen bu yetki sınırlı sayıda sebebe bağlanmıştır. Cumhurbaşkanı kendisine tanınan bu yetkiyi, niteliği itibariyle ancak kişiye özgü olarak kullanabilecektir.

Özel af hapis cezasının infazını ortadan kaldıran aftır. Ancak, cezaya bağlı olan veya hükümdede belirtilen hak yoksunlukları, özel affa rağmen etkisini devam ettirir. Özel af ile hapis cezasının infaz kurumunda çektirilmesine son verilebilir veya infaz kurumunda çektirilecek süre kısaltılabilir ya da adli para cezasına çevrilebilir. Özel af ile adli para cezaları sona ermez. Özel af davayı düşürmez.

Metin – 40 Güvenlik Tedbirleri

Güvenlik tedbiri, işlenen bir suçla bağlantılı olarak, bu suçu işleyen kişi hakkında gösterdiği tehlikelilik durumu veya maruz kaldığı tehlike hali göz önünde bulundurularak veya suçun konusu ile ilgili olarak ya da suçun işlenişinde kullanılan araçla bağlantılı olarak uygulanan, koruma veya iyileştirme amacına yönelik ceza hukuku yaptırımlarıdır.

Güvenlik tedbirleri, suç işleyen kişi hakkında ya onu koruma ve iyileştirme amacıyla uygulanır ya da bu kişiden toplumu korumak maksadıyla uygulanır. Örneğin Çocuk Koruma Kanununda öngörülen ve çocuklar hakkında uygulanan tedbirlerin amacı, çocuğu çevresine veya ailesine karşı korumaktır. Buna karşılık, mükerrirler hakkındaki güvenlik tedbirlerinin amacı, bu kişilere karşı toplumun daha etkin bir şekilde korunmasını sağlamaktır

Güvenlik tedbirlerine ancak bir suç nedeniyle hükmedilebilir. Ortada haksızlık teşkil eden bir suç olmadığında, fiili işleyen kişinin güvenlik tedbirlerine tabi tutulması mümkün değildir. Güvenlik tedbirleri bakımından cezalarda olduğu gibi suçta ve cezada kanunilik ilkesi geçerlidir. Nitekim Türk Ceza Kanununun ikinci maddesinde kanunun açıkça suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez ve güvenlik tedbiri uygulanamaz. Kanunda yazılı cezalardan ve güvenlik tedbirlerinden başka bir ceza ve güvenlik tedbirine hükümlenemez ifadelerine yer verilerek bu husus açıkça belirtilmiştir.

Güvenlik tedbirlerine hükmedilebilmesi için fiilin suç teşkil etmesi yeterlidir; ayrıca failin kusurlu olması bir zorunluluk değildir. Ancak güvenlik tedbirlerinin bir kısmı, yapılan kusur araştırmasında, kusurluluğu ortadan kaldıran ya da azaltan nedenlerin varlığı halinde gündeme gelmektedir. Dolayısıyla güvenlik tedbirleri bakımından kusursuz ceza olmaz prensibinin geçerli olmadığını ifade etmek gerekir. Ancak güvenlik tedbirlerine hükmetmek bakımından failin kusurlu olmasına gerek yoksa da kusurlu faile de birçok güvenlik tedbirleri tatbik edilmektedir.

Güvenlik tedbirleri, suçun konusuyla ilgili olarak uygulanabilir. Eşya müsadere ve kazanç müsadere suçun konusuyla bağlantılı olarak uygulanabilen tedbirlerdir. Güvenlik tedbirleri suçun işlenmesinde kullanılan araçlarla ilgili olarak da uygulanabilir. Örneğin kasten öldürme suçunun silahla işlendiği hallerde, suçun işlenmesinde kullanılan bu araç eşya müsadere konusunu oluşturur.

Güvenlik tedbirleri, bazı hallerde mahkeme hükmüne istinaden bazı hallerde hâkim kararına binaen bazı hallerde ise herhangi bir mahkeme veya hâkim kararı gerekmeden uygulanabilmektedir. Güvenlik tedbirleri sırasıyla belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma, eşya müsadere, kazanç müsadere, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri, tekerrür ve özel tehlikeli suçlular, sınır dışı edilme ve tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerinin yer verilmiştir.

Güvenlik tedbirlerinin başka kanunlarda da yer alması mümkündür. Belirli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma Türk Ceza Kanununun elli üçüncü maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre hak yoksunluğu, kasten işlenen suçtan dolayı hapis cezasına

mahkûmiyetin kanuni sonucu olan güvenlik tedbiridir. Hapis cezasına mahkûmiyet hükmünün zorunlu neticesi olduğundan, mahkeme hükmünde ayrıca belirtilmesine gerek yoktur.

Hak yoksunlukları, hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olduğundan, somut olayda failin kusurlu olması gerekir. Zira hapis cezası ancak kusurlu bulunan kişiye tatbik edilir. Hak yoksunluklarını düzenleyen Türk Ceza Kanununun elli üçüncü maddesinde yer alan düzenleme ele alındığında hak yoksunluklarının; kanuni netice olarak hak yoksunluğu, cezanın yanı sıra uygulanan hak yoksunluğu ve taksirli suçlarda hak yoksunluğu şeklinde üçe ayrıldığı görülmektedir. Hak yoksunluğu kural olarak kasten işlenen bir suçtan hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak uygulanabilen bir tedbir niteliğindedir. Bu çerçevede maddenin son fıkrasında istisnai olarak düzenlenen taksirli suçlarda hak yoksunluğu kuralı dışında, taksirli suçlarda suçun kanuni neticesi olarak bu hak yoksunlukları söz konusu olmayacaktır.

Hak yoksunluğu tedbiri, failin suçu işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmadığı hallerde kanuni sonuç olarak uygulanamaz. Yine kısa süreli hapis cezasının ertelenmiş olması halinde de hak yoksunlukları uygulanmayacaktır. Ancak kısa süreli olmayan, yani bir yıldan fazla olan cezalar, ertelense dahi, infaz edilmiş sayılacağı tarihe kadar hak yoksunlukları gündeme gelecektir.

Hak yoksunluğunun uygulanması için hapis cezasına hükmedilmiş olması yeterlidir. Hükmedilen cezanın henüz infaz edilmemiş olmasının bu yoksunlukların tatbikine engeli yoktur. Diğer bir ifadeyle, hak yoksunlukları ceza infaz edilinceye kadar uygulanacaktır meğerki ceza zamanaşımı süresi dolmuş olsun. Örneğin, beş yıl hapis cezası alan ancak kaçak olan kişinin cezasının infazı hâlihazırda bulunmasa da hakkında hak yoksunlukları uygulanacaktır.

Metin – 41 Kusur

Suç tipine uygun ve hukuka aykırı olduğu tespit edilen bir fiil haksızlık teşkil eder. Ancak failin haksızlık teşkil eden bu fiilden dolayı sorumlu tutulabilmesi için, ayrıca kusurlu hareket etmiş olması gerekir. Bu çerçevede, ceza hukukunu ilgilendiren bir fiili gerçekleştiren failin ceza hukuku yaptırımlarıyla karşı karşıya kalması için, işlediği fiilin suç teşkil etmesi yeterli değildir; ayrıca failin fiili nedeniyle kusurlu bulunması gerekir. Failin, hukukun icaplarına uygun hareket etmesi gerekirken, hukuka uygun hareket etmemeyi tercih etmesi failin işlediği fiil nedeniyle kusurlu kabul edilmesine neden olur. Dolayısıyla kusur değerlendirmesi, fiille ilgili değil, işlediği fiille bağlantılı olarak faille ilgili bir değerlendirmedir.

Kusur, gerçekleşen haksızlıkla ilgili olarak failin iradesinin oluşum koşullarını inceler. Kusur, işlenen fiille ilgili olarak failin şahsen kınanıp kınanmayacağı konusundaki yargıyı ifade eder. Bir kişinin işlediği fiil nedeniyle şahsen kınanabilmesi, yani kusurlu kabul edilebilmesi için, somut olayda özgür iradesiyle hareketlerini yönlendirebilmeli, gerçekleştireceği fiilin haksızlık teşkil ettiğinin bilincinde olmalı ve bu bilince rağmen, hukuk kurallarına aykırı davranmayı tercih ederek fiilini gerçekleştirmelidir.

Kusurluluk incelemesi, işlenen fiil dolayısıyla bir insan olarak failin hangi şartlarda sorumlu tutulacağını tespit etmeye yarar ve işlediği fiille ilgili olarak kişideki iradenin oluşum şartlarının tespiti ve bu tespite istinaden gerçekleştirdiği eylem dolayısıyla failin şahsen cezalandırılması gerekip gerekmediğini ortaya koyar.

Ceza sorumluluğu için, failin kusurunun bulunması şarttır. Kusursuz ceza olmaz ilkesi, ceza hukukunun temel ilkelerindedir. Cezanın aksine, güvenlik tedbiri niteliğindeki diğer ceza hukuku yaptırımlarının uygulanabilirliği kusura bağlı değildir. Failin toplum bakımından arz ettiği tehlike göz önünde bulundurularak uygulanacak olan güvenlik tedbirleri, faile işlemiş olduğu fiil bakımından bireysel isnadiyette bulunulmasa dahi uygulanabilecektir.

Bunun dışında somut olayda hükmedilen ceza da kusur oranında olmalıdır. Ceza kusurun ölçüsünü aşamaz. Kusur, haksızlık teşkil eden fiilin unsurları arasında yer almaz. İşlediği fiille haksızlığın unsurlarını gerçekleştirmesi failin cezalandırılabilmesi bakımından gerekli, ancak yeterli değildir. Daha önce değinildiği üzere, failin ayrıca işlemiş olduğu fiilden dolayı kusurlu sayılabilmesi de gerekmektedir. Fail işlemiş olduğu fiilden dolayı kınanamadığı takdirde kusurlu sayılamaz ve dolayısıyla cezalandırılmaz. Örneğin, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını anlamayacak derecede akıl hastası olan bir kişinin, bir insanı öldürmesi halinde işlediği bu fiil haksızlık oluşturur. Ancak fail kusur yeteneğine sahip olmadığı için kusurlu sayılamaz ve kendisine ceza verilemez. Ancak güvenlik tedbiri uygulanabilir.

Kusur yargısında bulunulabilmesi için öncelikle kasten veya taksirle işlenmiş bir fiilin varlığı gerekir. Fiil olmaksızın haksızlık olmaz. Haksızlık, kusur yargısının temelini oluşturur. Haksızlık olmaksızın kusur olmaz. Buna göre, kusur yargısı fiilden soyut olarak belirlenemez. Kişinin kusur yeteneğinin bulunup bulunmadığı konusundaki tespit, somut olayın şartları göz önüne alınarak yapılır. Örneğin, bir kleptomani akıl hastasının, hırsızlık suçu bakımından irade yeteneğinin mevcut olmadığı kabul edilebilirken bu kişinin işlediği kasten yaralama suçu açısından kusur yeteneğinin bulunmadığından söz edilemez.

Metin – 42 Kusurun Unsurları

Failin, hukuka uygun davranma imkânı varken başka türlü davrandığı için kınanabilmesi, fiilin haksızlık oluşturduğunu idrak etme ve buna uygun olarak davranışlarını yönlendirebilme yeteneğine sahip olmasını gerektirir. Algılama yeteneği ve irade yeteneği kusurun iki unsurunu oluşturmaktadır. Kusur yeteneği de, fiilin haksızlık teşkil ettiğini algılayabilme ve hareketlerini buna göre yönlendirebilme yeteneğini ifade etmektedir. Buna göre failin kusur yeteneği, bizatihi kusurdan farklıdır. Kusur yeteneği, kusurlu hareket edebilmenin ön koşulunu oluşturmaktadır. Bir kişinin işlemiş olduğu fiilden dolayı kınanabilmesi, yani onun hakkında kusur yargısında bulunabilmesi için, kusur yeteneğine sahip olması, eğer suç tipinde öngörülmüş ise özel kusurluluk unsurlarını gerçekleştirilmesi, haksızlık bilincinin bulunması ve kusurluluğu kaldıran hallerin somut olayda bulunmaması gerekmektedir.

Bu çerçevede kusurlu hareket etmenin ön koşulu olan kusur yeteneğinin, algılama ve irade yeteneğini gerektirdiğini belirtelim. Aşağıda kusurun bu unsurlarına yer verilmektedir. Algılama yeteneği, insanın zihni gelişiminin yanı sıra içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevrenin şartlarına bağlı olarak gelişmektedir. İnsan çevresindeki olaylara ilişkin gözlemlerinden sonuç çıkarırken, yükümlülüklerinin ve bunlara aykırı davranması halinde sorumlu tutulacağına bilinciyle hareket etmelidir. Böyle bir bilince sahip olmasına rağmen kişinin hukukun gereklerine aykırı davranması, onun hakkındaki kınama yargısının temelini oluşturmaktadır. Kişi, tercihini, haksızlık teşkil ettiğini bildiği, hukukun icaplarına aykırı olan fiili işlemekten yana kullanmış olmalıdır. Haksızlık bilinci, kişinin işlemiş olduğu fiilin cezaya layık bir haksızlık olduğunu, yani suç olduğunu bilmesini değil, fiilin hukuken tasvip edilmeyen bir davranış olduğunu bilmesini ifade eder. Failin somut olarak hangi hükmü ihlal ettiğini bilmesi gerekli değildir.

Hukuk düzeninin korumasına mazhar olmuş bir değeri ihlal ettiği öngörüsü yeterlidir. Haksızlık bilinci hususundaki değerlendirme ruhen sağlıklı ortalama bir kişi dikkate alınarak yapılacaktır. Failin işlenen fiilden dolayı kusurlu sayılabilmesi için, sadece algılama yeteneğine sahip olması yeterli değildir. Failin, somut olayda davranışlarını yönlendirme yeteneğine de sahip olması gerekir. İrade yeteneği, davranışlarını hukukun gereklerine göre yönlendirebilme yeteneğidir.

Kişi içinde yaşamış olduğu toplumda geçerli kurallar çerçevesinde haksızlık teşkil ettiğini bildiği fiili işlemekten yana tercihte bulunabilecek durumda ise irade yeteneğine sahiptir. Ruhen sağlıklı yetişkin her insan normal şartlar altında davranışlarını hukukun icaplarına göre yönlendirme yeteneğine sahiptir.

Bu noktada, kişinin davranışlarını hukukun icaplarına göre yönlendirme yeteneği ile ceza hukukunun bağlantı noktasını oluşturan fiilin varlığından bahsedilebilmesi için gerekli olan yönlendirici iradeyi birbiriyle karıştırmamak gerekir. Fiilin varlığından söz edilebilmesi için aranan yönlendirici irade, değerden yoksun bir iradedir. Bu irade, işlenmiş olan fiille bir suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleştirildiği bilgisinden ibarettir. İşlenmiş olduğu fiille bir suçun kanuni tanımındaki maddi unsurların gerçekleşmekte olduğu bilgisiyyle hareket eden kişi yönlendirici iradeye sahiptir. Bu, iradenin oluşum sürecindeki ilk aşamadır. Buna

karşılık, kusurlulukta söz konusu olan iradede ise, kişinin yönlendirici iradesinin ürünü olarak gerçekleştirdiği fiilini, davranış normlarıyla bağlantılı olarak değerlendirmesi, onaylanmadığını ve kabul görmediğini bilmesine rağmen tercihini yine bu fiili işlemekten yana kullanması söz konusudur. Bu noktada irade bir değer ifade etmektedir ve kusurun bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu da iradenin oluşum sürecindeki ikinci aşamayı oluşturmaktadır.

Kişinin kusurlu sayılabilmesi için, fiili işlediği sırada davranış normunun gerektirdiği şekilde karar verebilme yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Ruhen sağlıklı yetişkin her insan, normal şartlar altında bu yeteneğe sahiptir. Bu durumda olan kişilerin irade yeteneğine sahip olup olmadığını araştırmaya gerek yoktur. Bunun dışında failin hukukun icapları karşısında başka türlü davranma imkânının bulup bulunmadığını, failin yerine koyacağımız ortalama bir insanı ölçüt olarak belirlemek gerekmektedir. Yukarıda belirlenen yeteneklere sahip ortalama bir insan olarak failin somut olayda gerçekten başka türlü davranma imkânına sahip olup olmadığı belirlenmelidir. Kanun koyucu bazı hallerde failin başka türlü davranma imkânının bulunmadığını dolayısıyla kusurlu sayılamayacağını kabul etmiştir.

Algılama yeteneği derecelendirmeye tabi tutulamaz iken, irade yeteneğini derecelendirilebilir bir özellik arz etmektedir. İrade yeteneğinin varlığına karşın, önemli ölçüde azalmış olması halinde, kişinin kusurunda bir azalma ortaya çıkacaktır. İrade yeteneğinin azalmış olması halinde kusurun varlığı kabul edilmektedir. Ancak irade yeteneğindeki azalma yaptırımın belirlenmesinde göz önünde bulundurulmaktadır. Örneğin, haksız tahrik durumunda, haksız bir fiilin yol açtığı hiddetli veya şiddetli elemin altındaki failin irade yeteneğinin zayıfladığı kabul edilmekte ve faile işlemiş olduğu suçtan dolayı indirimli ceza verilmektedir.

Metin – 43 Kusuru Etkileyen Haller

Ruhen sağlıklı yetişkin her insan, normal şartlar altında bu yeteneğe sahiptir. Bu durumda olan kişilerin irade yeteneğine sahip olup olmadığını araştırmaya gerek yoktur. Kişinin işlemiş olduğu fiilden dolayı cezalandırılabilmesi kusurlu olmasına bağlıdır. İşlemiş olduğu suçtan dolayı kişi hakkında kusur yargısında bulunulabilmesi için, onun kusur yeteneğine sahip olması, suç tipinde öngörülmüş ise özel kusurluluk unsurlarının gerçekleştirilmesi, haksızlık bilincinin bulunması ve kusurluluğu kaldıran hallerin bulunmaması gerekmektedir. Ruhen sağlıklı yetişkin her insan, normal şartlar altında bu yeteneğe sahiptir.

Bu durumda olan kişilerin irade yeteneğine sahip olup olmadığını araştırmaya gerek yoktur. Ancak kusur yeteneği failin durumu sebebiyle veya somut olayla bağlantılı bir şekilde fiilin durumu itibarıyla etkilenmiş olabilir.

Akıl hastalığı ve yaş küçüklüğü failin durumu sebebiyle kusur yeteneğinin etkilenmesini belirtir. Buna karşılık kaçınılmayacak yasak hatası, zorunluluk hali, meşru savunmada sınırın korku, heyecan veya telaş nedeniyle aşılması, cebir ve tehdit, haksız tahrik, hukuka aykırı ve fakat bağlayıcı emrin yerine getirilmesi geçici nedenler, alkol veya uyuşturucu madde etkisinde olma halleri ise somut bir fiille bağlantılı olarak kusur yeteneğini etkileyen halleri oluşturmaktadır.

Kusurluluğu etkileyen hallerden bir kısmı algılama, diğer bir kısmı ise irade yeteneği üzerinde etkilidir. Kusurluluk üzerinde etkili olan hallerden bir kısmı kusuru tamamen bertaraf ederken, diğer bir kısmı ise kusurluluğu tamamen kaldırmamakta, sadece azaltmaktadır. Dolayısıyla kusurun tamamıyla kalkmayıp azaldığı hallerde, kusurlu orantılı ceza prensibi gereğince faile daha az verilmesi gerekmektedir.

Bir kimsenin işlediği fiilden dolayı kınanabilmesi, yani o kişinin kusurlu olduğundan söz edebilmesi için, öncelikle o kişinin fiili işlediği sırada kusur yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Türk Ceza Kanununda kusur yeteneğinin ne olduğu konusunda doğrudan bir tarif verilmiş değildir. Ancak kanunun yaş küçüklüğü ve akıl hastalığına ilişkin otuz bir ve otuz ikinci maddeleri incelendiğinde, kusur yeteneğinden neyin kastedildiğini anlamak kolaylıkla mümkündür. Buna göre kusur yeteneği, kişinin işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama, yani yaptığı davranışın hukukten tasvip edilmeyen bir davranış olduğunu anlama ve bu doğrultuda davranışlarını yönlendirme kabiliyeti olarak tanımlanabilir.

Ceza Kanunumuza göre on sekiz yaşını tamamlamamış kişiler çocuk sayılmaktadır. Ceza Kanunu, ceza sorumluluğu açısından çocukları üç gruba ayırır: Kişinin, fiziksel gelişimine paralel olarak, toplumun değer yargılarını, bunların anlam ve içeriğini algılama yeteneği gelişmektedir. Yine bu gelişim sürecinde algılama yeteneğinin yanı sıra ayrıca toplumdaki davranış kurallarının gerekleri doğrultusunda hareketlerini yönlendirebilme yeteneği gelişmektedir. Yaşı küçük kimseler, yetişkin bir insan gibi doğruyu yanlıştan, haklıyı haksızdan, iyiyi kötüden ayırt edebilme yeteneğine sahip değildirler.

Çocukların kusur yeteneği ve yaş küçüklüğünün ceza sorumluluğu üzerindeki etkisi Türk Ceza Kanununun otuz birinci maddesinde düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanununun otuz birinci

maddesinde çocuklar, üç gruba ayrılmış ve her yaş kategorisinde yer alan çocukların kusur yeteneği ve ceza sorumluluğu konusu açıkça gösterilmiştir.

Buna göre, Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olanların ceza sorumluluğu yoktur. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğu yoktur.

Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde faile suça verilecek cezada indirim yapılarak bir ceza tatbik edilecektir. Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişilere yine, kanunda gösterilen cezadan on iki – on beş yaş aralığına göre daha az oranda indirim yapılarak ceza tatbik edilecektir.

Metin – 44 Ceza Ehliyeti

Kişinin işlemiş olduğu fiilden dolayı kusurlu sayılabilmesi için algılama ve irade yeteneğine sahip olması gerekir. Kusur yeteneğini etkileyen bir neden olan akıl hastalığının varlığı durumunda, kişi işlemiş bulunduğu fiilin anlam ve sonuçlarını algılayamamakta veya işlediği fiille ilgili olarak irade yeteneğini önemli ölçüde yitirmektedir. Kişi bu durumda kusurlu olamayacağından, hakkında cezaya hükmedilemez. Ancak fiili, hukuka aykırı nitelikte olduğu ve akıl hastası toplum açısından tehlikeli bir kişi kabul edildiğinden, tam akıl hastası olan bu kişi hakkında akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirlerine başvurulur. Bu güvenlik tedbiri kişinin toplum açısından tehlikeliliği geçene ya da önemli derecede azalana kadar devam eder.

Şizofreni, halüsinasyon, melankoli, paranoya ve sara gibi hastalıklarda kişinin kusur yeteneğinin olmadığı veya önemli derecede azaldığından bahsedilebilir. Örneğin, hırsızlık hastalığı olan kleptomanide kişi, içten gelen ani ve karşı konulmaz dürtülerle hırsızlık suçunu işler. Çalınan eşyaların değerinin olup olmadığı önemli değildir. Kişi çok değerli şeyleri çalma imkânına sahip olsa da dürtülerinin yöneldiği eşyayı çalmayı tercih eder. Bu gibi hallerde, akıl hastalığının kişinin ceza sorumluluğu üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Akıl hastalığının ceza sorumluluğuna etkisi Türk Ceza Kanununun otuz ikinci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; akıl hastalığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez. Ancak bu kişiler hakkında Türk Ceza Kanununun elli yedinci maddesi çerçevesinde akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri uygulanır.

Akıl hastalarının kusur sorumluluğuna ilişkin düzenlemenin ikinci fıkrasında birinci fıkrada yazılı derecede olmamakla birlikte işlediği fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği azalmış olan kişiye daha hafif de olsa ceza verileceği öngörülmüştür. Mahkûm olunan ceza, süresi aynı olmak koşuluyla, kısmen veya tamamen, akıl hastalarına özgü güvenlik tedbiri olarak da uygulanabilir. İlgili kurumca düzenlenecek rapor üzerine, ceza miktarı aynı kalmak kaydıyla, verilen ceza hâkim tarafından alınan bir kararla kısmen veya tamamen yüksek güvenlikli sağlık kuruluşlarında infaz edilebilir.

Türk Ceza Kanununun otuz üçüncü maddesinde, sağır ve dilsizlerin algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneği daha geç geliştiği ve sosyalleşmelerini çocuklara göre daha geç tamamladıkları düşüncesiyle hareket eden kanun koyucu, çocuklarının kusur yeteneğini etkileyen yaş gruplarına üç yaş ekleyerek, sağır ve dilsiz çocukları normal çocuklara göre daha korumalı hale getirmiştir. Ceza Kanunumuz fiili işlediği sırada sağır ve dilsiz olan kişinin kusur yeteneğini etkileyen bu durumdan faydalanması için doğuştan sağır ve dilsiz olması şartını aramamıştır.

Ceza Kanunumuz fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmuş çocuklar ile yirmi bir yaşını doldurmuş olan sağır ve dilsizler açısından yaşın ceza sorumluluğu üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını kabul etmiştir. Ancak, bu kişilerin işledikleri fiil açısından algılama veya irade yeteneğinin olup olmadığı yönünde ortaya çıkabilecek sorunla ilgili olarak, akıl

hastalarına ilişkin aşağıda belirtilen sorumluluk rejiminin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Metin – 45 Alkol ve Haksız Tahrik

Türk Ceza Kanununun otuz dördüncü maddesine göre geçici bir nedenle ya da irade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez.

Kişinin akıl hastalığı dışında, içinde bulunduğu durumda geçici bir süre algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneğini kaldırması veya önemli ölçüde azaltmış olması durumlarında uygulanır. Örneğin uyku hali, alkol veya uyuşturucu madde alma, ateşli hastalık, cinnet hali, uyku hali, uyurgezerlik, hipnotizma altında olma, üremi, kadınlarda daha çok hamilelik öncesi ve sonrası görülebilen bazı sendromlar. Bu nedenin meydana gelmesinde failin en azından taksiri bulunmalıdır. Bu takdirde kişi fiili işlediği sırada kusur yeteneği varmış gibi cezalandırılır. Failin bu durumun meydana gelmesinde taksiri dahi yoksa işlediği suçtan dolayı kusuru bulunmadığından ona ceza verilmez.

Alkol ve uyuşturucunun iradi olarak alınması halinde, kişinin ceza sorumluluğunun ortadan kalkmayacağını, işlediği fiiller nedeniyle sorumlu tutulacağını düzenlemiştir.

Ancak kişinin alkol veya uyuşturucu bağımlılığının fizyolojik olması halinde, yani kişinin söz konusu uyuşturucu madde kendisi için yoksunluk derecesindeyse vazgeçilmez bir nitelik taşıyorsa kişi bakımından Türk Ceza Kanununun otuz ikinci maddesi uygulanır. Madde gereği geçici bir nedenle ya da irade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişi hakkında akıl hastalığına ilişkin hükümler ve akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri uygulanır.

Bağımlılığın psikolojik olması halinde ise, yani kişi için söz konusu uyuşturucu madde vazgeçilmez nitelikte değilse kişi bakımından Türk Ceza Kanununun otuz dördüncü maddesi gereği iradi olarak alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisinde suç işleyen kişi hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmayacaktır.

Kişi, gerçekleştirdiği davranışın hukukî anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneğini etkileyen bir nedenin etkisine bilinci olmaksızın veya iradesi dışında girmiş olabilir. Örneğin, kimyasal madde üretiminin yapıldığı bir tesiste çalışan kişiler, kimyasal maddelerden yayılan kokunun etkisinde kalarak, geçici bir süre ile algılama ve irade yeteneğini tümüyle yitirmiş olabilir. Bu gibi durumda, kusur yeteneğinin olduğundan söz edilemez.

Geçici bir neden olarak alkol veya uyuşturucu madde alınması dolayısıyla faile ceza verilmemesi için failin maddeyi almada taksirinin dahi olmaması gerekir. Örneğin fail sarhoş olmayacağını düşünerek iradesiyle alkol almış olabilir ya da sarhoş olmak amacıyla alkol veya uyuşturucu kullanmış olabilir. Bu durumda fail cezasızlık nedeninden faydalanamaz. Faile uyuşturucu veya alkol zorla verilmişse veya iradesi dışında maddeleri almak zorunda kalmış bu nedenle davranışlarını yönlendirme yeteneğini kaybetmişse fail cezasızlık sebebinden faydalanabilir.

Haksız tahrik, kişinin haksız bir fiilin kendisinde meydana getirdiği hiddet veya şiddetli elemin etkisi altında kalarak bir suç işlemesidir. Haksız tahrikin etkisi altında suç işleyen kişinin kusur yeteneği azalmış, normal bir kişiye göre davranışlarını hukukun icaplarına göre yönlendirme yeteneği etkilenmiştir. Türk Ceza Kanununun yirmi dokuzuncu maddesine göre haksız bir fiilin meydana getirdiği hiddet veya şiddetli bir elemin etkisi altında suç işleyen kimsenin cezasında belli bir indirimle gidilecektir.

Metin – 46 Suç

Ceza hukuku, toplumsal yaşam düzeni bakımından korunması gerekli hukuki değerleri, bu değerlere yönelik saldırıları suç olarak düzenleyerek korumayı hedeflemektedir. Düzenlenen bu suçların, ihlal edilmeleri halinde ceza hukuku yaptırımları ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bir fiilin ne zaman suç teşkil ettiği ve suç teşkil eden bir fiilin ne zaman cezalandırılacağı, teknik bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Ceza hukuku normları, toplumsal yaşam düzeni için varlığı zorunlu hukuki değerleri korumaktadır. Her bir ceza hukuku normunun korumayı amaçladığı hukuki değerler bulunmaktadır. Örneğin, hırsızlık suçu, malvarlığı hakkını korumayı amaçlayan bir ceza hukuku normudur. Korunan hukuki değerlerden yoksun bir ceza normu düşünülemez.

Ceza hukuku bu fonksiyonunu, normun muhatabı bireylere bazı emir ve yasaklar getirmek suretiyle gerçekleştirilir. Ceza hukuku normlarıyla, bazı hareketlerin yapılması emredilirken bazı hareketlerin yapılması da yasaklanmıştır. Bu yönüyle ceza hukuku normları, bir yandan temel hak ve özgürlükleri korurken diğer yandan da normun muhatabı bireylerin özgürlüklerinin sınırını tayin etmektedir.

Ceza hukuku normlarına aykırılık, hukuki değerleri ihlal eden bir haksızlık teşkil edecektir. Ancak bir insan, söz konusu emir ve yasaklara aykırılık teşkil eden bir haksızlığı gerçekleştirebilir. Ceza hukuku, doğa olayları veya hayvan hareketleriyle ilgilenmez. Suç öğretisi, ceza hukuku normunun muhatabı olan bireylerin hangi davranışlarının suç teşkil ettiğine ya da etmediğine ve bunlardan hangilerinin cezalandırılacağı veya ne ölçüde cezalandırılacağına ilişkin esasları düzenlemektedir. Bu değerlendirmenin yapılmasında en başta dikkate alınan nokta ise, failin hareketidir. Bu noktada ceza hukuku failin kendisini değil failin işlediği fiili esas alır. Failin ahlaksız bir yaşantıya sahip olması, kötü yaşaması cezalandırma için bir gerekçe teşkil etmez.

Bir fiilin suç teşkil edip etmediği o konuda bir ceza normunun, yani kanunda bir suç tipinin olup olmamasına bağlıdır. Kanunda gösterilen her bir suç tanımı, suç tipini oluşturmaktadır. Haksızlık teşkil ettiği düşünülen fiilin teknik bir analize tabi tutulması için bir suç tipinin dikkate alınarak değerlendirilmesinin yapılması gerekir. Suç tipinde yazılı haksızlığın içeriğini karşılayan fiil bu suç tipine uygun olur ve karine olarak suç teşkil eder. Şu halde gerçekleştirilen somut haksızlığın soyut suç tipiyle örtüşmesi halinde tipiklik gerçekleşmiş olur.

Bir başka ifadeyle tipiklik, kanunda soyut olarak tanımlanan suç tipi ile somut olayda gerçekleşen fiilin örtüşmesidir. Her suç tanımı, bir fiilin cezalandırılması bakımından gerekli unsurların tamamını kapsamaktadır. Ancak suç tanımında gösterilen bazı unsurlar, suçun oluşumu bakımından değil, cezalandırılabilirlik bakımından önem arz eder. Örneğin, suç tanımında yer alan bazı hususlar objektif cezalandırma şartını teşkil edebilir. Şu halde tipiklikle kast ettiğimiz, haksızlığın gerçekleşmesi bakımından suç tipinde yer alan unsurlardır. Geniş anlamda tipiklikte ise, cezalandırılabilirliğin tüm unsurlarını kapsamaktadır. Dolayısıyla haksızlığın gerçekleştirilmesi ile fiilin cezalandırılması farklı şeylerdir. Bir fiilin cezalandırılması için haksızlığın gerçekleşmiş olması bir zorunlulukken,

gerçekleşen her haksızlığın cezalandırılması bir zorunluluk değildir. Haksızlık, cezalandırılabilirliğin bir unsurunu teşkil etmektedir.

Tipikliğin gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin değerlendirmede tipiklik, maddi unsurları ve manevi unsurları bağlamında ele alınır. Eğer maddi ve manevi unsurların tamamı gerçekleşmiş ise, tipiklikten, yani tipe uygun bir fiilden bahsedilecektir.

Tipikliğin gerçekleşmiş olması ile kural olarak haksızlık gerçekleşmiş olur. Diğer bir ifadeyle kanunda suç olarak tanımlanmış bir hareketin gerçekleştirilmesi ile karine olarak hukuk düzenini ihlal eder, yani haksızlık teşkil eder. Zira kanun koyucu bir fiili suç olarak tanımlamakla haksızlık teşkil ettiğini ilan etmiş durumdadır. Ancak istisnai bazı hallerde, tipe uygun fiilin haksızlık teşkil etmemesi, yani hukuka uygun hale gelmesi mümkündür.

Metin – 47 Fiil

Fiil, böyle hallerde hukuk düzeni ile çatışmaz ve fiili işleyene herhangi bir yaptırım uygulanması da gündeme gelmez. Örneğin, polisin silah kullanma yetkisi kapsamında bir kişiyi silahını kullanarak yaralaması halinde, fiil yalın olarak değerlendirildiğinde yaralama suçuna uygun olacak ve tipiklik gerçekleşmiş olacaktır. Ancak Kanun bu özel durum için polise yetki vermiş ve böyle bir halde yaptığı hareketin hukuka uygun olacağını kabul etmiştir. Dolayısıyla tipe uygun fiil haksızlık teşkil etmeyecektir. Dolayısıyla fiilin tipe uygunluğunun tespitinin ardından, hukuk düzeninin bu fiili hukuka uygun hale getiren bir kurala yer verip vermediğinin araştırmasının yapılması gerekir.

Burada haksızlık ve hukuka aykırılık kavramlarını karşılaştırarak ele almakta yarar vardır. Bir fiil ya hukuka aykırıdır ya değildir. Diğer bir ifadeyle bir fiil ya hukuk düzenini ihlal eder ya da hukuk düzenine uygundur. Dolayısıyla hukuka aykırılık niteliksel bir kavramdır; fiilin hukuka aykırılığı az veya çok şeklinde niceliksel bir değerlendirmeye tabi tutulamaz. Ancak haksızlık kavramı, niceliksel bir kavramdır; yani haksızlığın içeriğine ilişkin bir değerlendirme yapılabilir. Bazı haksızlıklar hukuk düzenini da yüksek düzeyde ihlal ederken bazı haksızlıklar hukuk düzenini daha az düzeyde ihlal etmektedir. Nitekim bu durum haksızlıklara layık görülen cezaların ağırlığına etki etmektedir. Diğer yandan haksızlık teşkil ettiği kabul edilen her fiil elbette aynı zamanda hukuka aykırıdır. Örneğin, hırsızlık suçu ile insan öldürme fiillerinin haksızlık içerikleri bir değildir, ancak her ikisi de kural olarak hukuka aykırı fiillerdir.

Failin hareketinin hukuk düzenini ihlal eden bir yapıya sahip olduğu, yani haksızlık teşkil ettiği tespit edildikten sonra, fiilini işleyenle alakalı bir değerlendirme yapılır. Bu değerlendirme ile fiili işleyen failin cezaya layık olup olmadığı, yani işlediği fiili nedeniyle kınanabilirliği hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Bu çerçevede fiili işleyenin ceza ehliyetine sahip olup olmadığı, içinde bulunduğu şartlar altında hareketlerini doğru yönlendirip yönlendiremediği gibi hususlar ele alınacaktır. Diğer yandan ceza hukukunda kusur ilkesi geçerlidir; netice sorumluluğu reddedilmiştir. Bu ilke çerçevesinde kusuru olmayana ceza verilmeyecektir. Kusursuz ceza olmaz. Fail ancak kusuru varsa cezalandırılacaktır. Failin işlediği fiilin suç teşkil etmesi ve işlediği bu fiil nedeniyle kusurlu kabul edilmesi halinde kural olarak failin cezalandırılması gündeme gelecektir. Ancak bazı hallerde failin cezalandırılabilmesi için, suçun unsurları (haksızlık) ve kusurluluk dışında kalan bazı şartların gerçekleşmesi gerekmektedir¹⁸⁶. Bu şartlardan bir kısmının gerçekleşmesi cezalandırmaya engel teşkil ederken, bazen de şartların gerçekleşmesiyle, failin fiili artık cezalandırılabilir bir fiil olarak ceza hukuku yaptırımlarıyla karşı karşıya kalacaktır.

Anlatılanlar çerçevesinde bir kişinin işlediği bir fiili nedeniyle cezalandırılabilmesi için, öncelikle fiilin suç teşkil edip etmediğinin tespit edilmesi gerekir. Bunun için öncelikle tipe uygun bir fiilin var olup olmadığı araştırılır. Şayet tipe uygun bir fiil var ise, bu kez tipe uygun bu fiili hukuka uygun hale getiren bir kuralın var olup olmadığına bakılır. Eğer tipe uygun bu fiili hukuka uygun hale getiren bir kural yok ise, suçun gerçekleştiği söylenebilir.

Suçun gerçekleştiği tespit edildiğinde, faille ilgili değerlendirme tamamlanır. Bunun ardından fiili gerçekleştiren faille ilgili bir değerlendirmeye gidilir. Bu değerlendirmede, failin hukuk

kurallarını ihlal etme yönünde bir iradesinin var olup olmadığı, böyle bir iradeyi oluşturacak yeterlilikte olup olmadığı, kurallara uygun hareket etmeye muktedir olup olmadığı hususlar değerlendirilerek, failin kusuru tespit edilir. Şayet failin kusuru bulunmuyorsa faile ceza verilmez. Fiilin haksızlık teşkil ettiği ve failin kusurlu olduğu tespit edildikten sonra son olarak failin cezalandırılması için, suçun unsurlarının ve kusurluluğun dışında kalan başkaca bir şartın var olup olmadığına bakılır. Esasında çoğu kez bu şartların varlığı, cezalandırma koşulu olarak aranmamaktadır. Ancak bu şartların arandığı haller bakımından, şartların bir kısmının varlığı cezalandırmaya engel teşkil ederken, bir kısmının da gerçekleşmesi failin cezalandırılması için zorunludur.

Son olarak ifade edelim ki, şu ana kadar tarif ettiğimiz unsurların tamamı kurucu unsurlardır. Dolayısıyla, bu unsurlardan birinin eksikliği genel olarak cezalandırılabilirliğe engel teşkil edeceği gibi, eksik olan unsura göre, suçun hiç oluşmaması; tipik fiilin hukuka aykırılık teşkil etmemesi ya da kusurun bulunmaması gibi sonuçlar doğuracaktır.

Metin – 48 Suçun Maddi Unsurları

Suçun maddi unsurları olarak ele alınan başlık, esas itibariyle suç tipinde yer alan maddi unsurları tarif etmektedir. Yani, tipikliğin maddi unsurlarını teşkil etmektedir. Daha önce ifade ettiğimiz üzere, suç teşkil eden haksızlığın gerçekleşmesi için tipikliğin ve hukuka aykırılığın gerçekleşmiş olması gerekir. Tipikliğin gerçekleşmesi bakımından ise, suç tipinde yer alan maddi ve manevi unsurların tamamın fail tarafından işlenen fiilde bulunması gerekir.

Suçun maddi unsurları, fiilin dış dünyadaki görünüş biçimine ilişkindir. Suç tipinde yer alan fiile hareket ve neticeli suçlarda netice ve nedensellik bağı, faile, mağdura, suçun konusuna ilişkin bilgiler suçun maddi unsurlarına ilişkindir. Suçun maddi unsurların tanımlanması, kastın kapsamına neyin girdiğinin tayini bakımından önemlidir. Zira Türk Ceza Kanununun kastı düzenleyen yirmi birinci maddesinde, kanuni tanımdaki unsurlar ifadesi kullanılarak kastın kapsamına işaret edilmiştir. Diğer yandan, suçun maddi unsurlarına ilişkin bilgisizliğin kastı kaldıracağına dair Türk Ceza Kanununun otuzuncu maddesinde hata haline yer verilmiştir. Şu halde, suçun maddi unsurlarını bilmeyen failin kasten hareket ettiğini söylemek mümkün değildir.

Aşağıda suçun maddi unsurlarına ilişkin detaylı açıklamalara yer verilmiştir. Bu bağlamda, fail, mağdur, suçun konusu ve fiil ile ilgili konulara temas edilecektir. Fiile ilişkin olarak hareket, suçun bir unsuru olarak bulunuyorsa netice ve hareket ile netice arasındaki ilişkiyi ve hukuki sorumluluğu ortaya koyan nedensellik bağı ve objektif isnadiyet kuralları ele alınacaktır. Bu noktada kısaca, her suç varlığı için hareketin şart olduğunu ancak neticenin her suç bakımından bir unsur olarak aranmadığını ifade edelim. Kanun koyucu bazı suçların tamamlanmış olması için hareketin yapılmış olmasını yeterli görürken, bazı suçların tamamlanması için ise hareketin bir sonucu olarak neticenin gerçekleşmesini aramıştır.

Türk Ceza Kanununun otuz yedinci maddesine göre, suçun kanuni tanımındaki fiili gerçekleştiren kişiye fail denir. Her suçun bir faili, yani o suçu teşkil eden fiili işleyen bir kişisi olmak zorundadır. Fail, ancak bir insan olabilir; zira iradi hareket etme yeteneğine ancak insanlar sahiptir. Tüzel kişilerin hareket yeteneği bulunmadığından, tüzel kişilerin suçun faili olması ve cezaya tabi tutulması mümkün değildir. Buna göre, tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımını uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörülen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır. Hemen belirtelim ki, tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun bulunmadığı ifadesi ile anlatılmak istenen cezalar, yani hapis ve adli para cezalarıdır.

Ceza hukukunda bir ceza hukuku yaptırımını olarak güvenlik tedbirlerine de yer verilmiştir. Şu halde, kanunda da ifade edildiği üzere, tüzel kişilere güvenlik tedbirlerinin uygulanması mümkündür. Bu bağlamda, tüzel kişiye verilmiş iznin kötüye kullanılması yahut tüzel kişi yararına gerçek kişi tarafından bir suç işlenmesi halinde Türk Ceza Kanununun altmışınca maddesinde işaret edilen güvenlik tedbirlerinin, faaliyet izninin iptali ve müsadere, uygulanması mümkündür. Dikkat edilecek olursa burada da, tüzel kişinin hareketinden değil, tüzel kişi yararına ya da tüzel kişi adına hareket eden gerçek kişinin hareketinden bahisle ceza hukuku yaptırımının tatbiki gündeme gelmektedir.

Suçun yer aldığı kanuni tanımda, aksi belirtilmemişse suçun faili herkes olabilir. Örneğin öldürme fiilini düzenleyen Türk Ceza Kanununun seksen birinci maddesi; Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır, şeklindedir. Suç tipinde, faile ilişkin olarak öldüren kişi ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla öldürme suçunun faili herkes olabilir. Bunun gibi, suç tanımında faille ilgili olarak, kişi, kimse gibi ifadelerin kullanıldığı suçlar herkes tarafından işlenebilen suçlardır. Bu suçlar genel suçlar olarak adlandırılmaktadır.

Bazı suç tanımlarında ise, suçun ancak özel bir yükümlülük altında bulunan veya belirli özellikleri taşıyan kişiler tarafından işlenebileceği ifade edilmiştir. Bu tür suçlar özgü suçlar olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, zimmet, irtikâp, görevi kötüye kullanma suçları ancak bir kamu görevlisi tarafından işlenebilir. Nitekim bu suçlara ilişkin tanımlarda kamu görevlisi ifadesi açıkça yer almaktadır. Bu suçların faili kamu görevlisinden başkası olamaz. Özgü suçlar, gerçek özgü suçlar ve görünüşte özgü suçlar olarak ikiye ayrılır.

Metin – 49 Mağdur

Bazı suç tanımlarında ise, suçun ancak özel bir yükümlülük altında bulunan veya belirli özellikleri taşıyan kişiler tarafından işlenebileceği ifade edilmiştir. Bu tür suçlar özgü suçlar olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, zimmet, irtikâp, görevi kötüye kullanma suçları ancak bir kamu görevlisi tarafından işlenebilir. Nitekim bu suçlara ilişkin tanımlarda kamu görevlisi ifadesi açıkça yer almaktadır. Bu suçların faili kamu görevlisinden başkası olamaz.

Özgü suçlar, gerçek özgü suçlar ve görünüşte özgü suçlar olarak ikiye ayrılır. Gerçek özgü suçlar, sadece özel faillik vasfını taşıyanlar tarafından işlenebilen suçlardır. Zimmet, irtikâp, görevi kötüye kullanma gibi sadece kamu görevlileri tarafından işlenebilen suçlar gerçek özgü suçlardır. Bu suçlar bakımından önem arz eden husus, bu suçlara iştirak eden ancak failde aranan özellikleri taşımayan kişilerin suçun faili değil, ancak şeriki olabileceğidir.

Görünüşte özgü suçlar ise, temel şekli herkes tarafından gerçekleştirilebilen, nitelikli hali bakımından failde bazı vasıfların arandığı suçlardır. Örneğin resmi belgede sahtecilik suçunun temel şekli herkes tarafından işlenebilirken, nitelikli hali ancak bir kamu görevlisi tarafından işlenebilir.

Mağdur, suçun konusunun ait olduğu kimsedir. Mağdur, kendisine karşı suç işlenen kimse ya da işlenen fiil nedeniyle haksızlığa uğrayan kimse olarak da tanımlanabilir. Her suçun bir mağduru vardır; suçun mağduru ancak gerçek kişiler olabilir. Tüzel kişiler, devletler, milletlerarası örgütler suçun mağduru olamaz; bu kişiler ancak suçtan zarar gören olabilir. Suçtan zarar gören kavramı daha ziyade ceza muhakemesi hukukuna ait bir kavramdır. Ceza muhakemesi hukukunda suçtan zarar gören, katılan sıfatıyla belirli hakları haiz olarak davayı takip edebilir. Diğer yandan suçtan zarar gören ile mağdur her zaman aynı kişi olmayabilir. Örneğin öldürme suçunda, ölen kişinin yakınları suçtan zarar gören konumundadır.

Bazı suçlarda mağdur belirlenebilir bir kişi iken, bazı suçlarda toplumu oluşturan bireylerin tamamı suçun mağduru olarak kabul edildiğinden, suçları, mağdur belli olan suçlar ve mağduru belli olmayan suçlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Örneğin, hırsızlık suçunun mağduru, suçun konusu olan eşyanın ait olduğu kişidir. Yaralama suçunda, suçun konusunun ait olduğu kişi suçun mağdurudur. Bu suçlarda mağdur belirlenebilir niteliktedir. Türk Ceza Kanununda; Topluma, Millete ve Devlete Karşı Suçlar başlığı altında yer alan suçların mağduru toplumu oluşturan bireylerin tümüdür. Bu suçların belirli bir mağduru bulunmamaktadır.

Suçun konusu, fiilin üzerinde gerçekleştiği şey ya da kişidir. Yani suçun konusu bir insan olabileceği gibi, bazen de bir eşya olabilir. Örneğin, kasten öldürme suçunun konusunu hayatına sona eren insan, hakaret suçunun konusunu ise onur ve şerefi saldırıya uğrayan insan oluşturur. Hırsızlık suçunun konusunu ise taşınır bir mal oluşturmaktadır.

Bu noktada suçla korunan hukuki değer ile suçun konusu birbirine yakın kavramlar olduğundan üzerinde durmak gerekir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, suçla korunan hukuki değer, ceza hukukunun toplumsal yaşam düzeninde yer alan korunması zorunlu hak ve özgürlükleri ifade etmektedir. Örneğin, ceza hukukunun hırsızlık suç tipini düzenleyerek

koruduğu hukuki değer, malvarlığı hakkıdır. Hırsızlık suçunun konusunu ise, o olayda bizzat suçun gerçekleştirildiği taşınır eşyadır. Dolayısıyla suçun konusu somut nitelikte iken, suçla korunan hukuki değer soyut niteliktedir. Yine bir suç tipi ile birden fazla hukuki değer korunabilirken, suçun konusu tektir. Bunun yanında suçla korunan hukuki değer suçun işlenmesiyle ihlal edilmekte iken, suçun işlenmesi her zaman suçun konusuna zarar vermeyebilir; bazı hallerde suçun konusu sadece tehlikeye maruz kalabilir. Örneğin, hırsızlık suçu ile suçun konusu zarara uğramış iken, trafik güvenliğinin tehlikeye sokulması suçunda, suçun konusu sadece tehlike ile karşı karşıya kalmaktadır.

Metin – 50 Suç Türleri

Ceza hukukunun düzenlediği suçları, konusunun yapılan hareketten etkilenme durumuna göre zarar suçları ve tehlike suçları şeklinde ikili bir ayırıma tabi tutmak mümkündür. Zarar suçlarında suçun konusu, yapılan hareketle zarara uğramaktadır. Örneğin yaralama suçu ile insan vücudunda hem fiziksel hem psikolojik bir zarar meydana gelmektedir. Tehlike suçlarında ise, yapılan hareket suçun konusuna zarar vermemekte ancak bir zarar tehlikesiyle karşı karşıya getirmektedir.

Tehlike suçları, kendi içinde soyut tehlike ve somut tehlike suçları olmak üzere ikiye ayrılır. Soyut tehlike suçları, suçun kanuni tanımında yer alan hareketin gerçekleştirilmesinin yeterli olduğu suçlardır. Kanun koyucu söz konusu hareketin yapılmasının suçun konusu bakımından genel bir tehlikelilik oluşturacağına kanaat ederek suçun oluşumu bakımından somut olayda tehlikeliliğin ne ölçüde gerçekleştiği hususunda araştırma yapmayı gerek görmemiştir. Örneğin, suçu ve suçluyu övme, yalan tanıklık suçları soyut tehlike suçlarıdır. Suçluyu övücü hareketin gerçekleştirilmesi veya mahkemede kasten gerçekdışı beyanda bulunmak suçun oluşumu bakımından yeterlidir. Yalan tanıklığın, mahkemenin verdiği karara etki edip etmediği araştırılmamaktadır.

Somut tehlike suçlarında ise, suçun konusu üzerinde tehlike oluşturan hareketin gerçekleştirilmesinin yanında ayrıca söz konusu hareketin suçun konusu üzerine tehlike oluşturup oluşturmadığı hususunda bir araştırma yapılmaktadır. Örneğin, genel güvenliğin taksirler tehlikeye sokulması suçunda, yangına, bina çökmesine, toprak kaymasına, çığ düşmesine, sel veya taşkına neden olan kişinin bu tehlikenin başkalarının hayatı, sağlığı veya malvarlığı bakımından tehlike oluşturması halinde cezalandırılacaktır. Bu suç tipinde, tehlikeli hareketin yapılmasından başka, bu hareketin tehlikeli bir duruma sebebiyet vermesi aranmakta ve araştırılmaktadır. Şayet, söz konusu tehlike oluşmaz ise, fail cezalandırılmayacaktır. Somut tehlike suçlarında, tehlikenin gerçekleşmesi objektif cezalandırma şartı olarak kabul edilmelidir.

Hareket, belirli bir amaca yönelik olarak dış dünyada gerçekleşen iradi insan davranışıdır. Dış dünyada tezahür etmeyen, soyut nitelikteki bir düşünce ceza hukukunun ilgisine mazhar olamaz ve bunun cezalandırılması mümkün değildir.

Hareket tanımından referansla ceza hukukunun tüm insan davranışlarıyla ilgilenmediğini, ancak belirli vasıfları haiz hareket ceza hukukunu ilgilendirdiğini ifade etmek gerekir. Bu çerçevede, en başta hareketin iradi bir insan davranışı olması gerekir. Burada iradi davranış ile kastedilen insanın dar anlamda kendi yönlendirici iradesi çerçevesinde gerçekleştirdiği hareketlerdir. Mutlak bir kuvvetin etkisiyle bir insan tarafından dış dünyada meydana getirilen değişiklikler ceza hukuku bakımından hareket niteliğini haiz değildir. Örneğin, bir kişi tarafından karşı koyamayacağı tutulup sallanan, bir yerden bir yere atılan insanın sebebiyet verdiği ceza hukukunu ilgilendiren neticeler, kişinin kendi iradesinin ürünü olmayan bir kuvvetin etkisiyle gerçekleştiği için, söz konusu kişinin hareketinin yokluğu nedeniyle o kişiye yüklenemeyecektir. Ancak insanın cebir ve tehditle zorlanarak belirli bir hareketi gerçekleştirmesi halinde ceza hukuku anlamında bir iradi bir hareket vardır. Ancak iradenin oluşumu, hukuk düzenine uygun bir şekilde gerçekleşmemiştir. Burada bir hareket var olsa

da hareketi gerçekleştirenin kusurunun bulunmadığı tespiti yapılacak ve kişiye ceza verilmeyecektir.

Bu noktada belirtelim ki, hareketin varlığı için aranan irade, kusurluluk değerlendirmesinde ele alınan iradi hareket yeteneğinden farklıdır. Burada ele alınan, insanın hukukun icapların uygunluğunu değerlendirmesi çerçevesinde yaptığı iradi hareket değil, sırf içsel bir dürtü ile gerçekleştirilen harekettir. Örneğin üç yaşında küçük bir çocuğun belirli bir amaca yönelik olarak hareketlerini yönlendirme yeteneği vardır; eylemi ceza hukuku anlamında hareket teşkil etmektedir. Çocuk, kendi iradesiyle konuşabilir, oyun oynayabilir, oyun oynarken birilerini yaralayabilir. Ancak çocuğun yaptığı bu hareketin hukukun icaplarına uygun olup olmadığı noktasında bir bilgisi bulunmadığından kusurluluk açısından iradi hareket kabiliyeti, kusur yeteneği bulunmamaktadır.

Metin – 51 Hareket

İnsanın hareketlerini yönlendirme yeteneğinin, iradenin tamamen yok olduğu hallerde ortada ceza hukukunu ilgilendiren bir hareket bulunmamaktadır. Uyku hali, hipnoz, refleks hareketleri buna örnek olarak gösterilebilir. Örneğin bir annenin uyku halinde yanında yatırdığı çocuğunun üzerine dönüp ölümüne sebebiyet vermesi halinde, annenin uyku halinde iken yaptığı bu hareket, hareket niteliği taşımamaktadır. Ancak annenin uyku öncesinde almadığı, ihmal ettiği tedbirler nedeniyle sorumluluğu gündeme gelebilir. Bunun yanında, araç kullanırken yapılan hareketler gibi yarı otomatikleştirilmiş hareketler hareket vasfına sahiptir.

Hareket, ancak bir insan davranışı olabilir. Bu anlamda, hayvan hareketleri yahut doğa olayları ceza hukukunu ilgilendirmez. Ancak sahip olduğu hayvana bakma yükümlülüğünü ihmal edip başkasının yaralanmasına sebebiyet veren kimse bu ihmali nedeniyle sorumlu tutulabilir. Yine hayvanı başkasına saldırmada bir araç olarak kullanan kişinin bu hareketi ceza sorumluluğunu gündeme getirmektedir.

Hareket icrai olarak gerçekleştirilebileceği gibi ihmali olarak da gerçekleştirilebilir. Hukuki açıdan yapma biçiminde işlenebilen yani mutlaka icrai eylemlerle işlenebilen suçlara icrai suçlar denir. İcrai suçlar, yapılmaması gereken hareketlerin yapılması şeklinde ortaya çıkar. Bir kimseye ateş edilmesi, bir kişiye yumruk atılması, zehir verilmesi gibi hareketler yapılmaması gereken hareketlerdir. Çünkü insan öldürmek ve bedenine acı vermek hukuk tarafından yasaklanmıştır.

Davranış normlarıyla kendisine belirli bir icrai davranışta bulunma yükümlülüğü getirilen kişinin, bu yükümlülüğü yerine getirmemesi, yani ihmal etmesi ve yapmaması şeklindeki hareketlerle işlenen suçlar ise ihmali suçlardır. Kanun koyucu hekimlere hastalara müdahale etme görevi yüklemişken bir hekimin hastaya müdahale etmemesinde icraî bir eylemi yoktur. Ancak kanunun öngördüğü hareketi yapması gerekirken yapmamıştır. Burada hareket ihmaldir.

İhmali suçlar kendi içerisinde ikiye ayrılır: Gerçek ihmali suçlar ve ihmal suretiyle icraî suçlar. Kanunda suçun sadece ihmalle işlenebileceği düzenlenmişse bu tür suçlara gerçek ihmali suçlar denir. Bir memurun görevi ihmal etmesi, kamu görevlisinin suçu bildirmemesi, seferberlikle ilgili görev emrini yerine getirmemek, inşaatla ilgili yıkım emniyet tedbirlerini almamak gibi.

Normal koşullarda icrai bir davranışla gerçekleşebilecek bir netice somut olayda ihmali bir davranışla gerçekleşmişse bu, ihmal suretiyle icrai suç olarak nitelenir. Ancak failin böyle bir ihmalden bahsedebilmek için, özel bir yükümlülük altında bulunması gerekir.

Burada, gerçekte icrai hareketlerle işlenebilen bir suç, olumsuz bir hareketle işlenmektedir. Gerçek ihmali suçlarda dış dünyaya yansıyan bir hareket yoktur. Bu nedenle gerçek ihmali suçlara teşebbüs mümkün değildir. Oysa ihmal suretiyle icra suçlara teşebbüs mümkündür. Örneğin, Ayşe, iki aylık bebeğinden kurtulmayı istemektedir. Bunun için üç gündür bebeğine

gıda ve su vermemiştir. Bebek ölmek üzere iken durum anlaşılmış, bebek tedavi altına alınmış ve hayatta kalmıştır. Ayşe'nin cezai sorumluluğu öldürmeye teşebbüstür.

Suç tiplerini hareketin düzenleniş biçimine göre; tek hareketli suçlar, çok hareketli suçlar, serbest hareketli suçlar, bağlı hareketli suçlar, seçimlik hareketli suçlar, mütemadi suçlar şeklinde tasnif etmek mümkündür.

Metin – 52 Hareketli Suçlar

Tek hareketli suçlar, suçun kanuni tarifinde, meydana gelmesi için tek bir hareketin yapılmasının yeterli görüldüğü suçlardır. Kasten öldürme, hırsızlık suçları tek hareketli suçlara örnek gösterilebilir. Bu noktada tek hareketli suç ifadesi ile kastedilen hukuki anlamda tek bir harekettir. Örneğin somut olayda, öldürmek kastıyla mağdurun elli bıçak darbesi ile yaralanması halinde doğal anlamda elli tane hareket olsa da, ceza hukuku bu hareketleri öldürme kastına yönelmiş tek bir hareket olarak telakki eder. Hukuki anlamda teklik konusu, içtima bahsinde daha detaylı olarak ele alınacaktır.

Çok hareketli suçlar, kanuni tanımda suçun gerçekleşmesi için birden fazla hareketin gerçekleştirilmesinin arandığı suçlardır. Suçun tamamlanması ancak bu hareketlerin tamamının yapılmasına bağlıdır. Örneğin yağma suçunda, cebir veya tehdidin yanında mağdurun malının alınması hareketinin de gerçekleşmesi gerekmektedir. Yine özel belgede sahtecilik suçunda, failin hem sahte bir özel belge düzenlemesi, hem de bu belgeyi kullanması gerekir. Şayet suçu tamamlamak amacıyla ilk hareket yapılmış ancak sonraki hareketlere elde olmayan nedenlerle geçilememişse suça teşebbüs gündeme gelecektir.

Serbest hareketli suçlar, suçun kanuni tanımında suçun gerçekleştirilmesini belirli hareketlere özgülenmediği suç tipleridir. Diğer bir ifadeyle suç tanımında, hareketin ne olduğu, nasıl gerçekleştirileceğine dair herhangi bir bilgiye yer verilmeyen suçlardır. Suçun gerçekleştirilmesi için gerekli ve yeterli olan hareketin yapılması yeterlidir. Örneğin Türk Ceza Kanununun seksen birinci maddesinde düzenlenen kasten öldürme suçunun tanımı,; Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır, şeklindedir. Suçun tanımında bir insanı kasten öldürmeye vurgu yapılmış, ancak ölüm sonucunun hangi hareketle gerçekleştirileceğine ilişkin bir bilgi verilmemiştir. Buna göre bu suç, serbest hareketli bir suçtur. Ölüm neticesini gerçekleştiren tüm hareketlerle, örneğin silahla, baltayla, fiziksel kuvvetle, zehirle suçun tamamlanması mümkündür.

Bağlı hareketli suçlar, kanuni tanımında suçun hangi hareketlerle işleneceğinin gösterildiği suçlardır. Serbest hareketli suçların aksine bu suçlarda, suçu gerçekleştirmeye matuf hareket açıkça gösterilmiş ve dolayısıyla suçu oluşturan hareketler suç tanımında gösterilenlerle sınırlanmıştır. Örneğin, yağma suçu bağlı hareketli bir suçtur. Malın alınması hareketinin cebir veya tehditle gerçekleştirilmesi gerekir. Eğer malın alınması cebir veya tehditle değil de, el çabukluğuyla gerçekleştirilirse yağma suçu oluşmayacak, başka bir suçun oluşması gündeme gelecektir.

Seçimlik hareketli suçlar, kanuni tanımda suçun gerçekleşmesi için birden fazla birbirine alternatif hareketin gösterildiği suç tipleridir. Seçimlik hareketli suçlarda, kanunda gösterilen alternatif hareketlerden bir tanesinin gerçekleştirilmesi suçun gerçekleşmesi bakımından yeterlidir. Suç tanımında yer alan seçimlik hareketlerden birden fazlasının ya da tamamının gerçekleştirilmesi halinde de ortada tek bir suç vardır ve faile tek ceza verilir. Ancak somut olayın koşullarına göre bu durum cezanın Türk Ceza Kanununun altmış birinci maddesi kapsamında bireyselleştirilmesinde, yani cezanın alt ve üst sınırları arasında cezanın tayininde dikkate alınarak üst sınıra daha yakın bir cezanın verilmesinde etkili olabilir. Seçimlik

hareketli suçlara, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti, kasten yaralama örnek olarak gösterilebilir.

Mesela bu suçlardan insan ticareti suçunun tanımında, zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkaran, tedarik eden, kaçırarak, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimsenin cezalandırılacağı ifade edilmiştir. Buna göre, tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak gibi seçimlik hareketlerden birisi ile kişinin ülkeye sokulması, ülkeden çıkarılması, tedarik edilmesi, kaçırılması, bir yerden başka yere götürülmesi, sevk edilmesi ya da barındırılması fiillerinden birinin gerçekleştirilmesi suçun gerçekleşmesi bakımından yeterli olacaktır.

Zikredilen seçimlik hareketlerden somut olayda birkaçının birlikte gerçekleştirilmesi, örneğin cebirle bir kişinin hem ülkeye sokulması hem de tedarik edilmesi halinde de tek bir suç oluşur. Ancak ifade ettiğimiz gibi, suça verilecek cezanın tayininde bu durum dikkate alınır. Bir suçun seçimlik hareketli bir suç mu yoksa, kanunda yer alan hareketlerin her birinin bağımsız suçları mı oluşturduğu hususu, hareketlerin konusunun aynı olup olmamasına göre tayin edilir. Şayet hareketlerin her biri aynı konuya yönelik ise, suç seçimlik hareketli; hareketlerin her biri ayrı konulara yönelmiş ise, söz konusu hareketlerin her biri bağımsız suçları oluşturacaktır.

Metin – 53 Kesintisiz Güc

Mütemadi suçlar, devam edegelen, süreklilik göstere suçlardır. Bu suçlarda, hareketin icrası devam etmekte ve bu hukuka aykırılık durum sona erdiğinde suçun işlenmesi bitmektedir. Diğer bir ifadeyle haksızlık teşkil eden hareketin yapılmasıyla suç tamamlanmakta ancak bu haksız durum sona erinceye dek suçun işlenmesi bitmemektedir. Dolayısıyla kesintisiz suçun tamamlanması ve bitmesi farklı kavramlardır. Örneğin, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçu kesintisiz bir suçtur. Bu suç, kişinin iradesine uygun hareket etme kabiliyetine son verildiği anda, mesela odaya kilitlendiğinde artık suç tamamlanır ve ortada cezalandırılabilir bir fiil vardır. Ancak suçun icrası, kişi özgürlüğüne ulaşınca kadar devam etmektedir. Yine kesintisiz suçlara, suç örgütü üyeliği, konut dokunulmazlığını ihlal ruhsatsız silah bulundurma örnek olarak gösterilebilir.

Kesintisiz suçların karşılığı olan ani suçlarda, suçun tamamlanması ve bitmesi şeklinde bir ayırım bulunmamaktadır. Ani suçlarda suç, sırf hareket suçlarında hareketin yapılmasıyla; neticeli suçlarda neticenin gerçekleşmesiyle tamamlanan ve icrası devam etmeyen suçlardır.

Örneğin öldürme suçunda, hareketin yapılmasının ardından netice, gerçekleşmesi zaman alsa bile ya gerçekleşir yahut gerçekleşmez. Yani ölümün gerçekleşme anı ile suç tamamlanır. Suçun devam etmesi gibi bir durum söz konusu değildir.

Ani suç, kesintisiz suç ayırımı mutlak değildir, zira bazı ani suçlar da mütemadi suç şeklinde işlenir. Hırsızlık ani suçtur. Ancak abonman elektrik, su, doğal gaz hırsızlığı mütemadi suçtur.

Özel hayatın gizliliğini ihlal, mektubu açıp okumak şeklinde işlenirse ani suç; belli bir süre telefon dinleme şeklinde olursa mütemadi suçtur. Suçun unsurlarından olan netice, hareketin dünyada meydana getirdiği değişikliktir. Ancak bu değişiklik ceza normunda gösterildi ise ceza hukuku bakımından önem taşımaktadır. Kanun koyucu bazı suç tipleri bakımından hareketin yapılmasını yeterli görmüş, ayrıca bir neticenin gerçekleşmesini aramamıştır. Diğer bir ifadeyle kanun koyucu, bazı suçlarda hareketin dış dünyada meydana getirdiği değişiklik ile ilgilenmemiş, haksızlığın oluşması ve cezalandırma için hareketin yapılmasını yeterli görmüştür. Hareketin gerçekleştirilmesiyle tamamlanan, Kanun'da tamamlanması için neticenin aranmadığı bu tip suçlara, sırf hareket suçları denilmektedir. Örneğin, Türk Ceza Kanununun yüz yirmi beşinci maddesinde düzenlenen hakaret suçu, sırf hareket suçudur. Failin tahkir edici sözleri söylemesi suçun oluşumu bakımından yeterlidir; suçun oluşumu için bu sözlerin mağdurda nasıl bir etki gösterdiğinin bir önemi bulunmamaktadır.

Bazı suç tiplerinde ise, suçun tamamlanması için neticenin gerçekleşmesi de aranmıştır. Suç tanımında, hareketin dışında, hareketin konusunu üzerinde etkiye sahip bir neticenin gerçekleşmesinin arandığı suçlara neticeli suçlar denilmektedir. Örneğin, kasten öldürme suçunun gerçekleşmesi için mağdurun ölümünün gerçekleşmesi gerekir. Failin öldürmeye yönelik hareketi, mesela silahını ateşlemesi yeterli değildir; suçun tamamlanması için bundan başka bu silahtan çıkan mermiyle mağdurun ölmesi gerekir.

Neticeli suçlarda, neticenin hareket ile nedensellik ilişkisi içerisinde olması gerekir. Yani en temel haliyle, netice hareketin bir sonucu olmalı, aralarında sebep, sonuç ilişkisi bulunmalıdır.

Eğer failin hareketi ile meydana gelen netice arasında nedensellik bağı yoksa fail neticeden sorumlu tutulamaz. Ancak hareket ile neticenin arasında doğal bir bağ olan nedensellik bağının varlığının tek başına ele alınarak failin neticeden sorumlu tutulması, bazı hallerde fail bakımından katlanılmaz hale gelebilir. Bunun için, hareket ile netice arasında nedensellik bağının varlığı tespit edildikten sonra, failin gerçekleşen neticeden sorumlu tutulması için ayrıca bir hukuki değerlendirme yapılarak, gerçekten neticenin failin fiilinin bir eseri mi netice faile isnat edilebilir mi olduğu tespit edilmelidir. Bu çerçevede neticeli suçlarda, öncelikle nedensellik bağının tespiti ardından objektif isnadiyetin varlığının tespit edilmesi gerekir.

Metin – 54 Nedensellik Bağı

Nedensellik bağı hareket ile netice arasındaki sebep, sonuç ilişkisini ifade eder. Şayet hareket ile netice arasında bir sebep-sonuç ilişkisi bulunmuyorsa, meydana gelen neticeden hareketi gerçekleştiren failin sorumlu tutulması mümkün değildir. Hiç kimse, kendisinin neden olmadığı bir neticeden sorumlu tutulamaz ve cezalandırılmaz. Nedensellik bağı Türk Ceza Kanununda açık bir biçimde düzenlenmemiştir. Ancak, nedensellik bağı, hareket ile netice arasında var olan doğal bir bağ olduğundan, Kanun'da bu hususun ayrıca düzenlenmesine gerek yoktur.

Meydana gelen birçok olayda, olayın belirlenebilen tek bir sebebi olduğu için nedensellik bağı tartışması yapılmaz. Ancak sebeplerin çokluğu halinde hangi sebebin neticeden sorumluluk gerektirdiğinin tespiti gerekir.

Hareket ile netice arasındaki ilişkiyi nedensellik bağı bağlamında gösteren örnek şudur: Ahmet, Bedri'yi öldürmek maksadıyla silahını Bedri'ye doğrultup ateşler; Bedri, bu atış sonucu hayatını kaybeder. Burada suçun hareket unsurunu Ahmet'in silahını doğrultup tetiğe basması oluşturur. Bedri'nin ölümü, suçun netice unsurunu teşkil eder. Ahmet'in silahından çıkan merminin Bedri'nin ölümüne sebep olması ise, aradaki nedensellik bağına işaret eder.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere, nedensellik bağı ve objektif isnadiyet tartışması ancak neticeli suçlar bakımından geçerlidir. Sırf hareket suçlarında, hareketin yapılması suçun gerçekleşmesi bakımından yeterli görüldüğünden bu suçlar bakımından herhangi nedensellik bağı tartışması gerekli ve anlamlı değildir.

Hareket ile netice arasındaki ilişkiyi ortaya koyan nedensellik bağı bir sebep, sonuç ilişkisidir. Ancak sebep, sonuç ilişkisi esasında eşyanın tabiatında var olan bir husus olup, eğer geniş telakki edilirse yukarıda verdiğimiz örnekte, silahın mucidinin olaydaki öldürme suçu bakımından neticeden sorumluluğu dahi tartışılır. Nitekim gerçekten silah üretilmeseydi, Ahmet Bedri'yi silahla öldüremeyecekti. Diğer yandan bu sürece binlerce kişi sebep, sonuç ilişkisi çerçevesinde dahil edilebilir. İşte bu yüzden ceza hukukunda meydana gelen neticeden sorumlu tutmak bakımından doğal bir bağ olan nedensellik bağına bir sınırlama getirmesi gerekmiştir.

Bu sınırlamanın nasıl olacağına ilişkin ise öğretide birçok teori geliştirilmiştir. Ancak biz burada, Türk Ceza Kanununun benimsediği suç teorisi çerçevesinde, ceza hukukçularının da birçoğunun artık benimsediği objektif isnadiyet teorisi çerçevesinde bu sınırlamanın nasıl yapılacağını ifade edeceğiz.

Objektif isnadiyet teorisi, netice bakımından nedensel hareketi gerçekleştiren faile, neticenin onun bir eseri olarak yüklenip yüklenemeyeceğine ilişkin objektif bir değerlendirme yapmaktadır. Teori, her ne kadar failin hareketi netice bakımından nedensel olsa da insan olmaktan kaynaklanan yeteneklerini de göz önüne alarak failin hukuki sorumluluğunu sınırlamaktadır. Diğer bir ifadeyle bu teoriye göre yapılan değerlendirmede, failin fiile ilişkin iç durumu, burada dikkate alınmamaktadır. Teori böylece, sırf nedensel olarak neticeye

sebebiyet vermeyi sorumlu tutulmak bakımından yeterli görmeyip, sorumluluğu kısıtlayan bir fonksiyonu icra etmektedir.

Objektif isnadiyet teorisi çerçevesinde, öncelikle hareket ile netice arasında bir nedensellik bağının var olup olmadığı araştırılır. Bu araştırma, şart teorisine göre yapılır. Bu teoriye göre, nedensellik bağının var olup olmadığı olmazsa olmazdı kuralı ile tespit edilir. Şayet failin hareketin olmasaydı netice gerçekleşmezdi denilebiliyorsa, failin hareketi netice bakımından nedenseldir. Failin hareketinin netice bakımından nedensel kabul edilmemesi için, failin hareketi olmasaydı dahi netice gerçekleşirdi denilebilmesi gerekir.

Örneğin, Ahmet tarafından yaralanan Bedri'nin hastaneye kaldırılması ve Bedri'nin burada çıkan yangında ölmesi halinde, Bedri'nin ölümü bakımından Ahmet'in hareketi olmasaydı, Bedri hastaneye gitmeyecek, dolayısıyla ölmeyecekti denilebildiğinden Ahmet'in hareketi Bedri'nin ölümü bakımından bu kurala göre nedenseldir.

Metin – 55 Anadolu Selçuklu

Türk Tarihinde hüküm sürdükleri dönemde yaptıkları ve geleceğe bıraktıklarıyla çok mühim tarihi misyon yüklenmiş Anadolu Selçuklu Devleti'nin hakkının verilmediğini kanısındayım. Büyük Selçukluların Anadolu topraklarına gelişi, Malazgirt Meydan Muharebesini kazanması Uc komutanlarınca Anadolu'da Beylikler kurulması sonrasında Anadolu hâkimiyetini sağlamaları Türkiye Selçuklularına nasip olmuştur. Tarihimizin en azametli dönemi olan Osmanlıların da nüvesini Anadolu Selçuklularının oluşturduğu söylenebilir. Bizans ile yapılan mücadele Anadolu coğrafyasına hükmetme konusunda yaptıkları da kayda şayandır. Dönemlerinde dünyanın en büyük tehlikesi Moğollarla mücadeleleri Anadolu'nun tamamen harap olmasını engellemiştir. Ayrıca Haçlı ordularıyla yaptıkları mücadeleler İslam tarihi ve dünya tarihi açısından önemli mihenk taşlarından olmuş tarihin akış seyrini etkilemişlerdir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından Malazgirt Zaferine kadar geçen otuz yıllık sürede, Anadolu'ya yönelen Türk akınları Bizans direncini kırmak ve bu toprakları vatan haline getirmek açısından önemliydi. Bazen Selçuklular orduları bazen de Türkmen grupları seferler düzenleyerek Orta Anadolu'ya kadar ilerlediler. Malazgirt zaferi ile açılan Anadolu kapılarından akın akın girmeye başladılar. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah Antakya'dan Anadolu'ya girdi. Konya ve çevresini Rumlardan alarak bin yetmiş beş yılında İznik'i fethederek istiklalini ilan etti. Süleyman Şah bu yeni devleti kurmakla hem Anadolu'ya göçmüş Türkmenleri birleştirdi, hem de göçebe Oğuzların daha büyük kitleler halinde Anadolu'ya gelmelerini sağladı.

Süleyman Şah kurmaya çalıştığı birliği kuvvetlendirmek için bin seksen iki yılında Çukurova'ya bir sefer düzenledi. Adana, Tarsus ve Misis bölgesini zapt etti, Antakya'yı aldı.

Daha sonra Halep muhasarası sırasında Şam Meliki Tutuş ile arası açıldı ve yaptığı savaşta vefat etti. Yerine İznik'te vekil bıraktığı Ebu Kasım devleti dağılmaktan kurtararak bin doksan iki yılına kadar yönetti. Daha sonra Birinci Kılıçarslan Selçuklu tahtına geçti. Fakat onu bir sürpriz bekliyordu. Zira birinci Haçlı Seferine katılan prens orduları Anadolu'dan geçti. Birinci Kılıçarslan prens orduları karşısında yeterli olamadı. Zamanında diğer Müslüman beyliklerden de yardım alamayınca başkent İznik Bizans'ın eline geçti. Birinci Kılıçarslan kendini toparlayarak Konya'yı başkent yaptı. Haçlılardan çekinen Bizans imparatoru ile bir anlaşma yaptıktan sonra doğu seferine gitti. Malatya ve Musul'u fethetti. Birinci Kılıçarslan tıpkı babası gibi batı yerine doğuya yönelince Büyük Selçuklular ile karşı karşıya geldi. Neticede Emir Çavlı ile yapılan savaşta Habur nehrinde boğularak öldü.

Anadolu Selçuklu Devleti bu süreçte bir kez daha saltanat fasılası yaşadı. Bin yüz on yılında Şahinşah Konya'da tahta çıktı. Fakat saltanatı fazla sürmedi. Danişmendlilerin desteğini alan Birinci Sultan Mesud Selçuklu tahtını ele geçirdi. Bizanslılara karşı başarılı mücadeleler yaptıktan sonra İkinci Haçlı seferine katılan Avrupalı ordularla savaşa girdi. Alman imparatoru İkinci Konrad'ı hezimetle uğrattı. Haçlı Seferlerinde elde edilen başarılar, Selçuklu Devleti'nin gücüne güç ününe ün kattı. Devlet istikrarlı bir yükselişe geçmiş oldu. Sultan Mesud'un ölümü üzerine oğlu İkinci Kılıç Arslan yerine geçti. Babası zamanında başlayan siyasi, askeri, medeni ve maddi hamleler daha da ilerleyerek devam etti. Yeni sultan önce iç meselelerle uğraştı. Bizans imparatoru ile anlaşmayı yenileyerek doğu seferine çıktı.

Mengücekoğullarını tabiiyetine aldı. Sakarya'dan Fırat boylarına kadar Anadolu Selçuklu topraklarını genişletti. İkinci Kılıç Arslan'ın bu başarıları Bizans imparatoru Manuel'i endişelendiriyordu. Manuel, Batı Anadolu'daki Türkmen hareketlerini bahane ederek bizzat büyük bir ordu ile Konya üzerine yürüdü. İkinci Kılıç Arslan'ın barış isteklerini reddeden Manuel'in yüz bini aşan ordusu ile Selçuklu Devletini yıkma kararında olduğu anlaşılıyordu. İkinci Kılıç Arslan ordusu ile hareket edip Miryakefalon mevkiine geldi. Yapılan savaşta, Türkler ikinci Malazgirt zaferini kazandılar. Böylece Bizanslıların Türkleri Anadolu'dan atma ümitleri yıkıldı. Selçuklular Uluborlu, Eskişehir, Kütahya bölgelerini fethettiler. Adalar denizine ulaştılar. Danişmend toprakları ve Çukurova da zapt edildi.

Ülkesini güvenlik altına alan İkinci Kılıç Arslan, kendisini yorgun hissederek topraklarını eski Türk hâkimiyet geleneğine göre, on bir oğlu arasında paylaştırdı.

Metin – 56 Sosyoloji

Sosyoloji, insanoğlunun Tarım Devriminden beri gördüğü en büyük değişim ve dönüşüm süreci olan Sanayi ve Fransız Devrimlerinin hem sonrasında gelişmiş bir bilim dalıdır. Bu iki büyük Devrim, Feodal Toplumsal Düzenin sonunu getirmiş, buna bağlı olarak ekonomik, siyasal ve sosyal düzen çökmüştür. Bunun neticesinde aileden çalışma yaşamına, üretim sürecine, üretim teknolojisine, kentsel yaşamadan laiklik anlayışına, işçi sınıf ve sanayi burjuvası gibi farklı sınıfların doğuşuna kadar her şey büyük bir dönüşüme maruz kalmıştır.

Bu değişim her şeyden önce tarım dayalı toplumların son derece statik olan mevsimsel döngüsünü alt üst etmiş, yerine fabrika sistemi gibi son derece dinamik ve üretimin kesintisiz yirmi dört saat devam ettiği yeni bir iş ritmi ve paranın egemen olduğu istihdam ilişkisi ortaya çıkmıştır. Bu değişimin bedeli son derece ağır olmuş, bu bedeli büyük ölçüde işçiler ve topraklarından sürülen işçiler ödemiştir. Tam anlamıyla bir kaostan ve keşmekeşin hâkim olduğu bir dönemde bu değişimden rahatsız olan pek çoğu muhafazakâr bilim adamları ve akil insanlar bu değişime anlam vermeye çalışmakta ve hatta mümkünse bu değişimi müspet bir yönde yönlendirmenin yollarını aramaktaydı. Nitekim o dönemin doğa bilimlerindeki gelişmenin etkisiyle kimi bilim adamları doğa bilimlerinin yönetmelerinin toplumun incelenmesinde kullanılması halinde mükemmel bir topluma ulaşılacağına inanmaktaydı. Kısaca sosyoloji modern topluma geçişte yaşanan büyük değişim ve dönüşümle yüzleşmenin bir aracı olarak doğuştur.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren bilgi ve iletişim teknolojisinde meydana gelen değişim ve dönüşüme bağlı olarak iki yüz yıl öncekine benzer bir durumla karşı karşıya bulunmaktayız. Bir kez daha işin niteliği değişmekte, bazı işler bürolardan eve kayarken, pek çok işte otomasyona maruz kalmaktadır. İşin otomasyona maruz kalması veya küreselleşmesi neticesinde işsiz kalan milyonlarca mavi yakalı vasıfsız Fordist üretim işçisi yeni bir iş bulma umidini kaybetmiş durumdadır. Hizmet sektörünün üretim, istihdam ve katma değer açısından imalat sektörünün yerine almış, büyük bir kısmı güvencesiz, geçici, vasıfsız ve düşük ücretli işler ortaya çıkarmıştır. Erkeğin kazandığı ücret ile artık bir aileyi geçindirmek mümkün olmadığından kadın da çalışma ve emek piyasalarına girmek zorunda kamıştır. Tüm bu gelişmelerin anlaşılması ve anlamlandırabilmesi için sosyolojik analiz için son derece elverişli bir ortam oluşturmaktadır. Bu konular sosyolojinin bir alt dalı olan çalışma sosyolojisinin de ana gündemini oluşturmaktadır.

Toplumları ve insanları incelemeyi amaçlayan sosyoloji, insan davranışlarını ve toplumsal kurumları bunlar arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalıdır. Sosyolojinin en temel prensibi etrafımızda meydan gelen olguların görüldüğü gibi olmamasıdır. Sosyolojinin gelişimi ve ilgi alanı modern dünyayı yaratan değişim ve dönüşümler bağlamında incelenmek zorundadır. Büyük sosyal dönüşümlerin meydana geldiği bir çağda yaşamaktayız. Son iki yüz yıl içinde muazzam sosyal dönüşümler meydana gelmiş, sosyal ilişkileri, iktisadi düzeni ve siyasal yapıları altüst etmiştir. Batı Avrupa'da İngiltere'de başlayan ve binlerce yıldır insanoğlunun yaşamını şekillendiren sosyal düzeni ve organizasyon biçimlerini çözülmesine yol açan bu dönüşümler günümüzde küresel düzeyde devam etmektedir. Bu dönüşümün temelinde şüphesiz on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda Batı Avrupa'da meydana gelen

ve daha sonra Amerika'ya yayılan iki önemli Devrimde yatmaktadır. İki bin yediyüz seksen dokuz yılında meydana gelen Fransız devrimidir.

Fransız Devrimi bir dizi spesifik olayın ve günümüzde politik dönüşümün sembolü haline gelmiştir. Fransız Devrimi geçmişte meydana gelen ayaklanmalardan çok farklıydı. Tarihte köylüler feodal beylere karşı zaman zaman ayaklanmıştı. Ancak bu ayaklanmalarda amaç daha çok belli bir yöneticiyi tahtan indirmek yahut da fiyatlarda veya vergilerde indirim sağlamaktı. Fransız Devriminde ise tarihte ilk defa, seküler zihniyet, özgürlük ve eşitlik gibi fikirlerin yönlendirdiği kitleler yerleşik sosyal düzene ve egemen sınıflara başkaldırmış ve politik düzenin parçalanmasıyla neticelenmiştir. Fransız Devrimini gerçekleştirenlerin fikir ve düşüncelerin günümüzde bile sadece az bir kısmı hayata geçirilmesine rağmen bu düşünceler modern tarihin dinamik güçlerini oluşturan bir politik değişim ve dönüşüm atmosferi yaratmıştı. Politik karakteri ne olursa olsun günümüzde demokratik olmadığını ilan eden çok az sayıda devlet kalmıştır. Bu durum insanlık tarihinde tamamen yenidir.

Metin – 57 Sanayi Devrimi

İkinci büyük Devrim de Batı Avrupa ve Amerika'ya yayılan Sanayi Devrimidir. Sanayi Devrimi bazen dar anlamda özellikle buhar gücünün imalat sanayiine uygulanması ve bu tip güç kaynağının çalıştırdığı yeni makine ve teçhizatın kullanımı şeklinde sadece bir dizi teknik yenilik olarak algılanmaktadır. Ancak teknolojik yenilikler daha sonra meydana gelen devasa sosyal ve ekonomik dönüşümün sadece az bir kısmını oluşturmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyoloji, bu entelektüel ve teknolojik dönüşümler esasında ayrı bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. Sanayileşme devam ederken, ilk sosyologlar sosyal yaşam kalıplarında meydana gelen dönüşümden çok etkilenmiş ve bunlardan derin bir rahatsızlık duymuştur. Bunların pek çoğu radikal insanlar değildi. Aksine çoğu tanık oldukları devasa sosyal değişimden rahatsızlık duyan muhafazakâr kimselerdi. Onların amacı bu derin sosyal değişmeyi anlamaktı. Onların bir kısmı, son asırlarda doğa bilimleri alanında meydan gelen büyük sıçramalardan etkilenmiş ve bu bilimlerinin kullandıkları metotlarının toplumu incelemek amacıyla kullanılması ile bu değişimin daha iyi anlaşılacağı ve toplumun iyileştirilmesinin mümkün olacağına inanmaktaydı. Nitekim sosyolojinin kurucusu olan August Comte bilmek, tahmin etmek ve kontrol etmek diyerek bu durumu ifade etmekteydi. Sosyal yaşamın bilimsel analizine yönelik bu ilk girişim sosyolojinin gelişimini de derinden etkileyecekti.

Her ne kadar başlangıcı olarak on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Batı Avrupa gösteriliyorsa da sosyolojinin gelişimi ve akademik bir disiplin olarak kabul edilmesi son derece karmaşık ve düzensiz bir süreçtir. Bilimsel bir disiplin olarak sosyoloji öncelikle Alman ve Fransız üniversitelerinde kök saldı. Bu dönemde İngiliz üniversiteleri dünyanın ücra köşelerinde ilkel toplumlarla ilgilenen antropolojik araştırmalara ağırlık vermekteydiler. Bu nedenle sosyoloji sadece Londra Ekonomi Okulunda kurumsallaşmaya başladı.

Sosyoloji akademik bir disiplin olarak kabulü oldukça yenidir. Akademik alanda yayılması da İkinci Dünya savaşı sonrasına rastlamaktadır. Sosyolojinin bilimsel bir disiplindir ve sosyolojik bir açıklama ciddi bir araştırma gerektirmektedir. Sosyolojik analiz toplumsal yapı, kalıp ve süreçleri araştırılmakta ve sosyal dünyayla ilgili genelleştirmeler yapmaktadır. Bu süreci daha iyi kavramak için bilim ve bilimsellik kavramlarını incelemek gerekmektedir. Batı toplumları ticari kapitalizmin yükselişine eşlik eden Rönesans ve reformlarla birlikte düşünme, doğal ve sosyal gerçeği açıklama biçimleri dine ve geleneğe referans vermekten uzaklaşarak bilimsel açıklamaya yönelmiştir. Bilimsel yaklaşımı doğal ve sosyal evreni anlama açıklamada yegâne yol olarak görülmüştür. Bilimsel açıklama diğer açıklamalardan kolayca ayırt edilebilir. Dinsel veya edebiyat yaklaşımlarla bilimsel açıklama karşılaştırılabilir.

Örneğin şimşegin çakmasının bir anlam ifade edebilmesi için Yaratıcının amacı içinde nasıl bir rol oynadığı düşünebilir veya alternatif olarak duygusal reaksiyonu ifade ederek ve gördüğümüz fırtınayı tanımlayabilmek için bir şiir yazabiliriz. Bilimsel bir yaklaşım ise önceki şartlarına ve görünen etkilerine bakarak, bir şimşegin ne olduğu hakkında fikirler formüle edecek tanımlar geliştirecek ve onu oluşturan unsurlarla ilgili verileri toplayacak, spesifik boylularıyla bağlantılı olarak mukayeseler yapacak, ve şimşek türlerini

sınıflandıracaktır. Bu toplanan deliller test edilebilir ve bunlardan tecrübi bir hipotez geliştirilebilir. Yine benzer bir biçimde otomobil endüstrisinde grevler gibi olayları anlamaya ve açıklamaya çalışabiliriz.

Endüstriyel çatışmayla ilgili bilimsel bir yaklaşım duygusal, edebi, dinsel ve felsefi yaklaşımlardan ayırt edilebilir. Bu bilimsel yaklaşım gerçekte endüstriyel çatışmayı açıklamaya uğraşan işçilerin, işletme yöneticilerinin, gazetecilerin ve politikacıların yaklaşımından ne kadar farklıdır? Bu insanlar kavram veya fikir geliştirmiyor, açıklama yapmıyor ve hatta geliştirdikleri teori bazında hareket etmiyorlar mı? Bu soruya, bilimsel düşünmeyle günlük pratik neden belirtme arasında pozitif bir süreklilik olduğunu söyleyerek cevap verebiliriz.

Bir ev sahibi çöpçülerin neden işi yavaşlatma grevi yaptıklarını açıklayan bir teori geliştirebilir. Tıpkı kucaktaki bir bebeğin yerçekimi ile ilgili bir fikir oluşturması gibi. Bilim ile sağduyu arasındaki farklılık esasta farklılık değil, derece farklılığıdır. Bu durum kendini üç ana boyutta ifade etmektedir.

Metin – 58 Sanayi Devrimi - 2

Sanayi Devrimi, buhar motorunun tekstil üretimine uygulanması sonrasında İngiltere’de meydana gelen büyük ölçekli sanayileşme ve sosyal dönüşüm sürecini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Devrimler kısa sürede olup biten ve köklü değişikliklerdir. Bu dönemde meydana gelen ekonomik, sosyal, politik, teknolojik ve örgütsel değişimler öylesine büyük ve köklüdür ki bunları devrim dışında bir kavramla ifade etmek mümkün değildir. Bu değişim ve dönüşümler, insanlık tarihinde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Zira Sanayi Devrimi ile birlikte yepyeni bir toplum doğmuş, ekonomik ve sosyal yaşamın her boyutu bu değişimden nasibini almıştır.

Sanayi Devrim’inin teknolojik açıdan kara Avrupa’sının çok gerisinde olan İngiltere’de önce gerçekleşmesi oldukça manidardır. İngiliz imalat sektörü Avrupa piyasalarında kendine yer bulamamıştı, yünlü kumaş ve elbiseler İngiltere’nin yegâne ihracat kalemiydi. Diğer Avrupa ülkeleriyle mukayese edildiğinde İngiltere’de tarım sektörü alışılmadık bir şekilde küçüktü. Her beş kişiden üçü çiftçiydi. Kalan işgücü imalat ve hizmet sektörlerinde çalışmaktaydı. Bu nedenle ülkenin her yerinde, köy evlerinde dokuma tezgâhları ve demirci atölyeleri çalışmakta, yünlü kumaş, tuhafiyeye ürünleri, çorap, metal malzemeler ve deri ürünleri üretilmekte ve dış pazarlara satılmaktaydı. Bu nedenle İngiltere’nin sanayileşme konusunda öncü olacağını öngörmek mümkün değildi.

Bu dönemde uluslararası piyasalarda sıçrama yapmak için İngiltere’nin Avrupa’da zülüm gören Protestanların, özellikle yetenekli zanaatkarların, İngiltere’ye göç etmelerini teşvik etmekten başka çaresi yoktu. Bu Protestan zanaatkarların çabaları İngiltere’ye makine ve tekstil üretiminde rekabet üstünlüğü kazandırmış ve Sanayi Devriminde öncü olmasının yolunu açmıştır.

Bin yedi yüz elli yılından itibaren yün eğirme makinesi, hareketli mekik ve buhar motoru ile çalışan dokuma tezgâhlarının geliştirilmesi önce tekstil üretiminde daha sonra diğer malların üretime kullanılması sonucunda iğneden, ipliğe, çakıdan çiviye ve lokomotif kadar her şey büyük ölçekte ve makine ile üretilir olmuştur.

Sanayi Devrimiyle tarihte ilk kez dışsal güç kaynaklı makineler üretim sürecinde kullanılmıştır. Bu süreç önce tekstil sektöründe başlamış daha sonra diğer sektörlerde yayılmıştır. Bunun sonucunda imalat sektöründe üretimin ölçeği değişmiş ve büyük ölçekli üretim ortaya çıkmıştır. Bu üretim sürecinde, üretim ilişkilerinde ve işgücünün vasıf düzeyinde büyük değişikliklere neden olmuştur.

Sanayi Devrimi, feodal çağa özgü eski sosyal düzeni altüst etmiş, yerine yeni bir düzen getirmiştir. Bu düzenin kuruluş aşaması epeyce sarsıntılı geçmiştir. Eski ekonomik kurumlar ve sosyal yapılar teker teker yıkılırken her alanda değişim yaşanmış ve aileden, çalışma yaşamına, üretim sürecinden çalışma ilişkilerine ve sınıf yapısına kadar her şey bu değişimden etkilenmiştir.

Bu değişimin bedeli çok ağır olmuş, bunu pek çok açıdan işçiler, köylüler ve yoksullar ödemiştir. Geleneksel sosyal düzen ve sosyal ilişkilerde köklü bir dönüşüme yol açan Sanayi

Devriminin en fazla etkilediği kurumlardan biri ailedir. Sanayi Devriminin ilk yıllarında aile kurumunun kaderi konusunda tüm araştırmacıların endişe duyduğu bilinmektedir. Ancak aile kurumu sanayi dönüşümden çok fazla etkilense de varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Sanayi Devrimi ile ailenin çökmesi arasında doğrudan bir ilişkinin mevcut olduğu söylenmez. Sanayi Devriminin aile üzerinde olan en önemli etkisi üretimin evden fabrikaya kayması ile ailenin bir üretim yeri ve birimi olmaktan çıkıp, sadece tüketim birimine dönüşmesidir.

Sanayi Devrimi öncesi aile bağımsız ekonomik bir birimdir. Eve iş verme sisteminin egemen olduğu Merkantilist dönemde Avrupa'da her aile, evini bir işyeri olarak kullanırdı. Tarımsal üretim dışında aile fertleri geçimlerini temin etmek için yün eğirip ve kumaş dokurdu. Genellikle erkek dokumacı, kadın yün eğiricisi ve çocuklarda yardımcı olarak çalışırlardı. Bununla birlikte ailenin küçük bir tarlası ve köyün ortak mera ve orman alanlarını kullanma hakkı vardı. Bu dönemlerde aile ortak bir işletmedir. Ailenin fertleri kendilerini bu işletmenin bir ortağı sayar ve aile bütçesinin zenginleşmesi için katkıda bulunurdu.

Metin – 59 Ailenin Dönüşümü

Sanayi Devrimi öncesi aile bağımsız ekonomik bir birimdir. Eve iş verme sisteminin egemen olduğu Merkantilist dönemde Avrupa'da her aile, evini bir işyeri olarak kullanırdı. Tarımsal üretim dışında aile fertleri geçimlerini temin etmek için yün eğirip ve kumaş dokurdu. Genellikle erkek dokumacı, kadın yün eğiricisi ve çocuklarda yardımcı olarak çalışırlardı. Bununla birlikte ailenin küçük bir tarlası ve köyün ortak mera ve orman alanlarını kullanma hakkı vardı. Bu dönemlerde aile ortak bir işletmedir. Ailenin fertleri kendilerini bu işletmenin bir ortağı sayar ve aile bütçesinin zenginleşmesi için katkıda bulunurdu.

Sanayi Devrimi ile birlikte ailede kadın ve erkeğin rolleri yeniden tanımlanmıştır. Özellikle erkeğin ailenin yegâne ekmek kazananı rolünü üstlenmesiyle kadın da ev işleri yapar olmuştur. Bu aile tipi ekmeğini kazanan erkek ailesi olarak da tanımlanmaktadır. Bu durum kadının ekonomik rolünün tamamen yok olduğu anlamına gelmemektedir. Zira özellikle işçi sınıfı kadınlar gelir getirici faaliyetlerde bulunmaya devam etmiştir. Ancak erkeğin elde ettiği gelir ailenin ana gelir unsuru olmuştur.

Batı toplumlarında Sanayi Devrimi ile birlikte teknoloji kadının iş rolü süratle yok etmiştir. Kadın ekonomik önemi de azalmıştır. Buna karşın erkeğin evde yaptığı iş bir müddet daha teknolojiye direnmiş ancak sonunda o da fabrikaya kaymıştır. İşin evin dışına çıkması ile birlikte, aile içi iş bölümü, kadın ve erkek rolleri de değişikliğe uğramıştır.

Kadının gelir açısından ikincil bir rol üstlenmesi, ilk fabrikalarda çalışanların yarıdan fazlasının kadın olduğu gerçeğini gizlemektedir. Kadın işgücü ücretlerinin düşük olması ve kolayca işten atılabilmeleri nedeniyle tercih edilmekteydi. Bununla birlikte çalışan kadınların büyük bir çoğunluğunun bekâr veya çocuklarını büyütmüş orta yaş kadınlardan oluştuğu ve kadınların evlendikten sonra nadiren çalıştığı görülmüştür. Tüm bu dönüşümler neticesinde ailenin temel fonksiyonu, çocuk yetiştirme ve sosyalleşmeyle sınırlanmıştır. Aile yaşlı üyeler için bir dinlenme ve kimi seramonilerin gerçekleştirildiği bir sosyalleşme alanı haline gelmiştir.

Kısaca daralmış geleneksel fonksiyonları ile aile artık özel yaşam alanı haline gelmiştir ve Sanayileşmenin gelişmesiyle büyük aile önemini yitirerek, anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aileye dönüşmüştür. Sanayi toplumunda çekirdek aile normdur, ancak bu durumun ne kadar süre devam edeceği tartışma konusudur.

Sanayi Devrimi sonrası Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerinde yeni bir aile tipinin geliştiği ileri sürülmektedir. Orta sınıflar aile kurumuna artan bir şekilde kutsiyet atfetmiş ve aile yaşamının toplum temel taşı olduğuna inanmıştır. Zira aile yeni ekonomik hayatın yarattığı stresten sığınılacak duygusal bir cennet ve çocuklara ahlaki değerlerin öğretileceği bir mabet olarak görülmekteydi. Orta sınıf ailelerde iş ve aile hayatının kesin bir şekilde birbirinden ayrılmış ailenin ekonomik işlevini tümenden yok olmuştu. Böylece orta sınıf aile, kişiler için birlikte zaman geçirilen bir yapıya dönüşmüştür.

Öte yandan işçi ailesi ise geleneksel aileye daha yakındır. Aile artık bir üretim yeri olmasa da hala ekonomik bir birimdir. Zira aile fertleri özellikle çocuklar ve kadınlar aile bütçesine ek

gelir getirecek işler yapmaktadır. Kadının ev işleri ve çocuk bakımı nedeniyle iş arayamadığı durumlarda aile ekonomisine olan görece katkıları azalmaktaydı. Böyle durumlarda kadınların aile ekonomisine katkıları daha çok evin bir odasının pansiyon olarak kullandırması, çamaşır yıkamak ve evde dikiş dikmek ya da ev sorumlulukları ile uyumlu her türlü gelir getiren ekonomik faaliyete bulunmaktan ibarettir. Bu dönemde işçi ailesi açısından büyük aile fertleriyle dayanışma devam etmektedir. Büyük aile, borcu olanlara, geçici olarak işsiz olanlara veya hasta ve yaşlılara mali açıdan destek sağlamaya devam etmektedir. Kısaca sanayileşmenin ilk yıllarında güçlü bir sosyal güvenlik sisteminin yokluğunda, ailenin kendisi minyatür bir refah devleti özelliği sergilemiştir. Çok uzun bir süre geniş aile Sanayi toplumlarında bir norm olmaya devam etmiştir.

Metin – 60 Kentler

Sanayi Devrimi, nüfusun coğrafi dağılımında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Sanayi Devrimiyle birlikte nüfus kentlerde yoğunlaşmıştır. Bilindiği gibi modern yaşam kentsel bir yaşamdır. Kentler, beş bin yıldır toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Ne var ki kentsel yaşamın bu denli yaygınlık kazanması, son iki yüz yılın veya Sanayi Devrimi sonrasında bir olgusudur.

Kentleşme; sadece basit bir istatistiksel büyüme olarak algılanamaz. Bu bir kültür ve bilimdir. Kentleşme; bir yaşam biçimidir. Bazı yazarlar, sanayi öncesinin küçük kasabalarına karşın, büyük modern kentlere insanların akmasında, büyük fırsatlar kadar, büyük tehlikeler de gördüler. Aşırı stres ve gerilim yaratan kent, insanlar arasında yaşama karşı sıkıcı ve bıkkın bir tutuma yol açmaktadır. Bireyler kayıtsız kalmaya ve çevrelerinden izole olmaya zorlanmaktadır. Bu nedenle kentler, kişinin kendini metropoliten kalabalıkta yalnız hissettiği kadar hiçbir yerde hissetmemesi gibi yapay bir paradoks oluşmaktadır. Bunun yanında kentler, çeşitliliği ve üretkenliği de teşvik etmekte ve en yetenekli insanları kendine çekmektedir.

Pek çok sosyoloğun belirttiği gibi sadece kentler, insanoğlunun tüm potansiyelini açığa çıkarmaktadır. Kentler gelişmenin ve büyümenin kaynağıdır. Fransız sosyolog Durkheim, kentler ilerlemenin tartışmasız merkezleri olduğunu; yeni fikirlerin, modaların, geleneklerin ve yeni ihtiyaçların buralarda geliştirilip tüm ülkeye yayıldığını söylemektedir. Araştırmacıların çoğu, sanayileşme ile birlikte kentlerin bir bütün olarak toplumsal ilişkiler bağlamında yeni bir konuma geçtiğini vurgulamaktadırlar. Sanayi öncesi kentler, tarım denizinde izole olmuş kırsal alanın yiyecek ve emekleriyle beslenen birer ada gibiydiler. Sanayileşme; kent, köy ilişkisini tersine çevirmekte ve kırsal alanları büyük ölçüde kentlere muhtaç hale getirmektedir. Öyle ki tüm politik ve ekonomik güç kentlerde yoğunlaşırken, kırsal alanlar; kentlerde merkezileşmiş tek bir ekonomik sistemin tamamlayıcı bir parçası haline gelmektedir. Artık sanayi ve finans şirketleri, bireylerin yerini alan yeni toprak sahipleridir. Orijinal haliyle turistik veya nostaljik amaçlarla muhafaza edilen yerler dışında, gelişmeler; kırsal yaşamın her boyutunu etkilemektedir. Değerler ve toplumun pratiği temelden değişmektedir.

Kentler, bir bütün olarak sanayi toplumunun bir sembolü ve gerçeği haline gelmiştir. Geçmişte olduğu gibi artık toplumun diğer kesimleriyle mekanik ilişkisi kalmamıştır. Artık kent, bu organik bütünün merkezinde bulunmakta, sanayileşme, merkezileşmiş ilişkiler ağı yaratmakta ve kent, tüm etkilerin kaynaklandığı ve yöneldiği bir düğüm noktası haline gelmektedir. Kent, ekonomik, pratik ve kültürel çerçeve sağlayarak toplum tarzını yönlendirmekte ve standartlarını korumaktadır. Sanayi Devriminin yarattığı en önemli değişikliklerden biride hiç şüphesiz çalışma yaşamında gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi öncesinde üretimin merkezi evdir. Buna bağlı olarak çalışma olgusu da ev yaşamının bir parçasıdır. İnsanlar evlerinde veya tarlalarında ya da eğer zanaatkâr ustaysalar evlerine bitişik küçük işyerlerinde çalışırdı. Merkantilist kapitalizmin yükselişi ile birlikte ortaya çıkan ve işçilerinin ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmesine neden olan eve iş verme sisteminde işçiler kendi evlerinde çalışmaktaydı. Bağımsız çiftçiler, zanaatkâr ustalar ve iş verme

sisteminin işçileri ev merkezli olarak çalışır ve aile bireylerinin yanlarında çalışırlardı. Ancak on sekizinci yüzyıla gelindiğinde gerçekteşen Sanayi Devrimi modern fabrika sisteminin ortaya çıkmasını sağlamış buna bağlı olarak da iş evden fabrikaya kaymıştır. Bu geçişle birlikte çalışma yaşamı radikal değişikliklere uğramış ve tüm bu değişiklikler başta aile olmak üzere sosyal hayatı büyük bir dönüşüm sürecine sokmuştur.

Sanayi Devrimi sonrası çalışma yaşamı genellikle son derece kötü ve trajiktir. Sanayi Devrimin ilk yıllarında ücretlerinin daha düşük olması ve kolayca disiplin edilebilmeleri nedeniyle işgücünün büyük bir kısmı kadın ve çocuklardan oluşmaktadır. Kadın ve çocukların daha düşük ücret alıyor olması sosyal olarak da kabul edilebilen bir durum olduğu için, istihdamdaki bu durum ortaya çıkmıştır.